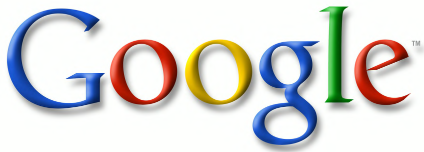
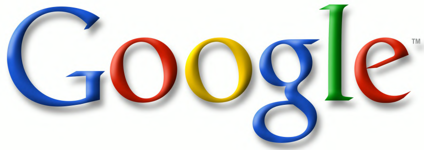
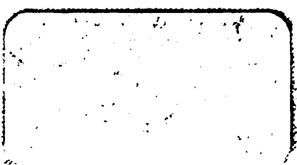

15

STUDIER

ÖFVER

C. J. L. ALMQVIST.

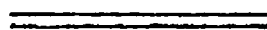
AF

A. H. BERGHOLM.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,
1902.

Innehåll:

Tillägg:

S. 58. År 1816 inträdde Almqvist i Manhemsförbundet, blef snart dess ordförande och författade såsom sådan sitt bekanta förslag till Manhemsförbundets organism, hvilket från trycket utkom 1820.

S. 63. Brefvet från Almqvists dotter till hennes farbroder assessorn Fridolf Almqvist har vänligen ställts till mitt förfogande af byråchefen Viktor Almqvist i Stockholm.

I.

Inledning.

Almqvist bedömd i Sverige och Finland.

Det finns *ett* land, som ömmar vid din smärta
Som trycker dina rosor till sitt hjerta.

„Först om hundra år“, har man sagt *), „skola svenskarne begripa Almqvists öfverlägsenhet och gifva rättvisa åt hans stora förtjänster som författare“. Det är att hoppas, att denna förutsägelse åtminstone då skall gå i fullbordan; men tillsvidare synas knappt några större utsikter därtill oaktadt de enstaka ljusglimter af förståelse, som då och då, särskildt i senaste tider, framskymtat i den svenska literaturen. Öfverflyttningen af C. J. L. Almqvists stoft till fosterjorden i november 1901 gaf ju ännu anledning till polemik om honom i den svenska pressen och yttranden fälldes åter, som kännetecknas af den största inskränkthet och rent af brist på vilja att förstå det man bedömer. Det ser ut, som skulle

*) Motto för en recension af Törnrosens bok af C. A. Adlersparre-Albano i „Vermländske korrespondenten“. Mottot är, enligt Lysanders uppgift (C. J. L. Almqvist: Karakters- och lefnadsteckning, s. 337), falskeligen undertecknadt „Tegnér“.

Almqvists förmodan besanna sig, att han nämligen skulle varit ämnad till „en figur för stort missnöje eller för stor glädje“, *) och såsom skulle lidelserna, när det gäller honom, ha svårt att lemna rum för ett sakligt, objektivt omdöme.

Äfven den, som blott flyktigt studerat Almqvist, har i honom funnit en högst originell och djup, men tillika en synnerligen motsägelserik och svårfattlig författarepersonlighet. Särskildt dessa sistnämnda egenskaper föllo hans samtid i ögonen, likasom den i allmänhet hade mera syn för de ofördelaktiga sidorna i hans verksamhet och personlighet. Detta berodde naturligtvis delvis därpå, att det alltid fordras ett visst afstånd från föremålet för ens omdöme för att detta skall kunna bli fritt och oväldigt. Men tillika var Almqvists skriftställeri både till innehåll och form i hög grad afvikande från det vanliga och af det slag, att det nödvändigt fordrar att bli betraktadt i sin helhet, i ett sammanhang; vid en partiell kännedom af hans verk förefalla flere af hans „fantasier“ onekligen oförklarliga och barocka.

För den stora allmänheten måste naturligtvis en sådan författare som Almqvist alltid bli mer eller mindre obekant och likgiltig. Men äfven den samtida literärt intresserade världen visade honom föga sympati. Från flere håll fick han röna ren fiendskap och de voro räknade, som verkligen förstodo och värderade honom. Man måste visserligen erkänna hans stora snille, men man ansåg att han i hög grad

---

*) Bref fr. Almqvist till J. A. Hazelius 1837, den 7 maj. Nord. Museet.

missbrukade detsamma. Det var icke nog därmed, att man fördömde honom som konstnär och ständigt framhöll hans bizarra och disharmoniska produktioner, utan man ville ock ha honom förklarad för en dålig och föraktlig människa, som ställt sin stora förmåga i det lågas och sinnligas tjänst. W. F. Palmblad söker ur Almqvists skrifter utdraga en fullständigt systematiserad satanism. Han fann, att Almqvist „redan vid sitt första uppträdande hade ett bestämdt mål, ett syfte, för hvilket han oaflåtligen arbetade: han hade uppgjort en lära, hvaraf han styckevis utsläppte särskilda capitel bland allmänheten". Men denna lära var just det onda satt i system, Almqvists religion var motsatsen till kristendom och han predikade öppet „brottslig kärlek, bruten äktenskapstro, sinlig utsväfning".*) Hans framställning af Almqvists samhällsåsikter ger en fullkomligt vanställd bild af desamma och genom förvrängning och vantolkning blir det honom en lätt sak att drifva dem in absurdum. Öfver hufvud synes Palmblad icke det ringaste sökt förstå Almqvist och afge ett oväldigt omdöme, utan mera låtit leda sig af illvilja och föga dold skadeglädje öfver hans fallna storhet.

Almqvists bittraste fiende var teologie professorn, sedermera biskopen C. E. Fahlcrantz, som ansåg sig icke kunna tillmäta honom ens någon „snillevärdighet". **) Hans egna minst sagdt equivoka

*) Den nyaste Solförmörkelsen på publicismens himmel eller sista acten i Går-an-dramat. Upsala 1851.

**) Fahlcrantz, C. E.: C. J. L. Almqvist såsom författare i allmänhet och såsom theolog isynnerhet. 1, 2. Upsala 1845, 1846.

utgjutelser i „Noaks ark“ förhindrade honom ej att särskildt fördöma Almqvist för hans lättsinniga och osedliga skriftställeri, hvarpå i synnerhet „Det går an“ utgjorde ett slående exempel. Han fann i denna skrift, likasom i „Colombine“ och andra, blott „köttets evangelium“ predikadt och en otyglad sinnlighet. Almqvists „Marjam“ och „Isidoros af Tadmor“ väckte den renlärige professorns stora förtrytelse och likväl kunna de i parodins fräckhet ingalunda mäta sig med hans egen framställning af „skepparen Noak Lamaksson“ och efterhärmning af bibelspråkets arkaism i ofvannämnda verk. Om andra gått för långt i att taga Almqvist i allt på orden, så går Fahlcrantz åter till motsatt ytterlighet, då han söker förklara allt för karrikatyr och satir, såsom t. ex. „Urnan“, „Palatset“, „Marjam“ och „Det går an“. Allt utvisar, huru ytligt Fahlcrantz uppfattat Almqvist, huru litet han förmått tränga till det inre. Han fann hos Almqvist intet förtjänstfullt, utan denne var i ett som allt förkastlig; hela Almqvists verksamhet härledde sig af „ett falskt begär efter snilleära“.

Ett för tidens uppfattning betecknande uttalande är, att Sveriges „litteraturhistoria och det fria ordets historia haft skam af Almqvist.“ Det är O. P. Sturzenbecker, som fäller detta yttrande i sina „Grupper och Personnager“, *) där han ock jämför Almqvist med ett giftigt kräk, som likväl blifvit klädt „i tropikens mest strålande och bländande fär-

---

*) Kjøbenhavn 1861. S. 92.

ger". Han hade dock i mångt och mycket stått Almqvist nära och till och med hjälpt honom på flykten från fäderneslandet, men den allmänna opinionens förkastelsedom hade troligen bidragit till att så totalt förblinda hans syn, att han gjorde sig skyldig till uttalanden, som i eftervärldens ögon mera kasta sin skugga öfver honom själf än öfver den de åsyftat. Efter Almqvists död återtog visserligen Sturzenbecker delvis sina förhastade ord, men dessa visa nogsamt, hurudan samtidens stämning var vis à vis Almqvist.

Fryxell berättar i sina „Bidrag till Sveriges Litteratur-Historia", *) huru de „genialiska, men besynnerliga läror", som Almqvist förkunnade, „redan då för tiden ansågos smaka än af predestination, än af indifferentism mellan ondt och godt; hvarföre de ock i allmänhet väckte mer förundran än beundran. — — — Aftonbladet begabbade hans Tintomara, och allmänheten betraktade hans arbeten som fantasteri." En kort glansperiod inträdde visserligen för Almqvist efter hans inträde i Aftonbladet, då han åtnjöt något större popularitet.**) Men utom de direkta anfall, som „Det går an" väckte mot honom, var ock „svenska nationens eget uppförande" så „hugneligt", att den med „snart aftagande ifver" ***) studerade honom. För Fryxells egen uppfattning och skildring af Almqvist äro ofvanstående uttryck synnerligen betecknande. Han uppskattar Almqvists betydelse

*) Åttonde häftet. Stockholm 1861. S. 2.

**) Jmfr Th. Lysander: C. J. L. Almqvist: Karakters- och lefnadsteckning. S. 349 o. 350.

***) Fryxell: Bidrag. Åttonde häftet, s. 3 o. 4.

till högst ringa och söker i allmänhet alldeles negligera honom. Hans uppfattning af „Det går an“, som öfverensstämmer med den allmänt gängse, framgår af hans yttrande om fosforismen, när han säger, *) att den hyllade „en sinnlighet, som blef förelöperska till senare tiders *Evangelium des Fleisches* eller till *Det går an läran*“. För det ideella i denna skrift likasom i Almqvists hela författarskap hade han ej öga. Det var „Det går an“, som fällde domen öfver Almqvist hos hans samtid.

Till Almqvists personliga motståndare hörde Blanche, som dessutom icke egde några beröringspunkter med Almqvists världsåskådning. „Det går an“ gaf också honom anledning att uppträda emot Almqvist med en „fortsättning“ i sitt slag, benämnd „Sara Videbäck“, där han på ett för sig föga hedrande sätt framkastar hvarjehanda sårande personliga insinuationer mot Almqvist. **) Bekant är den häftiga polemik, som i tidningspressen kort därefter fördes mellan Blanche och Almqvist och som sedan slutade med det beryktade Almqvistska dådet. ***)

Bland dem, som mera fäste sig vid människan än vid författaren Almqvist, var J. M. Crusenstolpe, som ansåg sig oförskräckt kunna sätta sig till doms öfver den till skampålen dömde. Han förklarar kategoriskt, att „Almqvist kan skryta af att med öppna ögon, berådt mod, af fri vilja och utan att vara drifven af tryckande omständigheters tvång, hafva be-

---

*) a. a., andra häftet, s. 18.

**) Nils Erdmann: August Blanche och hans samtid. Stockholm 1892. S. 197—198.

***) Se t. ex. a. a., s. 202—214.

trädt missgerningarnas stråt och *äfven der* lyckats hinna långt framom mängden". *) Utan att tillmäta dylika smädelser någon betydelse måste de likväl betraktas såsom i sin mån karaktäriserande den allmänna uppfattningen.

Äfven af svenska literaturens stormän Geijer och Tegnér rönte Almqvist föga förståelse. Geijer kritiserade strängt hans arbeten, särskildt „Signora Luna", och satte ingen tillit till Det-går-an-idéerna, hvilkas ytlighet och vrånghet han sökte påvisa. Han gick slutligen i sin bitterhet så långt, att han sökte göra det tvifvelaktigt, om Almqvist i själfva verket alls hade någon „genialitet". **)

Att Tegnér, som så i grund föraktade nyromantiken, skulle skänka sitt fulla förakt äfven åt Almqvists fantastiska skapelser, var naturligt. Han använde sitt vanliga vapen, den sårande ironin, mot denne, så vidt han icke alldeles negligerade honom. I hans Efterlemnade skrifter ***) ingår ett bref, †) där han nedlåter sig till att nämna den obscure författaren till Törnrosens bok med följande för honom själf så betecknande ord: „Jag skickar härhos fortsättningen af Törnrosens bok, den professor Atterbom påstår vara det yppersta poem, som utkommit i Sverige, och dess författare — jag tror han heter Almqvist — är den länge förväntade Messias i svenska poesien. Läs den nu med andakt och i denna

*) Ställningar och förhållanden. 18. brefvet. Stockholm 1851.

**) Jmfr Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 338—340.

***) Bd. II, s. 464—465.

†) Från år 1836.

öfvertygelse, så torde den väl göra sin vederbörliga effekt, ty tron gör det mesta, då fråga är om salighet eller poesi eller fruntimmer". Något öga för det stora hos Almqvist hade han oaktadt sin egen storhet icke och visar sig också häri såsom en motsats till Runeberg.

Bland de få med Almqvist samtida skriftställare, som verkligen sökte förstå honom och därtill äfven tycktes äga större förutsättningar, var P. D. A. Atterbom. En fantasins man, om någon, och ledare för frigörelsen på det poetiska området i Sverige, kunde han ock hänföras af de „fria fantasierna" och fördomsfritt njuta af de nya utsikter i ämne och form, som Almqvist hade att bjuda. Hans filosofiska sinne tilltalades af törnrosskaldens djupsinniga meditationer och den enhet och genomgående tanke, som andra förgäfves efterspårat i Almqvists verk, framstod för honom redan efter utkommandet af de tre första delarna af Törnrosens bok. Hans recensioner*) af densamma andas alltigenom sympati och förståelse och han framhåller främst de sköna och fördelaktiga partierna, hvilka han ingalunda finner vara så få eller så oansenliga, som andra låtit påskina. Jämte „instinkt" och „skönhetskänsla" egde Almqvist äfven „siare-tanke och hjeltevilja", hvilka „hänföra sin samverkan till en omfattande djupsinnig världs-åsigt".**) Efter att sedan ha påpekat åtskilliga förtjänstfulla sidor hos författ-

---

*) Svenska Litteratur-Föreningens Tidning 1834 och 1835. Ånyo tryckta i Atterboms „Samlade skrifter", VII, 2. Örebro 1870. S. 92—191.

**) a. a., årg. 1834 n:o 9.

taren preciserar han sina anmärkningar i tvenne punkter, den ena bestående däri, att Almqvist onekligen till en viss grad förälskat sig i det bizarra och barocka, den andra, att brister i tekniken förefinnas. Han slutar sin första recension med följande ord: arbetet eger „en syftning, som visserligen förtjenar kallas storartad; en syftning, som söker gripa lifvets innersta strängar med ömsom ljuf, ömsom förfärande kraft, och som skall, när Förf. hunnit mera fullkomligt utbilda sig till *konstnär,* icke blott *ofta,* utan *alltigenom* lyckas deri. Det är ett verk, hvars lyten, till en del, äro ytterst lätta att undvika, men hvars skönheter äro ytterst svåra att likna; ett alster af glödande känsla, sinnrik bildningsgåfva, sorglig erfarenhet och *glad vetenskap*".

Atterboms anmärkningar gälla särskildt Almqvists bristande konstnärlighet, som han anser härleda sig från en skef estetisk teori. Såsom de ypparsta, äfven i detta hänseende minst felaktiga, räknar han „Ramido Marinesco" och „Signora Luna". Öfver den förra, säger han, „sväfvar i sanning — — — ett doft från Spaniens syd-kust och ett skimmer af hesperisk aftonrodnad. Likaså ljuder ock genom diktens hela en grundklang, som ofta erinrar om Calderon, hvars ömsom rimmade, ömsom blott assonerande strophbyggnad är i flere scener efterbildad". *) Icke mindre entusiastiska äro de ord han fäller om „Signora Luna". Han säger: „Ehuru icke varande så felfritt, som det, med ringa mödas tilllägg, hade *kunnat* blifva, intager det och försvarar

*) a. a., årg. 1835 n:o 7.

en hufvudplats bland de inom Sveriges vitterhet temligen sällsynta poetiska skapelser, der det storartade och berömvärda företer sig icke blott i hvad skalden *velat* eller *åsyftat,* utan äfven i hvad han *utfört* eller *verkställt.* Vi våga påstå, att det är fäderneslandets poesi, och ej allenast skaldens egen, som har dermed tagit ett mäktigt steg framåt i sin utveckling". *)

Äfven i sådana frågor, särskildt politiska och sociala, där Atterbom ej kunde godkänna Almqvists åsikter, tviflade han likväl icke på dennes goda afsikter. **) Inom poesin åter gaf han Almqvist sitt fulla erkännande. Den poesins förnyelse, som Almqvist sträfvade att åstadkomma, fann han få sitt uttryck i dennes skrifter, i hvilka framstår „behofvet af en *innerligare* Poesi eller Konst, än den nu för tiden allmänt gällande, och förkänslan af de underkrafter, genom hvilka denna kommer att uppenbara sig". ***)

Äfven angående Almqvists musik yttrar sig Atterbom mycket fördelaktigt. „Den är högst märkvärdig", säger han, „så väl genom melodisk friskhet och uppfinningsrikhet, som framförallt genom en djup, mäktig, magisk naturkraft." I den „herrskar öfverallt den skogs-åskådning, den skogs-enthusiasm, hvars än morgonglada, än aftondystra, än midnattshemska uttryck är i Förf:s berättelser och skildrin-

---

*) a. a., n:o 52.

**) Jmfr bref fr. Atterbom till Almqvist 1840, 12 jan., anfördt af A. Ahnfelt i „Nektar och Gift I".

***) Svenska Litteratur-Föreningens Tidning 1835 n:o 7.

gar den omedelbart poetiska, den af reflexion och ironi minst smakande beståndsdelen". *)

I sammanhang härmed kan nämnas ett utlåtande i saken af en fackman. I tidskriften „Theater och Musik" **) ingår en särdeles sympatiskt skrifven uppsats „C. J. L. Almqvist såsom musiker" af Bauck. Efter att ha framhållit, huru Almqvist är „ett af de gåtlikaste snillen, som verlden egt", påpekar han Almqvists „djupsinniga mystik" och „originella uppfinning" samt jämför honom med Beethoven. Han finner hos dem hvardera „samma lust och kraft att dana kolossala bilder, samma lågande blick ned i romantikens djup, der den demoniska verlden öppnade sina portar för deras mäktiga vilja. Men skilnaden var den, att tonerna ansågos för oskadliga, oförargliga, då deremot dessa mörka bilder, klädda i tydliga ord, väckte stor anstöt." Såsom musikaliskt snille satte Bauck honom mycket högt, men hans „talang var ingen". „Han var predestinerad musiker, men blef det aldrig i verkligheten". Almqvist visste nämligen icke, hvad harmonilära och komposition ville säga, af andras musik drog han ingen lärdom. „Det tycktes, som skulle han i sitt inre ständigt förnummit underbara ljud som hindrade honom att höra de yttre tonerna, och sålunda existerade de klassiska musikverken ej för honom". Mest lyckad anser Bauck honom vara i „den nationella visan, naturmelodien, likasom han var stor i sina berättelser ur folk- och naturlifvet. I dessa melodier stod han

---

*) a. a., årg. 1834 n:o 9.
**) Årg. 1876 n:o 5.

sjelfständig på naturalistens grund, här utvecklade ock hans rika ande sin skönaste blomma".

Ett jämförelsevis opartiskt bedömande kommer Almqvist till del i en uppsats i tidskriften Frey för 1850 af C. F. Bergstedt, som däri likväl ådagalägger ett föga djupt studium af författaren, hvars bizarrhet och fragmentariskhet synas honom så ofverväldigande, att en organisk helhet vore hart när omöjlig att åstadkomma.

Ett fördelaktigt omdöme om särskildt Almqvists person afger P. F. Mengel i en tidningsartikel: „C. J. L. Almqvist. Något till belysning af hans personlighet". *) Efter att ha framhållit dennes utomordentligt rika begåfning säger han sig ingalunda ha kunnat spåra hos honom den ofantligt utvecklade själfkänsla man velat tillägga honom och som nog i ögonen fallande utmärker mången annan författare.

Till Almqvists beundrare och vänner hörde P. Wieselgren och i sin „Sveriges sköna litteratur" **) fäller han om honom ett välvilligt omdöme. Han påminner, att „skalden bör bedömmas efter sina bästa dikter" ***) och fortsätter om Almqvist: „Genom flera dylika har han uppträdt der i Sverige ingen täflar med honom utan Atterbom, men der de begge täfla med hvad den romantiska Södern har mest färgrikt — med Calderon och Ariosto!" ***) Han finner i Almqvist i filosofiskt hänseende „en af Höijers lärjungar, som upphunnit mästaren". †) Poesin

*) Aftonbladet 1842.
**) Femte delen. Upsala 1849.
***) a. a., s. 449.
†) a. a., s. 600.

har Almqvist älskat „rent“ och „varmt“ och därför har ungdomen slutit sig till honom. Genom den „framgryr *hans* tid — en tid, då mången af nu-ögonblickets ryktbarheter förbleknat“. *)

På liknande sätt yttrar sig ock en annan literaturhistoriker, B. E. Malmström, i en uppsats i tidskriften Eos. **) „Hvem“, säger han, „känner icke samtidens mägtigaste och mest bizarre poetiske genius, förf. till Törnrosens bok, honom, efter hvars namn jag anar, att ett nytt tidehvarf i vår vitterhet skall uppkallas?“ Eos var så godt som helt och hållet Almqvists organ och dess redaktör C. J. Lénström en af hans beundrare, som han dessutom var i tillfälle att efter behof inspirera vid recenseringen. Bref från Almqvist till Lénström, numera förvarade på Kongl. Biblioteket, visa, i hvilken grad denne vetat begagna sig af i dem uttalade tydliga vinkar. Det bedömande, som kom Törnrosens bok till del i Eos, är också synnerligen välvilligt och fördelaktigt.

Från literaturhistorisk synpunkt betraktar honom C. R. Nyblom, då han yttrar: „En romantiker hafva vi haft, som kan bjuda hvilken som helst af sina befryndade sångarbröder i andra länder spetsen, icke blott i smidigheten att tillegna sig hvilket lands och hvilken tids åskådning som helst och i hvilken form som behagades, icke blott i mystiskt dunkel och genialiskt poetisk lek med de bizarraste fantasibilder, icke blott i förintande ironi och djup humor, utan, hvad mera är, allra mest i öfverlägset

---

*) a. a., s. 447.

**) Blick på Svenska Vitterhetens närvarande tillstånd af M—m. Eos 1839, n:o 24.

snille och mångsidig förmåga. Om andra romantici nästan omedvetna och som i ett rus rycktes med i de vågor, de sjelfva upprört, och dervid gastkramades af de fantasi-vidunder, de sjelfva skapat, så stod deremot Almqvist som den sannt öfverlägsne ironikern högt öfver sin fantasis vilda lek, beherskande henne med säker blick i hvarje minut och hållande i fast hand alla de osynliga trådar, som ledde hennes marionetters genialiska spel." — När man förstår ordet romantiker här i vidsträckt bemärkelse, innehåller detta uttalande mycken sanning. En romantisk natur, en romantiker var nog Almqvist, om någon, men till någon romantisk skola hörde han icke, något romantiskt-fosforistiskt program erkände och följde han ej.

Till Almqvists beundrare hörde L. W. Löhman, som i sina „Dikter och dagboks-anteckningar" *) har gifvit Almqvist ett synnerligen vackert eftermäle. „Amorina", denna „genialiska skapelse, ritad endast i svart och hvitt" **) väckte hans stora beundran och han ansåg den vara „ett ibland skaldekonstens mest tragiska alster. Det är djupt tragiskt alltigenom, äfven i sina mest komiska partier." **) I Törnrosens bok fann han en bestämd filosofisk världsåskådning och dess genomgående anda var „djup, oändlig kärlek". ***) „Man kunde", säger han, „kalla författarens hela verk för en enda stor verldsironi; men denna ironi yttrar sig icke på något lågt, sarkastiskt sätt. — — — Han finner i stället sin lust

*) Stockholm 1872.
**) a. a., s. 109.
***) a. a., s. 122.

att återgifva åt det i verldens ögon mörka, lilla, obetydliga dess rätta ljus, dess storhet och dess betydelse. En sådan äkta humor uppenbarar sig öfverallt". Särskildt fäster han uppmärksamheten vid Almqvists härliga naturmålningar. Men olyckan var, att Almqvist var „en personlighet, utvecklande sig i en parallelt gående dubbelhet. För mycken framtid, för liten forntid". Hans storhet låg likväl delvis just häri och „säkert är åtminstone det, att få sådana snillen som Almqvist hafva lefvat i verlden".

Här kan ock nämnas, att Teodor Eklund i sina „Vittra skuggbilder" *) ger Almqvist ett sympatiskt omnämnande. Något klargörande af dennes väsen eller skaldskap innehåller hans uttalande likväl ej, utan Almqvist är allt en oupplöslig sammansättning af „de största motsägelser", **) af himmelskt och diaboliskt.

I omedelbar beröring med Almqvist hade ock stått fru Emilie Flygare Carlén och C. F. Ridderstad, hvilkas anteckningar om honom därför grunda sig på personliga hågkomster. Den förra beundrade i honom den store och genialiske författaren, hvars väldiga snille höjde honom till en annan nivå än den vanliga människans och gjorde hans väsen hemlighetsfullt och oförklarligt för den systematiserande tankens alla bemödanden. Hans personlighet verkade magnetiskt, oemotståndligt på omgifningen och kännetecknade ovedersägligen en egendomlig ande, som i kraft och djup sökte sin like. „Hvem

---

*) Stockholm 1886.
**) a. a., s. 73.

har väl“, säger hon i sina „Minnen“,*) „en gång mött en full blick från Carl Jonas Ludvig Almqvists märkvärdiga ögon utan att erfara det dessa tolkar af en till och med för sig själf outforsklig själ verkat magnetiskt, om än aldrig så stor motspänstighet stält sig i vägen för deras kraft? Hvem har derjemte kunnat se hans uppåt sträfvande krusiga hår utan att märka liksom en flygande snilleblixt från hvarje särskildt strå? Och hvem såg hans mun dragen till ett leende, der enfaldens engel och skepticismens demon tycktes sväfva om hvarandra, utan att begripa det mannen, som egde dessa ögon, detta hår, denna mun, ovilkorligen stod utom ordningen för vanliga människor och i följd deraf måste, då man bedömde, ställas nästan utom det egentliga sammanhanget med de vanliga moraliska och sociala lagarna . . .“ För fru Flygare Carlén stod han „utom ordningen“, „han kunde ej studeras, ej tecknas, blott *kännas*“.**) Häri ingår otvifvelaktigt också mycken sanning och är betecknande för författarinnans uppfattning af Almqvist. Någon enhetlighet i hans väsen kunde hon icke påvisa och någon öfverblick af hans lif försökte hon icke ge. Han förblef för henne ett stort frågetecken, till hvars besvarande hon blott egde mer eller mindre träffande antiteser, mer eller mindre åskådliga och vackra bilder. „Hvaraf var Almqvists ande sammansatt?“ frågar hon.**) „Såsom jag såg den, syntes den lefva af gudomliga ingifvelser och diaboliska inspirationer. Skeptisk och gud-

---

*) Minnen af svenskt författarlif 1840—1860. Stockholm 1878. Förra delen, s. 47—48.

**) a. a., senare delen, s. 265.

fruktig, skattande ena dagen åt rent sedliga tendenser, den andra åt tendenser, der ordet sedlighet skulle blifva en hädelse. Ormens list och barnets enfald. Ett snille, alltid släpande med sig en figurlig murbräcka, hvarmed det arbetade för att få omkull de obevekliga murar, som samhällsinstitutionerna och de ännu obevekligare naturlagarne reste emot det. Ett väsende, gigantiskt och litet inom en timme, en mark, fruktbar och ofruktbar. . . . Sådan, slog han med häpnad". Orsaken till hans missgrepp i såväl poesin som lifvet ansåg hon vara den väldiga, obändiga fantasin, som väl kunde höja anden till det ideellas svindlande höjder, men ock lika lätt nedstörta den i afgrundens mörka schakt. Det intryck skalden och människan Almqvist gjort på henne söker hon sammanfatta i följande poetiska, men föga upplysande bild. „Detta stycke haf, med sina försåtliga spegeltaflor ur idyllens lif, och sedan de förfärliga stormscenerna, der allt splittras med undantag af de i det innersta djupet boende krafterna, torde måhända i *någon* mån kunna antagas som en bild af Almqvists själ, af hans författarskap, och till och med af det yttre lif, som våra lekamliga ögon skådat af honom". *)

I hufvudsak samma uppfattning af Almqvist hyste också Ridderstad. Såsom snille satte han honom ännu högre. Almqvists religion och filosofi egde ett djup och en skönhet, som ställde i skuggan alla föregående religioner och system, kristendomen icke undantagen. Härvid synes likväl Ridderstads egen

*) a. a., förra delen, s. 45—46.

fantasi och entusiastiska beundran fört honom längre, än Almqvist själf åsyftat med sina läror. På kristendomens grund ville Almqvist nog stå, ehuru han uppfattat den på ett nytt sätt. Han sökte göra den till en behagets, skönhetens och glädjens religion, som i sig skulle sammansmälta det himmelska och det jordiska i evig harmoni. Fantasin och känslan spelade naturligtvis också här den viktigaste rolen; den nyktra förståndsmessigheten var någonting mot Almqvists natur alldeles stridande. Om för Ridderstad snillet Almqvist stod öfver all jämförelse, var människan häremot en konträr motsats. Låga och usla böjelser behärskade honom och hans väsen i sin helhet bestod därför af tvenne oförenliga och oförklarliga motsatser: gudomligt snille och diabolisk karaktär. Ridderstad tecknar honom såsom en synnerligen osympatisk, kallt beräknande och ofin personlighet.*) Almqvist var rikt utrustad på andens vägnar, „men strängt taget saknade han grundsatser, samvete, moral. — — — — Han var på en och samma gång både en Faust och Mefistofeles, det ena med det andra, allt efter som det föll sig, con amore".**) Almqvists Det-går-an-idéer kunde ej heller han godkänna.

Det var dessa religiösa och sociala åsikter, hvilka delvis få sitt uttryck i „Det går an", som såväl i inre som i yttre måtto ställde honom alltmer ensam och från honom aflägsnade de vänner, hvilka orkat hålla ut hittills. Till hans vänner och beundrare

---

*) Jmfr Östgöta Correspondenten 1884. Minnen och anteckningar af Rdd, n:r 130.

**) a. a. n:o 143.

utom redan nämnda Atterbom och Wieselgren hörde bröderne J. A. och Gustaf Hazelius, Jonas Vaern, H. J. Öfverberg, Gust. Andersson, J. H. Thomander m. fl. Under senare hälften af 1830-talet, som kan kallas Almqvists literära glansperiod, var hans rykte tämligen stort och hans idéer hänryckte särskildt ungdomen, ehuru hans skrifter aldrig nådde någon större popularitet. *)

I sitt eget lands literatur står Almqvist ensam. Han hade icke några efterföljare att tala om och den skara af beundrare och vänner han en tid egde var jämförelsevis liten; få voro dessutom de utmärkta och berömda förmågor, som hörde till densamma ens, då han stod på höjden af ära.

Af den literära kritiken och de ledande männen inom den samtida svenska literaturen hade han i allmänhet missaktats eller förhånats och „Det går an“ gjorde sedan, såsom sagdt, småningom slut på hans anseende både såsom författare och människa, tills hans sorgliga flykt från landet gaf utbrott åt en dittills något återhållen ström af smädelser.

Då Almqvist i sitt hemland under nästan hela sin författareperiod fått röna hån och likgiltighet, då han där ansågs nästan som ett missfoster, hvars betydelse för svenska literaturen var negativ, om någon alls, så egde ett helt annat sakförhållande rum på andra sidan om Bottniska viken, i Finland. Här läste man med ifver hans noveller och romaner, hans Törnrosens bok. Med förtjusning och sympati för-

---

*) Jmfr Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 344—349.

djupade man sig i hans idéer och hos den bildade allmänheten rönte hans af en högstämd och ädel humanitet uppburna verk en förståelse, som det ofta fantastiska och egendomliga framställningssättet icke heller minskade. Och denna entusiasm borttynade icke ens då, när Almqvist, såsom mången tyckte, gjorde sig skyldig till öfverdrifter och misstag, utan alltid sökte man förstå honom och minnas allt det stora och sköna, som han ju också och framför allt hade gifvit. Just det, att han så ofta berörde och blottade flere ömtåliga punkter i både samhället och människornas allmänna moral, hade i Sverige väckt stormen mot honom och anklagelse för osedlighet, såsom alltid plägar ske, då någon ny, ehuru kanhända nog så berättigad och stor sanning söker bryta gamla ingrodda vanor och åskådningssätt. I Sverige hade denna praktiska, tendensiösa sida af hans författarskap mera framträdt, hvaremot man i Finland, tyckes det, förstått mera njuta af hans konstnärskap. Här hade Runebergs „Elgskyttarne“ redan öppnat ögonen för den äkta folklifsskildringens skönhet och beredt jordmånen för „Kapellet“, „Grimstahamns nybygge“ och „Ladugårdsarrendet“. Dessutom förefaller, som skulle det inåtvända finska lynnet varit mera emottagligt för Almqvists djupsinniga grubblerier och fantastiska, fria utflykter på fantasins område än det svenska, såsom skulle här i allmänhet förefunnits större förutsättningar för en sympatisk uppfattning af hans idéer. Dessa väckte äfven här en så stor entusiasm, att bl. a. några studerande ungdomar berättas hafva beslutit följa Almqvists exempel, närma sig det egentliga folket genom att börja ett „ideali-

seradt bondelif" och själfva bruka jorden. Detta försök fick visserligen samma slut, som Almqvists, i det bondelifvet i längden icke roade eller tillfredsställde. Men i alla fall visar också detta, huru mäktig Almqvists inflytelse var på unga sinnen. „Ifrån första stunden", säger Fredrik Cygnaeus,*) „denna literaturens hundraarmade Briareus i *stort* framträdde, flög ur hans snilles skapelser en elektrisk gnista till alla „unga hjärtan", hvilka här med dessa kommo i beröring. Ännu har aldrig en skald, hvilken talat ett modernt tungomål så allmänt, så hastigt, så djupt gripit i alla själens strängar som Almqvists mäktiga ande inom Suomis landamären".

Att denna beundran icke berodde på en missledd smak hos den stora allmänheten, framgår däraf, att alla våra stormän under sista århundradet gåfvo honom sitt fulla erkännande, delvis beundrade honom och rönte af honom mer eller mindre inverkan.

Den, som likväl ingalunda odeladt beundrade Almqvist, utan tvärtom kritiserade honom skarpt, ehuru han tillika alltid erkände hans utomordentliga snille och stora förtjänster, var J. V. Snellman. Mycket betecknande för dennes uppfattning af literaturen öfver hufvud är hans kritik öfver Almqvist. Han är en lugnt öfvervägande natur, hos hvilken fantasin ständigt är fängslad af det klara tänkandets systematiserande band, och han fäster sig därför i en författares arbete hufvudsakligen vid den praktiska sidan, vid tendensen. Almqvists politiska och sociala idéer

*) Samlade arbeten, VI „Literaturens varg i Weum", s. 180.

äro för honom det viktigaste. I samma proportion dessa öfverensstämma med hans egna idéer, hans lära om staten, är författaren lyckad eller misslyckad. Det förefaller, som skulle han ej vilja tillåta ens i skönliteraturen en framställning af tankar eller känslor, hvilkas sociala nytta eller skadlighet ej tilllika framhålles. Ett belysande exempel härtill är hans kritik af „Kung Fjalar", i hvilken han genom en utomordentligt lång och, skenbart åtminstone, mycket grundlig framställning slutligen kommer till det, som han anser vara sakens kärna: är „Kung Fjalar" i öfverensstämmelse med idén om statens helgd, befordrar den densamma? Då svaret blir nekande, är följden, att „Kung Fjalar" icke tillfredsställer de fordringar recensenten måste ställa på detsamma. Sådan var i allmänhet Snellmans estetiska värdesättning.

Tidigare gaf Snellman åt Almqvist ett mycket stort erkännande. Han kallar honom „ett af Sveriges och alla länders största snillen" *) och recenserar hans arbeten synnerligen berömmande. „I hans dikter saknar man sällan", säger han, „det äkta skaldskapets förnämsta attributer: rik, originel fantasi, höga tankar, idealiska gestalter och en skön form i framställningen. För min del kan jag dock icke", fortsätter han, „frångå den öfvertygelse, att dessa gestalter oftast äro utan verklighet, den formens fulländning, som gör dem fullt åskådliga. Det är som skulle hans dikter vara musik, och hans musik dikter, de förra en rad af mångtydiga sväfvande toner, den

---

*) J. V. Snellman, Samlade arbeten, II, s. 934.

senare en följd af melodiskt ordnade ord".*) Det, som han särskildt saknar i Almqvists poesi, är „inre sanning", verkliga lefvande gestalter; hufvudpersonerna i flere af hans romaner äro inga mänskliga väsenden, utan spöken. „Författaren idealiserar och rör sig blott i denna ideala verld, men den är utan substans, tom och ihålig".**) Han anser det vara „för Almqvists dikt karaktäristiskt, att han öfver hufvud icke idealiserar denna verlds gestalter, utan skapar en ny verld, hvars invånare förefalla oss jordmenniskor spöklika".***) Anledning till dessa anmärkningar gaf honom särskildt „Gabriële Mimanso", om hvilken han likväl utropar: „Präktigt! mästerligt! Ty på hvarje sida känner man igen mästarens hand och pensel, färger så skiftande och glansrika, som endast han förstår att tillreda dem, halfdagrar, så retande och pikanta, hvilka blott han så klokt kan fördela och beräkna".

Det är klart, att en sådan skrift, som „Det går an", i Snellman skulle få en afgjord motståndare.†) Denna ideella vädjan till den rena känslan och fordran på verklighetens omskapande efter idén var för honom, den praktiska förståndsmänniskan, någonting alldeles främmande. Om han sålunda icke kunde godkänna tendensen i skriften, så ville han likväl ingalunda deltaga i de smädelser, som densamma väckte mot författaren. „Den beryktade skriften „Det går an",

---

*) a. a., s. 936.
**) a. a., III, s. 331.
***) a. a., VI, s. 508.
†) Ang. Snellmans uppträdande i Det-går-an-frågan se närmare sista kap.

säger han, „uppväckte mot den berömde författaren en storm, vållad af ett missförstånd, som herr Almqvists tendensiösa skriftställeri i hvarje fråga måste framkalla“,*) och längre fram fortsätter han: **) „Herr Almqvist eger så stora och rättmätiga anspråk på erkännande, att de väl kunde bringa större misstag i den dunklaste glömska“.

Det klandervärda hos Almqvist var, menade Snellman, att han äfven i sina religion, politik och samhälle rörande skrifter var framför allt poet, d. v. s. talade mera till känslan än förståndet, och att han dessutom var opraktisk, då han ej kunde utförligt redogöra för, huru samhället borde inrättas, hvad som skulle sättas i stället för det nedrifna. „Almqvists teorier hafva en lika fåtalig publik som hans dikter, och man har anledning att tro, att de icke skola utöfva något särdeles inflytande på allmänna opinionen“,***) yttrar han med anledning häraf år 1846. Och tre år senare skrifver han i Litteraturbladet: †) „Almqvists dikter hafva funnit mera insteg hos den yngre generationen, ehuru de, emedan till sin natur esoteriska och representerande en kort brytningsperiod till den moderna tiden hellre än sjelfva denna tid, hvarken varit eller kunnat blifva den större läseverldens egendom“. Populära i vanlig betydelse hade Almqvists berättelser och romaner aldrig varit. „Re-

*) a. a., II, s. 934.
**) a. a., s. 936. Jmfr också VIII, s. 78.
***) a. a., VIII, s. 78.
†) a. a., s. 239.

dan „Törnrosens bok“ i sin första form hade beundrare, men icke popularitet, lästes mycket, men blef aldrig en bok för familjebibliotekerna“. *)

Om Almqvists brottslighet vid hans flykt från fäderneslandet synes äfven Snellman varit öfvertygad. Han anser den berott på „ett teoretiskt misstag“, „en falsk åsigt af andens väsende och tingens“ och han förfäras öfver de bråddjup, som öppna sig för människoanden, äfven den största. Men han fördömer icke den olycklige och höljer icke hans minne med smädelser, såsom egna landsmän gjort, utan beklagar blott hans öde. Såsom Snellmans slutomdöme om Almqvist torde man få anse det han i „Kallavesi“ skref år 1846,**) närmast med anledning af Det-går-an-förföljelserna mot honom. “Vid en stor del“, säger han, „af hans skrifter kan man eljes anmärka mer eller mindre jagt efter det utomordentliga, som också står utom konstens ordning. Men ibland dem finnas äfven odödliga mästerverk, och det skulle i en framtid lända den närvarande generationen till föga berömmelse, om den skulle lemna en så utmärkt man till rof för inskränkthetens fanatiska förföljelser.“

Redan tidigt, vid recension af de första delarna af Törnrosens bok, gaf J. L. Runeberg sitt erkännande åt Almqvists stora snille. Man kan förundra sig öfver detta förhållande, att Runeberg, som likväl hade en alldeles annan natur än Almqvist, satte honom så ofantlikt högt såsom skriftställare. Runebergs världsåsikt var ju så annorlunda, nästan mot-

---

*) a. a. s., 267.
**) a. a., s. 80.

satsen till Almqvists. Och likväl synes mig, som skulle i själfva verket Runebergs känslovärld, särskildt hans poetiska känsla och hans sätt att uppfatta lifvets, poesins och evighetens innersta tanke i mångt och mycket sammanfallit med Almqvists ofta reflexionslösa inspiration. De öste bägge ur samma källa och därför kände de hvarandra, ehuru de sedan råkat på skilda vägar och på olika sätt återspeglade det eviga ljuset. De äro blott olika sidor af evighetens prisma.

Stort var i sanning det erkännande Runeberg gaf Almqvist, större än någon tilldelat honom. Af nyare svenska skalder ställde han Almqvist högst. Ja, han går ännu längre. „Skulle jag“, skrifver han 1839, *) „följa min öfvertygelse, vore jag färdig tillerkänna honom främsta rummet bland Sveriges skalder från alla tidehvarf, och säkert kan ingen af dem på långt när mäta sig med honom såsom dramatisk författare. Sveriges poesi har alltid företrädesvis gått åt lyrikens håll, och lyriska utflygter förekomma alltför mycket, i stället för handling i de dramer man försökt. Hos Almqvist är förhållandet helt annat. Allt hos honom är lif, rörelse, karakter, och med några få, men klara penseldrag tecknar han en bild, yttre eller inre, och skyndar till en annan. I uppfinning — detta är allmänt erkändt — har han ingen like inom svenska litteraturen“.

Man hade ofta klandrat Almqvist därför, att han gärna framhöll lifvets skuggsidor, dess dissonanser och ofta lemnade sina berättelser utan tillfredsstäl-

---

*) Efterlemnade skrifter. Viborg 1878. II, s. 237—238.

lande afslutning. Han begagnade dessutom ofta ett så besynnerligt språk och bizarra bilder, att mången trott honom vara rent af galen. Om sådana anmärkningar säger Runeberg: „Ingenting är dock mera falskt. I sina kompositioner röjer han öfverallt den strängaste konstnärsblick, förlorar aldrig skådningen af det hela, i huru rik yppighet det än utbreder sig, och han har framför allt en egen talang att fasthålla och återge i bild och ord dessa det innersta väsendets luftiga idéer och känslor, som vanligen flykta såsom blomsterdofter, då man vill fånga dem och meddela dem åt andra, så förnimbara de än äro för en sjelf. Hans dikt har derföre, med all sin realitet i karakter och kostym, tillika något eteriskt fint och svärmande, något af en eolsharpas klara, men andelika toner. Herrliga äro hans sydländska taflor: den italienskt glödande *Signora Luna;* den spanskt ridderliga *Ramido Marinesco,* otaliga andra icke att förglömmas“.*) Bekant är Runebergs berömmande recension af „Ramido Marinesco“, hvars klandrade afslutning eller brist på afslutning han finner fullkomligt korrekt och poetiskt träffad.**)

De anmärkningar Runeberg gör mot Törnrosens bok, „det ädla konstverket“, röra hufvudsakligen osäkerhet och formlöshet i teckningen af vissa partier och brist på klar, åskådlig personteckning i „Jagtslottet“. Men han vill hellre dröja vid skönheten och „då här begagnas ordet skönhet, tages det i sitt fulla innehåll af helgd och sanning“. På tal om

*) Samlade arbeten. Helsingfors 1871. Recension af Törnrosens bok, s. 125—138.

**) Samlade skrifter. Sjette bandet. Stockholm 1870. S. 120—128.

„Drottningens juvelsmycke“ yttrar han:*) „Vi svigta i valet mellan de skönheter, som kunde anföras“, och om „Tintomara“ säger han, att hon är „ett djur, men det fullkomligaste, som kan tänkas“. De ord han uttalar med tanke närmast på „Hinden“ torde karaktärisera Runebergs uppfattning af Almqvists poesi. Han säger:**) „Om man ville likna det hela vid någonting, så kunde man ställa det i jemförelse med en djup, aningsfull skog, genom hvilken man vandrar med ofta besvärad gång, men öfverallt liksom omgifven af osynliga andar. Man störs, man väcks, man ler. Men i nästa minut är man gripen åter och väntar med klappande hjerta en uppenbarelse. Det är denna djupa, mystiska, åt naturens innersta syftande tendens, som fyller äfven de tre första delarne af Törnrosens bok med behag, och som i den fjerde visar sig med lika styrka, men med än högre ljus och reda“.

I sammanhang härmed kan nämnas, att Runebergs hustru, Fredrika Runeberg, som också uppträdde såsom författarinna, har rönt märkbart inflytande af Almqvist. Redan i företalet till sin historiska roman „Sigrid Liljeholm“ kan man finna spår af Almqvist. Men särskildt „Teckningar och drömmar“ visar, hvems andes barn hon var. Bilderna, skrifsättet, stilen öfverhufvudtaget påminna storligen om Almqvist. Egendomligt var, att Runeberg själf, i hvars poesi man ej torde kunna påvisa någonting almqvistianskt, så högt beundrade Almqvist, då däremot Fredrika Runeberg knappt kunde tåla höra ta-

*) Saml. arb. H:fors 1871. VI, s. 125.
**) a. a., s. 125.

las om honom och likväl i sina literära alster visade sig såsom en hans lärjunge.

Redan genom sin tidigaste författareverksamhet visar Zakarias Topelius nogsamt, att Almqvist för honom ingalunda var främmande. Såsom student läste han med förtjusning Almqvist, hvars påverkan i flere af hans första alster är synlig. Han berättade sedermera på gamla dagar,*) hurudant intryck Almqvist gjorde vid sitt första uppträdande. „Han föll som från månen. Första intrycket var undran, det andra frågande ovisshet, det tredje beundran, som hos största delen af ungdomen snart blef hänförelse. Aldrig hade man läst något sådant. Stilens djärfhet och originalitet, innehållets mystiska poesi, där den skäraste romantik omvexlade med en lekande, stundom blodig satir, allt tjusade som någonting drömlikt. — — — — — Såsom „Kom i skogen“ då sjöngs eller „Arthurs jagt“ deklamerades, hade aldrig dittills någon poesi blifvit sjungen eller deklamerad i Finland“.

Topelius' sagor och berättelser utvisa, i huru fruktbar jordmån Almqvists fantastik hade fallit. Men särskildt ville jag framhålla, att hans historiska noveller, hans „Vinterqvällar“, „Ljungars saga“ och „Fältskärens berättelser“ hafva rönt inflytande af Almqvist. Denna böjelse för det underbara, ovanliga och mystiska, detta sätt att afbryta själfva berättelsen med långa utläggningar af författarens egen åsikt och denna förmåga att i allt se andliga makter såsom styrande sakernas gång, är för båda dessa för-

---

*) Svea. Folkkalender 1892. Z. Topelius: Runeberg och Almqvist.

fattare utmärkande. Och dessutom påminner ju ock den gamle fältskären med sin vänkrets omkring sig i någon mån om gubben Hugo Hamilcar Lövenstjerna, där han sitter högrest i kretsen af sin talrika familj. Härmed har jag dock ingalunda sagt, att icke Topelius i behandlingen af sitt ämne skulle varit fullkomligt självständig, utan har blott velat påpeka de likheter, vid hvilka man, i betraktande af tiden för dessa arbetens utkommande, icke kan undgå att fästa sig.

Af Topelius' tidigare lyriska dikter bära en del stämpel af Almqvists inflytande; så t. ex. „Vålnaden på min egen graf“ (från år 1836) och „Vid tjugu år“ (från år 1838), i hvilken ingår något af det demoniska, intensivt kända hos Almqvist. Från år 1840 är prosadikten „Valdemars hemlighet“, *) som i några få rader inrymmer den allra finaste konstnärlighet och djupaste poesi. Det är en härlig lofsång till evigheten, självfva lifvet, skönheten och kärleken. Både till innehåll och form påminner den om Almqvists reflexionslösa, allt beherskande skaldeinspiration. Såsom exempel må tjäna: „Du som jag älskar utan namn, utan form, utan ljud, o jag vet dock visst, att du icke är den döda tomheten, den blotta förnekelsen af det som de brännande hjertan gärna trycka fast till sig, omklädda med fager hy och varmaste blod. Jag vet att du är lifvet, skönheten, kärleken, och likväl kan ditt väsen icke fångas inom dessa ord och inom några ord. — — — Känner jag dig? Ack ja, min själs visshet, det är du. Ditt väsen låter icke

*) Ljungblommor, II.

binda sig af doft, färg, ton, men det genomskimrar dem alla, deras skönhet är ingenting annat än du". — Äfven i andra stycken kunde måhända påvisas uttryck, som ha tycke af Almqvist, såsom t. ex. i „De tvenne fåglarna i dalen" *) versen:

Som bleka ljungeldsstrimmor
En åsksvart dag,
Så låg en färg i sången,
Ett mörkt behag"

och i „Kärlekens Parabol"**) och „Engeln och skyn".***)

I ett tal, som Topelius höll på Österbottniska afdelningens årsfest den 9 november 1841, citerar han Almqvist ett par gånger och kallar honom „den svenska fattigdomens snillrike tecknare". ***)

Ett märkligt inlägg i Det-går-an-frågan har Topelius gjort genom sin ungdomsnovell „Hertiginnan af Finland". I ett enskildt samtal †) hänsyftade Topelius nämligen en gång — ehuru han ej rent ut sade det — därpå, att han hade velat framställa Eva Merthens roman så, att däraf skulle framgå, att det åtminstone någon gång kunde „gå an". Han var den tiden en hängifven beundrare af Almqvist, han förstod och hyllade hans till mänsklighetens förädling och framåtskridande syftande idéer, ehuru han sedan på gamla dagar omarbetade äfven denna novell — till föga båtnad för dess konstnärliga värde — för att

*) a. a. I.
**) a. a. I.
***) Joukahainen.
†) Med dr Kaarlo Bergbom, som godhetsfullt meddelat förf. denna notis.

den ej skulle verka sårande. Det sakförhållandet qvarstår likväl, att „Ljungblommornas“ skald, barnaskalden och vårt folks uppfostrare har i Det-går-an-striden upp-trädt till förmån för den klandrade och farliga skriften!

Under åren 1841—60, då Topelius var redaktör för Helsingfors Tidningar, ingå i tidningen flere artiklar rörande Almqvist, hvilka alla äro för honom synnerligen sympatiska. I en artikel från år 1843*) recenseras den då fullständigt utkomna romanen „Tre fruar i Småland“. Där beklagas, att flere af Almqvists senare snillealster sakna omsorgsfull, konstnärlig form, hvilket de tidigare i så hög grad egde. Men därtill gifves en mycket naturlig förklaring: skalden behöfver lugn för att skapa, rättvisa, då han bedömes, och ett vänligt hjärta, som förstår honom. „Må den oväldige, från striden aflägsne betraktaren afgöra, om Svenskarne unnat sin Almqvist ro“. I föregående årgång relateras striden mellan Almqvist och Blanche och tillfogas följande märkliga reflexioner: „Beträffande åter Almqvist — detta oaktadt all dvergalåt, i alla tider stora och oförgätliga namn inom Sveriges litteratur — må han vara lugn! Som menniska har han felat; han har låtit hänföra sig af stundens intryck och misskänt den ställning, i hvilken han står till sin samtid och sitt fosterland. Hans land och hans samtid förstå honom icke och smäda hos honom utan urskiljning det sanna och det falska. Man affekterar att förgäta honom, och man kan det dock icke; behöfves ett större bevis för hans betydelse inom sitt land? Men någonting, som mången

*) N:o 101.

siareblick redan med visshet förutser, är det, att en eller högst tvenne människoåldrar härefter, när knappast någon lärer erinra sig den nu yfvigt pösande striden, än mindre deras namn, som den fört, när af Biet, Freja, Aftonbladet, och hvad de må heta med all deras olåt, knapt några skröpliga blad återfinnas i antiqvariska samlingar, då skola Almqvists arbeten läsas så långt det Svenska tungomålet sträcker sig, och kanske ett godt stycke längre, och få namn inom den Svenska litteraturen skola inför efterverlden mäta sig med detta enda".

Det är att hoppas, att denna spådom, hvad Almqvist vidkommer skall gå i fullbordan; ännu synas därtill ringa utsikter, ty få svenska författares arbeten torde läsas så litet, som hans. Men kanske hans tid ännu ej kommit!

Hufvudanmärkningarna mot Almqvist voro ju, att hans arbeten voro så förskräckligt osedliga, att han ville förstöra all religion och all sedlighet. Anklagelserna och de fientliga anfallen mot honom med anledning häraf nådde sin spets, då Upsala konsistorium affordrade honom redogörelse för hans religiösa åsikter och ville tvinga honom att taga tillbaka det religionen sårande han i sina skrifter uttalat. Stor var indignationen mot honom i den svenska pressen, ehuruväl hans lysande försvar inför konsistorium i någon mån väckte aktning för hans snille. Men de flesta af hans böcker ansågos tillhöra den skadliga literaturen. En annan uppfattning synes man i Finland haft om saken, så som framgår af en recension i Helsingfors tidningar *) af hans

*) 1846, n:o 15 o. 16.

„Monografi“, i hvilken han sammanfört alla striden med konsistorium rörande aktstycken och äfven i öfrigt klargjort sin ståndpunkt. Sedan recensenten först påpekat, huru fullkomligt falskt ett sådant påstående är, att Almqvist skulle vilja förstöra religion och moral, och framhållit det löjliga i Upsala konsistoriums uppträdande i saken, fortsätter han: „Man må nu dela A:s åsigter eller icke, man må om man så för godt finner, uttala en förkastelsedom öfver flere af dem: omöjligen kan man likväl förneka dem en stor och vigtig betydelse för många förhållanden inom samtiden. Det utmärkande i hela A:s författareskap ligger just i hans ständiga sträfvan att uppfatta ting och förhållanden i deras djup, att taga dem „från själens sida“, som han sjelf vackert uttrycker sig. Utan att derföre försvara alla de konseqvenser, han trott sig böra draga af sina iakttagelser kan man om denne författare fälla det vitsord, att han framlagt i dagen månget framtidsfrö, som gäser på tidens botten och grumlar förhållandena menniska och menniska emellan, samt att han öppet uttalat sin samtids hemliga synder och icke skytt att kläda skott för åtskilligt, hvars tillvaro andra väl måste i sitt innersta hjerta erkänna såsom verklig, men hvilket de af välmening eller vana på allt sätt bemöda sig att förneka och öfverskyla tillochmed för sig sjelfva“.

I samma årgång *) ingår en uppsats öfver „Almqvist och Fahlcrantz“, där den senares ilskna anfall

---

*) N:o 44.

mot Almqvist förlöjligas. „En rättvis granskare skall hos A. upptäcka många fel, och hans största är troligen det, att han gifvit sig ut att dikta politik", men han står i alla fall så ofantligt öfver hrr Fahlcrantz et consortes. Tillika citeras en mot Almqvist synnerligen vänligt hållen artikel från Post- och Inrikes Tidningar d. 29 maj.

I samma anda, som ofvan refererade uttalande om Almqvists beryktade immoralitet, går också en märklig uppsats i samma tidning „Om Almqvists och Runebergs uppfattning af verlden och lifvet". *) Almqvists världsåskådning framställes här rent religiös, ja pietistisk och de otaliga beskyllningarna för immoralitet och annat dylikt med anledning af „Det går an" påvisas vara fullkomligt obevisbara samt ådagalägga blott vederbörandes brist på förståelse. Så olika var den allmänna uppfattningen af Almqvist på båda sidor Bottniska viken! Det är knappt tvifvel underkastadt, hvilkendera som var den rätta. Särskildt denna sistnämnda artikel röjer en sällsynt djup inblick i och förståelse af törnroslifvet.

År 1851, samma år den stora „Almqvistska katastrofen" inträffade och då den svenska pressen öfverflödade af smädelser mot den för förgiftningsförsök anklagade, ingick i de finska tidningarna knappt ett fördömande ord, på något undantag när. Man refererade blott i korta notiser, hvad de svenska tidningarna i sak haft att berätta. Af allt att sluta tviflade icke heller här någon på hans brottslighet, men man gaf uttryck blott åt sorg och djup bedröfvelse.

Dessa artiklar i Helsingfors Tidningar hafva

*) N:o 30 o. 31, undert. „Rbt".

nämnts så utförligt, emedan de både ge ett uttryck åt den allmänna stämningen och dessutom alla på en när, äro skrifna i redaktionens namn utan signatur och således torde böra tillskrifvas hufvudredaktören Topelius.

Almqvists försvar i striden mellan honom och Blanche tog, såsom nämndt, äfven Fredrik Cygnæus, som i den ofvan citerade uppsatsen också påpekar det för det finska lynnet sympatiska i Almqvists skriftställeri. „Också“, säger han*), „är det kring honom, kring honom ensam, vårt deltagande slutar sig. *Han* är för oss icke främmande. Ty, såvidt vi förmå inse, är Finland ändå den biltoge tempelrånarens — detta är nämligen egentliga betydelsen af det kraftiga uttrycket: varg i weum — andes rätta hemland, ehuru vehiklet för hans skapande genius af slumpen blifvit kastadt på en annan fädernestrand. — — — Den orientaliska „krans af blånad“, som sväfvade öfver hans taflor, syntes likt en morgondimma öfver hemlandets kullar; de anderöster, som hviska ur djupet af hans dikter, förnummos såsom hemlandsljud från dess dalar. Hvart man vände sig möttes man af sensationer, öfversatta till ord, blickande med välkända anletsdrag, emedan de blifvit af siaren frambefallda ur det finska folklynnets eget tysta förvar. Och klagande sporde mången: hvi förunnades Finland icke äran att kalla den *sin,* hvars genius tycktes emanerat ur det finska folkets egen.“

Det är visst sannt, medger Cygnæus, att Almqvist flere gånger missbrukat sitt snille, att han

---

*) Fr. Cygnæus: Samlade arbeten, s. 180.

tyckes velat adla idéer, som strida emot mänsklighetens heligaste och bästa känslor. Men om han skall halshuggas, borde man göra det knäböjande; Detta fordrades, då man i tiden rusade åstad mot Göthe, Tysklands störste skald. „Vi kunna ej betvifla, att samma rätt borde tillerkännas Sveriges (visserligen icke erkändt) förste“. *)

På detta svarar Helsingfors Morgonblad med en artikel **), som är en af de få fördömande utlåtanden i Finland om Almqvist och påminner om anfallen mot honom i hans hemland. Först påpekas, att Almqvists skrifter ingalunda vunnit en sådan sympati i Finland, som Cygnæus vill låta påskina. Oförlåtligt och falskt är att påstå, att en sådan, som Almqvist, skulle „emanerat ur den finska anden.“ Såsom författare har han ju nog, det måste medges, några goda sidor, såsom rik fantasi, skön diktion och talang „att träffande måla vissa naturscener och scener ur det lägre folklifvet.“ Men å andra sidan finnes hos honom sökt originalitet, vanligtvis misslyckad komposition och karaktärsteckning samt „ett öfvermod och en känsla af egen storhet, som framskimrar genom de klingande fraserna, och så naivt uttrycker sig i det bekanta: „ty så roar det mig att måla. — — — Med ett ord: totaliteten af A:s vittra arbeten uppfyller ingalunda konstens fordringar. En *stor författare* är han ej“. Han skref för penningar, af vinningslystnad!

---

*) a. a., s. 183.

**) N:o 82 o. 83, artikeln: „Hur vet han det?“ af F. Berndtson.

Med anledning af detta inlägg tager Cygnæus *) delvis tillbaka sitt yttrande om Almqvists finskhet och förklarar sin uppfattning vara, att „*universalité* är, så vidt vi förmå inse, karaktären af Almqvists skaldskap. Hvarhelst han än väljer lokal för sina framställningar, tyckes han ju äfven i de mest olika regioner vara lika hemmastadd."

Huru högt Cygnæus ställde Almqvist, framgår af ett bref, som han 1846 från sin utrikesresa skref till Runeberg, **) som han visste, att skulle förstå honom i detta fall. Efter sitt besök på Sicilien säger han sig, om möjligt, ännu mera beundra Almqvist, sin „mirakulösa broder i Apollo". Mera än någonsin kände och erkände han nu den „lunatiske" skaldens gudomliga snille, som gaf honom förmåga att med själens ögon se klarare sådant, som han i verkligheten aldrig skådat och som andra med vidöppna ögon förgäfves sökt varseblifva. „Lifligare än någonsin", fortsätter han, „öfvertygades jag i Palermo därom, att bland plumparne i det moderna Sveriges skuldregister dess skulder mot Almqvist ej skola förekomma minst grofva inför en bättre underrättad eftervärld, och att det ej skall gälla såsom så ringa ära att hafva lidit smälek i försvar för en man — som visserligen nog kan umbära ett sådant af så ringa man som jag, ja, till och med af vida starkare."

---

*) Samlade arb., s. 196.

**) Brefvet är publiceradt af Emil Nervander i „Blad ur Finlands kulturhistoria". Kuopio 1900. S. 86—87.

I sammanhang härmed bör nämnas ett par träffande aforismer af Cygnæus *), hvilka tillkännage hans uppskattning af Almqvist. „Hos ingen svensk skald utom Almqvist", säger han, „har ännu röjt sig den förening, den allsidiga sammanfattning af de egenskaper, hvilka spridda karakterisera de svenska snillena. Men han är dessutom i en, i alla länder sällsynt grad i besittning af en uppfinningsförmåga, hvilken ingalunda har eller någonsin haft sin like i Sveriges, Götas och Vendes rike — storfurstendömet Finland däri denna gång naturligtvis inberäknadt." Den andra aforismen lyder: „De flesta svenska skalder hafva som sommarn i norden framträdt ungefär så fullvuxna de kunnat bli — litet utveckling på brädden. — Almqvist har haft en vår."

Äfven i sina uppsatser om Runeberg **) uttalar han sig alltid med stor aktning om Almqvist. Men den famösa förgiftningsprocessen och Almqvists flykt ur landet verkade naturligtvis också på Cygnæus nedstämmande och grumlade något den ljusa bild af skalden, som dennes poesi frambragt. För hans senare uppfattning af Almqvist torde hans dikt „Almqvist" ***) i någon mån vara upplysande. Oförenliga synas honom de motsatser, som numera framträdt i Almqvists själslif.

„Det hufvud, åt hvilket man lagren gaf,
Den nu fem årtionden gamla,

---

*) En liten efterskörd från vår literära storhetstid. Otryckta aforismer af Fredr. Cygnæus. Meddeladt af E. N[ervander]. Hufvudstadsbladet 1899 n:o 77, tilläggsblad.

**) Samlade arb. I.

***) a. a., VIII.

På en gång var en hvitmenad graf,
Der de dödes ben höras skramla;
Och dock derjemte det ljufvaste hem
För tankar så sköna, att uti dem
Ett paradis kunnat sig spegla,
Som himmelen i ett haf."

Han förebrår Almqvist i flere verser, att han användt sitt snille utan betänkande till såväl ondt som godt och sålunda fört på afvägar ungdomen, hvars hjärta han först tändt i brand. Hans sista stora dåd hade emellertid öppnat ögonen på alla och på den grund kan man säga, att han ändå däri gjorde godt, i det han kommit sina anhängare till besinning.

„Men deras fasa var ett barn af sorgen."

Såsom en poetisk öfverdrift måste väl ändock anses följande hårda ord:

„Man såg ditt fall, såsom man ser på glöden
Bland askan af ett tempel, hvilket höjts
Till boning åt den Högste och dock böjts
Af vild förstöring till ett rofdjurs (!) näste."

Dessa, liksom åtskilliga andra uttryck, visa dock, att icke ens Cygnæus med sin ovanliga förmåga att förstå snillet, i hvilken form det än uppträdde, och att beredvilligt erkänna det, likväl i grunden, lika litet som någon annan af Almqvists samtid af naturliga skäl, till fullo lyckats förstå och bedöma honom i sin helhet. I denna dikt är visst i främsta rummet fråga om människan, men äfven häraf kan man, oaktadt Cygnæus' stora och alltid uppriktigt

och oförskräckt uttalade beundran för Almqvists utomordentliga skaldegåfvor, draga den slutsatsen, att äfven dessa endast delvis fingo sitt erkännande af honom. Det var hufvudsakligen samma dikter, som äfven af samtiden för öfrigt erkändes ega något värde och hvilka äfven trotsat senare tiders vexlande smak, hvilka Cygnæus kunde beundra. Det var skönheten, det storslagna, det ädla i Almqvists verk, som i Cygnæus' beslägtade, för samma mål ständigt kämpande själ väckte sympati. Därmed vill dock ingalunda förnekas, att Cygnæus djupare än de allra flesta på hans tid, ja djupare än kanske någon i Almqvists eget fädernesland, förstått honom och känt såsom han. Därom vittnar i sin mån också denna dikt, som fördelaktigt skiljer sig från de öfriga genom sin klarhet och enkelhet och sina många, den djupaste sanning träffande, utomordentligt sköna verser, hvilket allt tyder på, att den diktats i den äkta inspirationens ögonblick och med den omutliga förståelsens varma eld.

Det är icke med hatets eller förkastelsens hårda sinne Cygnæus tänker på sin forna beundrans föremål, utan

„Ett vemod blott, odödligt som hans minne
Uppstiger ur hans fjerran, gömda graf".

„Det breder ut ett sorgflor kring hans land,
Men räcker nog ändock åt Suomis strand,
Der han oss mer än någon annan tjusat.
O! det är hårdt att se, när vinden susat
Som ljufligast, af blomsterångor full,

Att den dock kastat på oss grafvars mull
Och burit död, der man sig väntat lifvet."

Oundvikligen kommer man att iakttaga åtskilliga likheter mellan dessa båda skalder. Liksom för Almqvists är ju ock för Cygnæus' poesi utmärkande denna mystiska halfdager, denna ovanliga, kraftiga metaforer älskande diktion, denna ordrikedom, som icke gärna lemnar en sak, förrän den är behandlad från alla möjliga och omöjliga sidor, om författaren alltid ens kan hålla sig till sak, och denna dragning i allmänhet åt poesins högre sferer. Det „romantiska" är också en af Cygnæus' poesis hufvudegenskaper. Likväl skulle man misstaga sig, ifall man trodde, att han i någon nämnvärd grad åtminstone skulle rönt inverkan af Almqvist. Han är otvifvelaktigt lika ursprunglig, som denne. Hans diktning är hans väsens omedelbara och enda uttrycksform och aldrig skulle han ha kunnat dikta annorlunda, om ock han skulle ha stått under hurudana literära inflytelser som helst. Redan i hans tidigaste dikter, från omkring 1825, således flere år, förrän Törnrosens bok började utkomma, kan man iakttaga hufvuddragen af hans blifvande skaldenatur. Högt syftande, mestadels i bilder uttrykta idéer tillkännage redan i dem Cygnæus just sådan, som vi sedan lära känna honom. Att hans dikter voro hans ursprungliga, själfständiga skaldenaturs alster visar det, att han äfven, om han ville, ej kunde skrifva annorlunda *). Hans öde såsom skriftställare och hans förhållande till all-

*) Jmfr ett bref till brodern August. Nervander a. a., s. 100.

mänheten i detta hänseende påminner i mångt och mycket om Almqvist. Många gånger beklagar han sig, huru litet han förstås, huru otacksamt hans fosterland är mot honom, som ger det bästa han förmår. Antingen bryr man sig icke alls om hans dikthäften eller kommer dem till del en mer eller mindre förkastande kritik med alltid förnyade anmärkningar om smaklöshet, oklarhet, sökt originalitet o. a. dyl. Kritiken rörde alltså likadana brister, om hvilka äfven Almqvist ständigt fick höra. Cygnæus hade gärna velat sätta sig öfver denna kritik. Men „den har dock visat åtminstone till en del sinne, ej blott för Runeberg och hela hans mer eller mindre andefattiga och vattendränkta pekoralsvans, hvilket ej vill säga alldeles mycket, men äfven för Almqvist, hvilket betyder något mer“ *). Också han förblef såsom skald af sin samtid oförstådd.

Äfven en annan dikt benämnd „Almqvist“ förekommer i den finska literaturen, nämligen af J. J. Wecksell.

Den framställer Almqvist tillblandande giftdrycken åt von Scheven och resonnerande med sitt samvete. Skada att dikten förblifvit ett fragment, ty med öfverlägsen kraft och dramatisk åskådlighet äro de få verser skrifna, som finnas i behåll, ehuru ju Almqvist här visst framställes såsom en samvetslös skurk och mördare. Almqvists resonnemang såsom världsförbättrare åskådliggöres i följande verser:

---

*) a. a., s. 100—101.

„På sned är verldens anlete och växer
På nytt på samma gamla sätt på sned.
Hvad som var godt för några tusen år,
Hvad som var ondt, anses så nästan än.
Väl pågår allt från tidens början dock.
En sammansvärjning mot det evigt lika
Och enahanda; jemnt uppträda män,
Som stämplas såsom rackare och bofvar
För det de sökt att svänga om ethiken,
I stort, allt från sin urgrund. Jemte dem
Finns andra dock som lyckats, stora kungar,
Som mördat uti gross, bankirer fina,
Som stulit uti stort, och filosofer,
Som ljugit i systemer. Hyggligt folk,
I sanning, fast misskände af partier.“ *)

Wecksells uppfattning af Almqvists författarskap framskymtar, då han låter Almqvist utkasta planen till en ny roman på följande sätt. Hjeltinnan skulle vara en blomma och människorna vore blott bisaker och vidare behöfdes:

— — — „En underbar intrig
Och vackra ord — och under allt en tanke,
Lösaktig, djurisk som en Messalinas.“ **)

För fullständighetens skull bör ännu nämnas, att äfven Lars Stenbäck synes med beundran studerat Almqvist, att sluta af ett uttalande i uppsatsen „En sommarafton“. ***) Han beklagar den nyaste svenska literaturens fattigdom och nämner såsom den

*) Samlade dikter af Josef Julius Wecksell. Helsingfors 1868. S. 95.

**) a. a., s. 96.

***) Publicerad af Eliel Aspelin i hans biografi öfver Lars Stenbäck, Helsingfors 1900, s. 110–126.

mest lofvande Ridderstad, hvilken öfverglänser alla de andra, om man naturligtvis undantager Fredrika Bremer och „den genialiska författaren af Törnrosens bok, hvilken med alla sina bisarrerier och vidunderligheter utan tvifvel är en af de rikaste naturer Sverige eger.“ *)

Det bedömande, som Almqvist kom till del af hans samtid, var sålunda betydligt fördelaktigare, mera sympatiskt i Finland än i Sverige. Det var i Finland de vittra stormännen, som enstämmigt beundrade hans verk och erkände hans snille, hvaremot han i Sverige visserligen hade en liten krets af vänner och beundrare, men hvilka alla voro mer eller mindre okända inom literaturen. Sveriges vittra stormän, på ett par undantag när, funno hos honom knappt något beundransvärdt, men väl mycket förkastligt, som ej var värdt annat än hån och smädelse.

Såsom afslutning på denna framställning af Almqvist i Finland lämpar sig följande af signaturen e*** författade, i n:o 87 af Helsingfors Tidningar för år 1852 införda sång:

C. J. L. Almqvist.

Du skald, som med din lyra verlden tjusat,
Du irrar biltog nu på fjerran strand!
De toner, som så mången själ berusat,
För alltid tystnat i ditt fosterland!
Ty Skandien har sin fallna son förskjutit
Och nordens folk sitt hjerta för dig slutit.

---

*) a. a., s. 121—122.

De svarta blommor, dem din tanke brände,
O, hvarför föllo de ej strax till stoft! —
Du dristigt dem uti ditt land utsände,
Och vida kring de spredo giftig doft.
Säg — då mycket ondt din själ förråder,
Hur kan det sköna bo i samma åder?

I dina sånger söderns flamma glödde,
Så färgrik skön, fantastisk och så klar:
Ditt hjerta brann och diktade och blödde;
För nordens snö för varm den dikten var!
Ty norden älskar bleka rosor bara,
Som blomma bland dess gyllne stjerneskara.

För dig nu äro diktens himlar slutna:
Guldfogeln sörjer uti Paradis!
De *rosor* uti diktens lustgård brutna,
Vid Skandiens bröst de frysa bort till is.
Det finns *ett* land, som ömmar vid din smärta,
Som trycker dina rosor till sitt hjerta.

Ren sorgeflor man hängt omkring din lyra,
Och sången sörjer djupt sin villsna son.
De sköna *drömmar*, dem i svärmisk yra
Du drömt bland molnen — detta himlalån!
Allt sörjer — gråter — lider och beklagar
Det öde dig från sångens guldland jagar.

Fly fallna ande! — fly från jordens jemmer,
Sök ångerfull Allfaders milda famn!
Till högre ton du sen din lyra stämmer
Och ber om nåd i Frälsarns helga namn!
Och Han — förlåtelsen förutan like,
Den biltoge visst upptar i sitt rike.

* * *

Almqvists död gaf anledning till åtskilliga mer eller mindre träffande nekrologer öfver honom i den

svenska pressen, hvarvid delvis upprepades de gamla beskyllningarna mot hans person och anmärkningarna mot hans författarskap, ehuru hans död likväl lyckats ge en i någon mån mildare ton åt utlåtandena. En fullständigare bild af honom såsom författare och människa sökte dock först Arvid Ahnfelt ge i sin år 1876 utkomna bok „C. J. L. Almqvist, hans lif och verksamhet". Någon helhet hvarken i det ena eller andra afseendet ville han ej åstadkomma, utan får hans bok sitt värde hufvudsakligen genom den mängd dittills okända literaturhistoriska data om Almqvist och publicering af otryckta bref och anteckningar af honom, som den innehåller. Det är en för Almqvist jämförelsevis sympatisk skildring af viktiga facer i hans lif och af egendomligheter i hans lifsåskådning. Författaren synes dock icke förmått motstå inflytelsen af den allmänna åsikten om Almqvists brottslighet i förfalsknings- och förgiftningsfrågan, utan begifvit sig ett godt stycke utom råmärkena för bevisade fakta ut på den fria fantasins område. Han påvisar visserligen oegentligheterna i rättegången och vittnesmålens tvetydighet, men själf går han att ge en vidlyftig utläggning, huru Almqvists själslif allt mer tenderade till brottslighet och till och med ursprungligen egde frön till utveckling åt detta håll *), en utläggning, som icke har sin grund i annat än författarens fantasi. Törnroslifvet, Almqvists såväl lifs som poesis viktigaste innehåll, har icke af Ahnfelt rönt någon in-

*) Jmfr s. 213—217.

gående utläggning, ehuru han ju publicerat åtskilliga acter, som tjäna till upplysning häri.

En både till afsikt och utförande vida grundligare och utförligare skildring af Almqvist ger A. Th. Lysander i sin bok „C. J. L. Almqvist: Karakters- och lefnadsteckning", hvilken ingår i femte delen af Almqvists „Valda skrifter". Redan 1874 hade nämligen Lysander begynnt utgifva en vald samling af törnrosfantasierna och till dem bifogat en mängd upplysande noter; 1878 utkom sista delen med därtill bifogad biografi.

Detta om stor lärdom och utomordentlig flit vittnande arbete söker vara ett opartiskt bedömande af Almqvist såsom människa och författare och Lysander går att med historikerns kritik och samvetsgrannhet skingra den mystiska gåtfullhet, som ständigt omgifvit denna egendomliga personlighet. Att han i flere afseenden häri lyckats, kan icke nekas och för kännedomen af Almqvist utgör hans verk en ovärderlig källa. Men vid genomläsandet förefaller det snart, som skulle författaren vid sitt arbete fört i sin hand hellre skarprättarens hvassa vapen än biografens af förståelse och medkänsla ledda penna. Han kastar redan i början *) en skugga af falskhet och brist på uppriktighet öfver föremålet för sin skildring, då han, utan några bevis, förklarar Almqvists korrespondens för opålitlig såsom innehållande för tillfället „svarfvade" och „tillspetsade" själstillstånd, tankar och känslor, hvilka vore där

*) S. 6. Jmfr också s. 374—375, noten, där han af oförklarliga skäl finner anledning att misstro Almqvists uppgift om inbrottsstölden, som beröfvat honom all hans egendom.

för adressatens räkning utan någon verklighet hos brefskrifvaren. En sådan, efter hvad jag kan finna, fullkomligt ogrundad uppfattning har naturligtvis verkat högst menligt på framställningen och förledt författaren till misstydningar och vantolkningar, hvilka alltid ställt Almqvist i den ofördelaktigaste dager. Arbetet tynges på sina ställen, såsom det tyckes, af rent af hån och bitterhet mot den lifsuppfattning, det själslif och den poesi, hvars uttalande hade blifvit Almqvists heligaste uppgift. Han talar om den „objektiva tomheten i författarens verldsåskådning“ *), som gjorde innehållet „tautologiskt, icke progressivt“ *), han finner hos Almqvist såsom konstnär och människa blott „hög stämning“ **). Han lägger honom såsom författare till last „en fattig ande, som styr ut sin nakenhet i verldsomfattande planer utan allvar och mening — s. k. karaktersmålningar utan all karakter och hållning — gamla stilistiska tillgjordheter, som spegla sig i hvarandra — en liflighet, som måste ständigt liksom nypa sig sjelf, för att icke insomna — en inbillning, som med all sin magt blåser upp sig — — ordsvall och radotage — kortligen: ett 'parturiunt montes' utan like“ ***). Och slutligen finner han i öfverensstämmelse härmed, att „den andliga utvecklingen i Almqvists personlighet och skrifter“ blott uppnådde ett „negativt“ mål. †) Detta är slut-

*) S. 66.
**) S. 255.
***) S. 380.
†) S. 399.

summan af Lysanders ingående studium af ett snille, som likväl tänkt högre och friare och känt djupare än de fleste Sveriges literatur har att bjuda på.

Denna brist på uppfattning af törnroslifvet ledde Lysander till uttalanden, som gå i tvärt motsatt riktning mot den för detsamma sympatiskt kännande Cygnæus' åsikt. Då denne framhöll, huru „de fleste svenske skalder hafva som sommaren i norden framträdt ungefär så fullvuxna, de kunnat bli — litet utveckling på brädden —", hvaremot „Almqvist haft en vår" *), så ansåg Lysander, att Almqvists skrifter icke visa något „verkligt framåtskridande, enär Almqvists inre lif, ända ifrån ungdomsåren, saknar egentlig utveckling" **). Detta måste också betecknas såsom ett missgrepp af Lysander. Almqvists personlighets innersta var visserligen alltid detsamma, men hans lifsuppfattning utvecklade sig genom en inre kamp och rönte såsom ock hans skaldskap i någon mån inverkan af tidsströmningarna.

I sammanhang härmed står Lysanders uppfattning af Almqvists sociala och politiska reformidéer såsom något yttre, senare tillkommet påhänge, hvilket icke stod i något verkligt sammanhang med hans öfriga tankelif, hans törnroseri. Han finner „Almqvists verkliga kynne, under alla lefnadsåldrar, helgjutet och sig i grunddragen likt, endast under hans senaste vistelse i fäderneslandet tidtals förvirradt

---

*) Hufvudstadsbladet 1899 n:o 77, tilläggsblad.

**) Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 36; jmfr också s. 67.

och trängdt i skuggan af polemisk „taktik" *) och han påstår, att Almqvist icke af „innersta själsbehof, utan snarare förledd af yttre omständigheter och en sjuklig stämning, tog — — under ompröfning de omedelbart genomgripande förändringarna i samhällsskicket" **). Almqvist hade gifvit sig till „ifrig härold för de utländske svärmarenas förbättringsplaner", emedan han var, visserligen „deltagande för allt" ***), men tillika „bekajad med stort kunskapshögmod" ***). Naturligt var att Almqvist således också ej kunde stort annat än „rifva ner, och det gjorde han med lust och glädje, ja 'med ett slags religiös fanatism'" †). Huru oriktigt Lysander härvid bedömt väsentliga yttringar af Almqvists själslif, torde af den följande framställningen i någon mån framgå.

Den vanliga uppfattningen, att Almqvist var en „afsvuren fiende till moralen" och detta „redan ifrån sitt första uppträdande" ††), hyllade också Lysander och han söker tillika bevisa, att Almqvist äfven till kristendomen öfver hufvud stod i opposition. Hans lära var nämligen en njutningens lära, hans „innersta sträfvan för denna verlden — — njutning" †††). Det är naturligt, att ett härmed analogt bedömande skulle komma „Det går an" och Almqvists åsikter om vigsel och äktenskap öfver hufvud till del. Det

*) S. 36.
**) S. 32.
***) S. 12.
†) S. 25.
††) a. a., s. 40.
†††) S. 107.

är den vanliga uppfattningen, som gör af Almqvist en „köttets apostel“ och som icke kan betecknas annorlunda än som vantolkning. Föga djupt synes mig den lyckats intränga i Almqvists inre personlighet, som karaktäriserar „Det går an“ såsom en skrift, hvilken „är riktad mot det äktenskap — — — — som hemtar styrka i medvetande om lifvets pligter, i vilja att uppfylla de samma, äfven der det ser förtvifladt ut, ja i sjelfva lidandet och uppoffringen — det som man tilltror uppfostrande och omdanande kraft samt slutlig seger i det goda — det äktenskap, med ett ord, som ej är egoistiskt“*). Betecknande för Lysanders förfarande öfver hufvud är hans redogörelse af dessa frågor, hvarvid han så litet brytt sig om att taga notis om eller söka förstå Almqvists verkliga afsikter, att han rent af förklarar för „skenfagert“*) tal sådana uttryckliga uttalanden af denne, hvilka ställa saken i ett annat, fördelaktigare ljus. Det är med ett ytterligt misstroende han i allmänhet använder Almqvists uttalanden i såväl tryck som skrift och han söker ständigt någon fördold undermening. Följden blir att han på förhand går att konstruera upp en bild af författaren, som har föga motsvarighet i dennes skrifter eller öfriga literära qvarlåtenskap.

Han aktar icke heller för rof, att, ehuru han just sjælf framhåller det otroliga däri, att Almqvist skulle varit brottslig, likväl lämna en skugga af brottslighet qvar, då han uttalar den förmodan, att Almqvist måhända äfven för egen räkning någon

---

*) a. a., s. 128.

gång utkastat en plan till ett inveckladt brott*), och såsom stöd härför påminner bl. a. om Furumos äfventyr med Magdalena. Han anser, att Almqvist till den grad är att likställa med sin fantasiskapelse Furumo, att äfven han „under vissa omständigheter samt missledd af en falsk barmhertighetskänsla, kunnat göra det onda „för den goda sakens skull" — ja, till och med vålla en menniska döden" *). Dylika godtyckliga sammanställningar och lösa antaganden torde likväl böra förklaras fullkomligt oberättigade, ty en författare kan ingalunda utan vidare identifieras med sina fantasiskapelser, äfven om dessa vore fullständigt och i sitt rätta sammanhang uppfattade, hvilket här icke torde kunna anses vara fallet.

„Styrkan och outplånligheten" **) af Almqvists törnroslif har icke kunnat undgå ens Lysander, ehuru dessa utmärkande drag ingalunda få sin förklaring af hans egen framställning, som tvärtom lämnar dem högst gåtfulla, utan några förutsättningar i den föregående utvecklingen. Huru kunde en tom, andefattig och ytlig världsuppfattning ega en sådan styrka och förläna ett sådant orubbligt lugn? detta är en fråga, som icke får sin förklaring af Lysanders digra verk, utan hellre står såsom en motsägelse till den genomgående uppfattningen i detsamma.

Ett föredrag om Almqvist höll Harald Wieselgren i sällskapet Idun år 1888; benämndt „Herr Hu-

*) Jmfr a. a., s. 165.
**) a. a. s., 397, noten.

gos Akademi. Också ett femtioårsminne" ingår det i hans „Bilder och minnen" *). Det stöder sig på åtskilliga Almqvists ungdomsskrifter och bref, som då nyss kommit i Kongl. Bibliotekets ego, och behandlar främst hans Amerika-vistelse med ledning af dessa.

Ett kapitel egnas Almqvist äfven af Valdemar Vedel i hans bok „Svensk Romantik. En Udsigt over Udviklingen fra den gustavianske Rococo til den borgerlige Liberalisme" **). Det är särskildt det motsägelserıka vid sidan af det mystiska, fantastiska och vidunderliga hos Almqvist, som här framhäfves, och han betecknas såsom den ohämmade känslans, nyckfullhetens och godtyckets vältalige apostel. Här ingå också flere träffande uttalanden, som kunna tjäna till belysning af åtskilliga sidor hos denna svårförstådda och mångtydiga författarepersonlighet; något särskildt nytt har detta korta utkast icke att bjuda.

En entusiastisk bild af Almqvist ger Ellen Key i sin uppsats „Sveriges modernaste diktare Carl Jonas Ludvig Almqvist" ***). Beundran och förståelse har härvid ledt författarinnans penna och på ett glänsande språk går hon att bevisa riktigheten af sitt påstående; „en psykologisk och litterär karakteristik, grundad på Almqvists lifsförhållanden och vittra verk, är däremot icke afsikten" †). Hon har framhållit en mycket förbisedd sida i Almqvists

---

*) Stockholm 1889.
**) København 1894.
***) Skrifter utgifna af Ord och Bild 2. Stockholm 1897.
†) a. a., s. 8.

skriftställeri, det frisinnade, moderna, som ställde honom så långt framom sin samtid och därför ock i sin mån förklarar den brist på förståelse han rönte af densamma. Hennes skrift har otvifvelaktigt betydligt verkat för ett återupplifvadt intresse för Almqvist och för en bättre förståelse af törnrosornas egenartade färg och doft.

Äfven andra tecken tyda på, att Lysanders kategoriska påstående: „Almqvists skrifter ha haft sin tid, men hon är nu oåterkalleligt förbi: de skola alltid studeras, men aldrig njutas och beundras" *), småningom skall visa sig ohållbart. För tre år sedan utkom „Blad ur Törnrosens bok. En skildring af C. J. L. Almqvists lefnad och grundtankarna i hans verk af Richard Hugosson"**). Den är till stor del sammanställd af citat ur Almqvists arbeten och författarens afsikt har endast varit, att „måla Törnrosskaldens bild i mera ljusa, men dock lika sanna färger, så att den, omgifven af en rättmätig beundrans rosenskimmer, fäster sig i något ungt sinne" ***). Det är „i främsta rummet en bok för de unga, hvilka det ju mer tillkommer att beundra och älska än att pröfva och döma" ***). Den bäres ock alltigenom af den varmaste beundran för storheten och snillet hos denne så förkättrade och vantolkade storman i den svenska literaturen och skall helt visst bidraga till fyllandet af sitt ändamål.

---

*) Karakters- och lefnadsteckning, s. 366.
**) Göteborg 1899; 500 numrerade exemplar.
***) a. a., s. 5.

Sist och slutligen har ju detta år en ny upplaga af Almqvists „Valda skrifter“ begynt utkomma, redigerad af Ruben G:son Berg.

Ofvanstående framställning torde i viss mån motivera framträdandet af detta arbete. Då jag under studium af Almqvist i flere väsentliga punkter kommit till en med föregående författare divergerande åsikt och därför en tillfredsställande utläggning af särskildt hans törnroslif, hans religiösa och estetiska åsikter, hans „världssensation“ öfver hufvud icke förefunnits och dessutom utom de almqvistska samlingarna på kongl. Biblioteket och Nordiska museet, hvilka icke heller uttömmande blifvit behandlade, äfven en mängd synnerligen viktiga bref af aflidne dr Artur Hazelius*) jämte förr obegagnade manuskript af dr Joh. Ax. Almqvist och prof. Ernst Almqvist, beredvilligt ställdes till mitt förfogande, så har jag trott, att en framställning af detta slag icke skulle sakna sitt intresse och måhända i sin mån bidraga till att fylla en kännbar lucka i den svenska literaturhistoriska forskningen.

---

*) Numera förvarade på Nord. Museet.

II.

Biografisk öfversikt.

Den förste, som tog sig namnet Almqvist, var en bondson från Almunge socken i Upland; han studerade till präst och dog såsom prost i medlet af sjuttonhundratalet. Från honom härstammade i fjärde led Carl Jonas Ludvig Almqvist. Han föddes den 28 november 1793 i Stockholm. Föräldrarna voro Carl Gustaf Almqvist, krigskommissarie och landtbrukare, egare af egendomen Antuna i Roslagen, och Brigitta Lovisa Gjörwell, dotter till den i svenska literaturens häfder så väl kände bibliofilen och forskaren Carl Christopher Gjörwell. Tidigt utvecklad och begåfvad med snabb uppfattning inskrefs C. J. L. Almqvist år 1808 den 11 juni såsom student vid Upsala akademi och Roslags nation. I sex års tid, från 1814—20, hade Almqvist anställning såsom informator hos ryttmästaren baron Mikael Hisinger. Härigenom kom han att upprepade gånger vistas i Finland, då nämligen baron Hisinger, som om vintrarna bodde i Stockholm, alltid för

sommaren reste ut till sitt gods Fagervik i Pojo socken, nära Ekenäs. Härunder fortsatte Almqvist likväl äfven sina egna studier och aflade den 17 mars 1815 i Upsala offentlig filosofiekandidatexamen. Kort härpå ingick han såsom e. o. kanslist i ecklesiastik-expeditionen, utnämndes den 6 december 1817 till kopist och den 13 februari 1822 till ordinarie kanslist vid samma expedition. Samtidigt, mellan åren 1815 och 1823, var han dessutom e. o. amanuens vid kongl. biblioteket i Stockholm. Embetsmannaverksamheten kunde dock icke i längden tillfredsställa Almqvists efter frihet och själfständighet trånande själ. Den 3 april 1823 erhöll han på begäran afsked från sin kanslisttjänst, lösgjorde sig äfven från öfriga förpliktelser i staden och flyttade strax i början af 1824 ut till Vermland för att där lefva och bo såsom „idealiserad bonde“. Kort därpå, den 4 mars 1824, gifte han sig med en bondflicka Anna Maria Andersdotter Lundström, hvars bekantskap han redan långt förut gjort på Antuna. Vigseln egde rum i Skillingmarks kyrka. Almqvist hade nämligen till en början slagit sig ned på bruket Skillingfors, men tillhandlade sig kort därefter ett litet jordstycke vid Grafsund i Köla församling och lät där uppföra åt sig en egen stuga.

Med lif och lust hängaf han sig här åt trädgårdsodling och jordbruk och „dannemannen Love Carlsson“ sökte indela sin dag jämnt mellan kroppens och själens öfning. Det var så han ville lefva sitt naturlif; ett blott och bart rått bondelif utan själens odling och förfining hade aldrig varit hans ideal. Likväl stannade det icke ens härmed, utan

den „hufvuddel“ af sin tid, som han anslagit „för himmelen“ tog allt mera ut sin rätt, naturlifvet fick jämka med sig och en vacker dag hade han fått nog af alltsammans. Han saknade sällskap och oafbruten näring för sin själ genom literatur och ett omedelbart deltagande i lösandet af tidens ideella spörsmål. År 1826 flyttade han tillbaka till Stockholm, lifnärde sig först här en tid med korrekturläsning och notskrifning, likasom i tiden Rousseau gjort, men erhöll på grund af sina eminenta gåfvor, som nu på högre ort blifvit observerade, först anställning såsom vikarierande lektor vid Karlberg och sedan år 1829 såsom rektor för Sveriges första, nyss inrättade Nya elementarskola.

Det är egentligen nu Almqvists glansperiod, såväl i socialt som i literärt hänseende, begynner. Han var rektor för Sveriges förnämsta elementarläroverk, utgaf själf en hel mängd utmärkta läroböcker och var dessutom den allmänt kände och beundrade författaren af törnrosberättelserna, af hvilka många voro de snillrikaste, som någonsin sett dagen i Sveriges rike.

År 1838 ansökte Almqvist den s. k. Norbergska professionen vid Lunds universitet i franska, tyska och engelska jämte föreläsningsskyldighet i estetik. Skulle estetiken härvid varit hufvudsak, borde väl all rättvisa ha fordrat, att Almqvist blifvit till tjänsten utnämnd, ty få kunde väl i hela Sverige mäta sig med honom såsom både praktisk och teoretisk estetiker. Men hans språkprestationer torde onekligen varit af mindre gediget värde, hvarför också med fästadt afseende härå Almqvist af konsistorium

ställdes på tredje förslagsrummet och slutligen C. A. Hagberg blef utnämnd till tjänsten.

Följande år, 1839, är minnesvärdt genom „Det går an“ och „Amorina“, som då utgåfvos i tryck, efter att hvardera förut varit makulerade. Dessa skrifter, särskildt den förra, bragte slutligen den storm af ovilja att brista lös, som redan „Marjam“ och „Isidoros af Tadmor“ gifvit näring, och Upsala domkapitel fann sig föranlåtet att i den rena lärans namn gifva den oförsiktige prästmannen en varning för hans ogudaktiga skriftställeri. Häraf utspann sig mellan domkapitlet och Almqvist en lång tvist, som efter att ha räckt i åtskilliga år slutade först 1844. Almqvist utgick onekligen som segrare ur striden och detta ej blott till följd af sin personliga öfverlägsenhet utan ock till följd af sin rättvisa sak: tankens och forskningens frihet. Emellertid hade han till följd af de mer eller mindre lättsinniga och farliga åsikter man tyckt sig finna i hans skrifter år 1842 blifvit tvungen att afgå från sin rektorsbefattning och måste nu på annat håll söka bröd åt sig och de sina. Redan 1839 hade han ingått såsom medarbetare i tidningen Aftonbladet och denna syssla jämte hans öfriga skriftställeri blef härefter hans hufvudsakliga inkomstkälla. Visserligen hade han af kunglig nåd år 1846 blifvit utnämnd till regementspastor vid kongl. lifbeväringen, men denna syssla inbragte blott den anspråkslösa summan af 170 rdlr i året. Det är klart, att då Almqvist dessutom hade en obetvinglig reslust och icke blott i eget land oupphörligt reste omkring, utan äfven bl. a. åren 1840—41 företog en lång utrikesresa till Paris och

London, hans inkomster äfven med de ytterligaste ansträngningar icke skulle kunna uppdrifvas till behöfligt qvantum. Han var onekligen ingen hushållare och då han såg, huru hans affärer oundvikligen alltmer intrasslades, var han ingalunda den som led minst däraf. Öfvergifven af sina vänner, brännmärkt af den allmänna opinionen försjönk han i allt större elände. Huru mycket han än arbetade och ansträngde sina krafter för att ekonomiskt hålla sig uppe, såg han likväl, huru fåvitskt det var. Uttröttad och enerverad till kropp och själ sökte han haka sig fast vid en räddningsplanka, som likväl i de flesta fall är så slipprig och hal, att man förr eller senare är tvungen att släppa sitt tag. Hans sista utväg var nämligen att ge sig i händerna på en gammal procentare, ryttmästaren J. J. von Scheven och han intrasslade sig snart med honom så i affärer, att han också själf började gå gubben tillhanda i dennes mer eller mindre smutsiga transaktioner. Utpinad till kropp och själ af ständiga ekonomiska bekymmer och ständiga literära anfall och smädelser var detta ett förtviflans lif, som i längden måste bli outhärdligt. Almqvist måste på sätt eller annat slita sig lös därifrån och en dag i början af juni *) 1851 fann han också för godt att rymma fältet **).

---

*) 11 juni.

**) Man har i sammanhang härmed framställt mot honom hvarjehanda beskyllningar, hvilka, huru obevisade de än varit, alltid i någon mån vidlådt hans minne. Man har bl. a. påstått att Almqvist förfalskat sitt namn under ett par skuldsedlar till von Scheven, i det han på dem skulle tecknat sig Almgren. Man kan på skuldsedlarna, hvilka ännu finnas i be-

Han flydde ur landet för att aldrig mera dit återvända. Färden gick öfver Köpenhamn, Bremen och London till Nord-Amerika. Här lefde han i åtskilliga år under antagna namn nästan ständigt på resande fot, än i Canada, än i Missouri, Illinois, Pensylvania eller Louisiana.

Hösten 1865 återvände han såsom „professor Carl Westermann" till Europa. Han slog sig ned i Bremen. Ända till det sista, så länge han någonsin orkade, sysslade den åldrige, i lifvets skola så hårdt pröfvade mannen med studier och skriftställeri. Törnrosfantasierna upptogo honom under hela hans Amerika-vistelse allt fortsättningsvis och ett stort arbete „Svenska rim", som han där påbegynnt, gaf honom full sysselsättning. Det var i Bremen Carl Jonas Ludvig Almqvist den 26 september 1866 af-

---

håll (i Kongl. Bibl.), visserligen se, att senare stafvelsen af namnet blifvit senare ändrad eller tydligare skrifven, men detta bevisar ingalunda ännu, att en förfalskning skulle föreligga. Då Almqvist gjordes uppmärksam på otydligheten i namnteckningen, var han strax villig att rätta den eller skrifva nya skuldsedlar och därmed var också saken klar. Hans hela förhållande härvid var fullkomligt lugnt och synes ingalunda förråda något sjukt samvete. Att här, såsom A. Ahnfelt, konstruera upp en historie, huru Almqvist „uppenbarligen" resonnerade, att „om jag skrifver *gren* eller *qvist*, kan just komma på ett ut", bevisar ingenting, utan är att förvisa till fantasins område. (Jmfr Arvid Ahnfelt: C. J. L. Almqvist. Hans lif och verksamhet. Stockholm 1876, s. 208).

Lika obevisad som denna beskyllning om förfalskning är också beskyllningen om mordförsök mot von Scheven; men därom har först Ahnfelt (a. a., s. 209—225) och sedan särskildt Lysander (Karakters- och lefnadsteckning, s. 381—390, där förhållandet får en riktig belysning) redan tillfredsställande uttalat sig, så att saken här förbigås.

led ensam och okänd efter en kortare tids sjukdom. Ingen kärleksfull hand borttorkade de tårar han kanhända fällde blickande tillbaka på sitt långa, olyckliga lif, intet kärleksfullt, förlåtande ord nådde den döendes öra. Men hans själ hade ändtligen nått Murnidernes ö!

Upplysande angående de närmare omständigheterna vid begrafningen och i all sin enkelhet gripande är hans dotter Marias bref från Bremen den 8 oktober 1866 till sin farbroder assessorn Fridolf Almqvist i Stockholm. Det lyder i hufvudsak:

„Goda snälla Farbror!

Många saker gör, att jag ej såsom jag trodde, kunnat resa härifrån. Förnämligast är det önskade dödsbeviset en orsak dertill, och Gud vet ännu huru det kan gå dermed, ty jag har sprungit på alla möjliga ställen både i polisen och hos senatorer, utan att ännu hafva kommit närmare och nu är det fråga om att jag skulle sjelf känna igen honom, och genom ed, kan jag tro, bestyrka att han är min Far. Detta blir naturligtvis mycket obehagligt, då jag väl länge efteråt kommer att behålla den synen, i minnet qvar. Då jag först kom hit och förnam att Pappa var död, smärtade det mig mycket att jag icke först hade fått träffa honom, men af hvad jag sedermera förnummit af Doktor Noltelius, att han var så rysligt elendig och fattig och att hela hans åsyn utvisade en menniska, som genomgått de svåraste lidanden, anser jag det för en lycka *för mig* nb. att jag slapp se honom sådan; det skulle gjort mig rysligt ondt och nu när alla hans lidanden upp-

hört, kan jag destomera tacka Gud. Det var ändå inte det jag ville säga allenast, utan egentligen det, att först var jag mycket ledsen naturligtvis och har ännu många stunder på dagen då jag begråter honom, men jag har tillika så förfärligt mycket bestyr, att jag ibland nästan blir förargad åt alltihop. Saken är den: Pappa blef begrafven såsom alla andra fattiga på allmän jord. Nåväl? Skulle jag låta honom ligga så för att efter en kort tid häfvas undan och alla spår efter hans graf försvinna? Jag kunde det ej, helst som dessa utomordentligt hyggliga människor omkring mig dels Noltelius, dels Henkes alla tyckte att jag framför allt borde köpa honom en graf och då jag tänkte därpå huru han, min stackars Pappa! så länge han lefde jemt fick flacka omkring som en fridlös, tänkte jag att han åtminstone efter döden kunde behöfva ligga i ro och således måste hafva en egen graf. Nu skall Farbror få höra hvilket elende, jo att när de skulle flytta honom ifrån den ena grafven till den andra, den nya, hvilket skulle ske lördags natt, taga de galen graf emedan der äro en mängd likadana högar, och när jag kom dit om morgonen för att låta sätta upp ett kors på hans graf, går jag först för ro [skull] till gamla grafven och ser efter om de hade tagit bort honom, och hvad får jag se om inte att de tagit en annan i stället. Jag rusade till Inspectorn öfver kyrkogården och höll ett förfärligt larm, men han sade det wäre umöglich, han hade neml. nummer på alla lik, och det skulle vara n:o 5. Nej visst inte sade jag, jag vet att han hade n:o 7 emedan både Doktor Noltelius och fru Henke m. fl. voro

närvarande när han begrafdes. Men det hjälpte inte, Herr Barlach, som sjelf ser ut som ett lik och kall som is rörde sig ej ur fläcken, utan korset sattes upp, ehuru helt löst för tillfället emedan som lyckan var det felade stenar till stöd.

Jag hade hvarenda dag varit vid grafven d. gamla v. d. s. och gick ännu en gång tillbaka och såg noga efter, gick derpå hem och berättade allt för D. Noltelius och han sade att han äfven väl kom ihog n:o 7 och att han ville följa mig till Herr Barlach. Ditkomna, sade han ganska skarpt och utan krus att grafven n:o 7 skulle gräfvas upp och det var der Freuleins far låg begrafven, och till tecken skulle han kunna få se att vid hufvudet låg en röd törnros, som han själf, Dokt., kastat ned i grafven vid jordfästningen. Vi stodo alla och sågo på och hvad tycks när de hade gräft så långt ner att kistan blef synlig låg samma törnros frisk ehuru myllig der och bevisade att vi hade rätt och att B. således förvexlat grafvar. Som detta skedde allt på lördagen och ingenting vidare kunde ske den dagen blef han införd i likhuset, der han ännu står och der det således kan gå för sig att jag ser honom om det skulle kunna gagna något. Ja bästa Farbror jag får nu mycket erfarenhet i en hop sorgliga saker och jag har under dessa dagar tänkt så förfärligt mycket på grafvar och lik, och allt möjligt i den vägen att jag nu är helt van dervid, men längtar obegripligt till allt är ordnat och jag får resa härifrån“. — — — — —

III.

Den nyromantiska rörelsen.

Välan, till kamp! De rusta sig de Fräcka,
De frukta glansen af den nya dagen;
På morgonsolens spann, af glorian slagen,
Vill Naturens ätt de gyllne tyglar bräcka.

Med vattusigtigt snack de hota släcka
Ljusstrålen, från Uranias hjerta tagen:
Välan! ur sumpen edra skrifter dragen!
För Gudars skymf skall Gudars hämd er räcka.

Att er dess förr i egna böljor dränka,
I söken gycklets finter fram, att hämma
Den makt, hvars stridsmän krossa edra hopar.

Än sen I få af våra glafvar blänka,
Dock snart skall högre skalla chorens stämma
„Fall, Hekatomb!“ ren offerpresten ropar.

Detta var den nya romantikens „Härskri“ *) i Sverige, när den stolt med ungdomens tillförsikt gick att bjuda den gamla rationalismen och upplysningen spetsen och snart med flygande fanor och klingande spel firade sin seger på det gångna tidehvarfvets, den fallne kolossens multnade stoft. Under stridens hetta och de kämpandes första ifver hade de und-

*) P. D. A. Atterbom: Samlade dikter. Första bandet. Upsala 1837. S. 295.

gått, och det helt naturligt, att se och att ge sitt erkännande åt det berättigade, som möjligen, ja med nödvändighet, måste finnas hos hvarje kultursträfvande, som ens under någon tid och i någon mån förmått trycka sin stämpel på den mänskliga utvecklingen. Deras rättvisa sak, deras ifver och entusiasm förde nu i sin tur mänskligheten till nya utsikter och gaf lifvet ett nytt innehåll, utan att de då åtminstone kommo att tänka sig den möjligheten, att dem och deras idéer skulle vederfaras detsamma, som de nu tillfogat det för dem gamla och förfallna. Mänsklighetens utveckling i stort kan jämföras vid ett svallande haf, där hvarje våg betecknar ett framsteg och där våghöjd och vågdal ständigt växla, båda lika nödvändiga, lika berättigade, båda verkande med samma hufvudmål i sigte och hyllande såsom sin lösen: „framåt". De olika riktningarna i kulturhistorien följa med naturnödvändighet hvarandra, hvarvid ofta nog en ny sådan inlägger sin största kraft och sin största lust i att arbeta i en konträrt motsatt anda mot den föregående. Och detta är ingalunda att beklaga, utan tvärtom en vinst för mänskligheten, dess enda utväg till framåtskridande. Den mänskliga begränsningen tillåter ej på en gång ett fullständigt omfattande, ett allsidigt förstående af människans djupaste behof, utan äro därför äfven de största, de friaste andar tvungna att koncentrera sin verksamhet på en viss punkt. Hvarje människas sträfvande måste därför bli mer eller mindre ensidigt och hvarje period i historien, som verkligen har något lifsinnehåll, något nytt att bjuda mänskligheten, måste i främsta rummet lägga an just därpå

och mer eller mindre förbise andra nog så berättigade synpunkter. Dessa taga i sinom tid ut sin rätt och förfara åter på samma sätt. Det är sålunda kulturen i sin helhet går framåt och efteråt kunna forskarena uppleta den fåra, som betecknar gången af den verkliga, lugna, jämna utvecklingen. Utväxterna kunna då särskiljas och med lätthet aflägsnas, det beherskade, måttfulla, för att icke säga medelmåttiga, qvarstår. Men entusiasmen kan enligt sin natur aldrig vara måttfull och snillet, den stora anden aldrig medelmåttig och det är dessa två krafter: entusiasmen och snillet, som föra mänskligheten fram.

Huru naturliga, huru berättigade, upplysningsfilosofin och dess läror än varit vid sin uppkomst, huru oändligt välgörande och frigörande den än verkat på sinnena och huru viktig den än blef för utvecklingen, kan man likväl icke undgå att märka den förslöande, tröttande inverkan den i längden utöfvade. Den hade uppträdt såsom banérförare för stora och viktiga kraf, som just då fordrade sitt tillfredställande. Den genomdref sin sak till största delen på ett lysande sätt. Men när dess rol var utspelt, förstod den icke att i tid draga sig tillbaka och ge rum åt andra lika berättigade kraf, som nog alltid förefunnits, ehuru de för en tid blifvit skjutna åt sidan. Men den tid kom, då man icke mera intresserade sig för Voltaires blixtrande ironi, för d'Alemberts och Diderots kalla filosofi, då man icke mera förtjustes af Helvetius' nyss så beprisade läror och La Mettries „L'Homme machine“.

Redan långt förrän Napoleon gjorde sitt eröfringståg öfver Europa hade den franska smaken och den franska literaturen visat honom vägen. Den franska bildningen hade kastat folken till sina fötter och öfverallt tändes rökoffer till dess ära. Skaldernas högsta sträfvan blef att efterhärma den franska klassiciteten och ju närmare de trodde sig ha kommit Corneille eller Racine, ju noggrannare de tyckte sig ha lyckats följa Boileaus regler, desto säkrare voro de om sin odödlighet. Och dock, månne de ej just då, när de minst lyckats i detta sitt sträfvande, vunnit eftervärldens tacksamma hågkomst? Månne de icke just i det, hvari de minst lyckats antaga den franska masken, med andra ord, där de mest lyckats vara ursprungliga, nationella, också blottat en af sin förmågas starkaste, mest förtjänstfulla sidor? Hvad vore, för att nämna blott det närmast till hands liggande, en Kellgren, en Oxenstjerna, en Leopold och de andra den s. k. akademiska skolans män i Sverige, om de icke i smak och literatur skulle framkommit ens med någonting nytt, någonting nationellt, ursprungligt, någonting, som aldrig den franska smaken och literaturen kunnat gifva dem? Ett säreget, ursprungligt måste alltid finnas i de skilda folkens literatur och det har också alltid funnits, ehuru det ej alltid varit erkändt som berättigadt.

Dock var ju på sin tid det franska inflytandet till stor, ja öfvervägande del välgörande. Det franska språket, som tidigt utbildats till smidighet, klarhet och skönhet, lämpade sig otvifvelaktigt till mönster och den franska smaken, som utvecklats genom en rikhaltig, förr än i andra länder till hög blomstring

kommen literatur, måste oemotståndligen trycka sin stämpel på och verka utbildande på den literära smaken. Fordran på formens skönhet, språkets klarhet och precision, innehållets åskådlighet och förståndssmässighet var onekligen berättigad. Men den gick för långt. I längden blef man trött på allt det förståndiga och lärorika, som poesin bjöd. Den tillfredställde hufvudet, men icke hjärtat, förståndet, men icke känslan, fantasin. Naturen tog ut sin rätt, känslan pockade oemotståndligt på sin talan, fantasin började kraftigt rycka på sina bojor. Det var då Goethes „Werther" *) gaf utbrott åt tusentals unga hjärtans känslosvall.

Det fordrades likväl ännu en yttre påstöt för att Frankrikes andliga hegemoni slutligen skulle brytas. Det är Napoleon vi ha att tacka för, att i början af 1800-talet äfven på literaturens område en nationell pånyttfödelse kom till stånd. Den af revolutionen fostrade envåldsherskaren hade med eld och svärd vidgat Frankrikes gränser långt mera än hans grannar kunde finna tillbörligt och med genialiskt godtycke styrde och ställde han såsom Europa varit hans privata rustkammare. Det fordrades Napoleons oändliga negligerande af all nationell rätt och all frihet för att ändtligen väcka folkens själfkänsla och lära dem att rodnande se djupet af sin förnedring. Det är sålunda man indirekt från honom kan härleda det uppsving nationalitetsidén i början af sista århundradet fick och med detsamma genombrottet

---

*) „Leiden des jungen Werthers" utkom år 1774.

af de mäktiga nya strömningar inom literaturen, som befruktande öfversköljde Europa.

De första fläktarna af den stora, nyromantiska rörelsen nådde Sverige redan på slutet af 1700-talet. Då uppträdde ju redan Thorild såsom den djupa, sanna känslans hänförde målsman. Men ännu långt därefter sträckte det Gustavianska tidehvarfvet sina verkningar och den gamla akademiska skolan var ju ännu på 1810-talet i stånd att kraftigt bjuda de unga stormarena spetsen. Den nya tidens genombrott i Sverige sammanfaller med landets politiska pånyttfödelse. Efter Gustaf IV Adolfs dystra regering hade Sverige i och genom 1809 års lyckliga statskupp gått en ljusare framtid till mötes. Landet hade åter fått fred och tillfälle att upparbeta sitt inre välstånd och, hvad mera är, det hade fått en betydligt utvidgad politisk frihet, hade åter fått en på folkets verksamma deltagande i styrelsen grundad samhällsordning, som kunde tjäna till bas för en fortsatt, lugn utveckling. De bojor, som hållit det tryckta ordet så länge fängsladt, löstes åter och literaturen nådde en oanad blomstring. Den svenska literaturens gyllene tid ingick.

Nyromantiken eller, såsom den i Sverige benämndes efter ett af sina förnämsta organ, fosforismen har sina rötter djupt i tiden före franska revolutionen och Napoleons världsherradöme. Dess stamfader är Rousseau, som gaf den dess förakt för det konventionella, dess entusiasm för naturen och det naturliga och framför allt dess håg att försjunka i känslan och inspirerad af densamma låta fantasin fritt genomlöpa rymderna. I Tyskland voro „die

Stürmer und Dränger" hans andes barn och såsom rörelsens spets hade där slutligen utvecklat sig nyromantiken i dess högsta flor. Bröderna A. W. och Friedrich Schlegel voro de som vetenskapligt utredde dess estetik och Novalis, Tieck m. fl. omsatte i praktiken, i anda och sanning dess idéer.

Dessa voro i ett som allt en reaktion mot den föregående tiden. Hade man förut lagt an på det sunda förnuftets, det mänskliga förståndets ofelbarhet, hade man knappt velat erkänna för sannt annat än det, som rent af med händerna var påtagligt, så öfvergaf nyromantiken „le sens commun" och synes mången gång velat till och med hellre spåra sanningen i det osynliga, ja otroliga, än låta fantasin känna af några bojor. Det personliga själslifvet fick åter värde och hade naturen förr varit en skickligt konstruerad maskin, så blef den nu full af lefvande lif och förborgade, hemlighetsfulla makter. Detta är ett synnerligen märkligt drag hos nyromantiken, denna återgång till naturen, denna kärlek till dess företeelser, hvilken likväl ofta nog urartade till fantastisk natursymbolik. Denna naturdyrkan var i alla fall en af riktningens bästa källådror, ty aldrig har ännu någon äkta, djup poesi kunnat uppstå utan skaldens innerliga lif i och förståelse af naturen. Fantasin hade nu fritt spelrum *) och blef en säker gradmätare af skaldens större eller mindre ingifvelse. Att man härvidlag gick till öfverdrift bör ej så mycket förundra, då man betänker att för det första

*) Jmfr t. ex. Phosphoros 1810, s. 101, 1811, s. 368 och Svensk Literatur-Tidning 1814, s. 22.

fordran på fantasi är ett naturligt, oeftergifligt villkor för poesin och för det andra just denna sida så helt och hållet blifvit skjuten åt sidan t. ex. i Sverige af den akademiska skolan. Det var öfverhufvudtaget medeltiden som blef den lössläppta fantasins förlofvade land. Från verklighetens, nuets tryck och svårigheter sökte man sig bort till aflägsna tider, hvilka just genom sitt afstånd och sin obestämdhet skimrade i en ideell, förklarad halfdager. „Tysklands klassiske Litteratur i Tiden før og om Aarhundredeskiftet havde vaeret antikiserende i Stof og Form; den romantiske Litteratur, som fulgte, havde i Stoffet eller i Formen dyrket Middelalderen; begge havde taget Afstand fra den omgivende Virkelighed, fra Nuet, fra Samtidens politiske och sociale Forhold; ingen af dem var direkte gaaet ud paa disses Omdannelse“, säger Brandes i sin bok om Heine *). Och i sina „Hovedstrømninger“ yttrar han: „Antiken var saa streng, man laengtes efter noget Farvet og Broget; Antiken var saa plastisk, man laengtes efter noget Inderligt og Musikalsk“ **).

Den poetiska uppfattningen fördjupades samtidigt och delvis just genom den hängifna beundran af gångna tider, särskildt medeltiden, vyerna vidgades ofantligt och man fann att det fanns annat efterssträfvansvärdt än efterhärmning af Corneille, Racine och den s. k. klassiciteten. Man upptäckte en Cervantes och en Shakespeare och man uppställde dem såsom mönster för äkta poesi och äkta roman-

*) G. Brandes: Heinrich Heine: Kjøbenhavn 1897, s. 16.
**) G. Brandes: Hovedstrømninger i det 19:de Aarhundrades Litteratur. Kjøbenhavn 1872, s. 236.

tik. Till tyskan öfversatte ju Tieck och Schlegel stycken af Shakespeare och Cervantes och sökte äfven annars genom orienterande uppsatser göra dem bekanta för sin publik. Nyromantiken hade till en början någonting kosmopolitiskt, den ville förstå allt, för den var intet främmande. Men å andra sidan hade den äfven en nationell tendens, som särskildt vann styrka efter befrielsen från det Napoleonska förtrycket. Brandes yttrar i ofvannämnda arbete om den tyska nyromantiken: „Man laengtes efter noget Hjemligt, efter noget Tydsk" — — — „Man vilde noget Enfoldigt, noget Folkeligt." *) Och tänker man särskildt på den svenska nyromantiken är dess fosterländska, svenska tendens nog i ögonen fallande. Det synes mig nämligen såsom borde man betrakta äfven den s. k. götiska skolan i Sveriges literatur såsom en våg i den stora strömning, som bär namnet nyromantik. Den lika väl som den speciellt fosforistiska skolan var otvifvelaktigt en yttring af denna nya, allmänt europeiska riktning. Den götiska skolans skalder sökte sig också bort från samtiden, verkligheten och funno sin fristad ett steg längre borta än fosforisterna, nämligen i Sveriges forntid. Man kan väl icke neka att t. ex. i Lings poesi låg en god del lika romantisk fantasi, som i de erkända fosforisternas och, att icke heller Tegnér gått fri för den af honom så förkättrade romantiken, behöfver väl knappt påpekas. Om således å ena sidan hela den s. k. götiska skolans fosterländskt svenska sträfvande måste räknas den romantiska rörelsen

---

*) a. a., s. 237.

till godo, försummade ej heller å andra sidan de s. k. forsforisterna denna sida af saken. I „Poetisk Kalender“ för år 1816 fäster ju bl. a. Atterbom i en längre artikel uppmärksamheten på de svenska folkvisornas skönhet och uppmanar till deras samlande och bevarande för eftervärlden, likasom han ock själf redan sysslat därmed och i samma årgång af tidskriften lämnar prof därpå i sin „Nordmansharpa“. Atterboms varma intresse för och omfattande kännedom af Sveriges forntid framstår också högst fördelaktigt i hans långa recension af „Iduna's“ åttonde häfte i „Svensk Literatur-Tidning“ för 1820.*) Han uttrycker här sin oförställda beundran för „Fritiofs Saga“ och yttrar bl. a: „Korteligen: när denna hjeltedikt blir färdig, äger Sveriges vitterhet att uppvisa ett skaldeverk, som med hvarje romantiskt epos i verlden förmår att uthärda täflan och jemförelse“.**) Han omnämner detta verk såsom „herr Tegnérs ypperliga bidrag till återuppväckandet af Nordens inhemska saga och riddarsång“, och fortsätter: „Att Iduna skall skänka oss ännu flera frukter af samma slag, kan ej vara underkastadt något tvifvelsmål.“ ***)

På samma gång nyromantiken alltså i hög grad utvidgade den poetiska synkretsen, i det den sökte göra de mest olika folks literatur känd och njutbar, riktade den också uppmärksamheten på det egna

---

*) Omtryckt i „Samlade Skrifter i obunden stil af P. D. A. Atterbom. Sjunde delen. Litterära karakteristiker. Förra bandet“, s. 202—282.

**) a. a., s. 228.

***) a. a., s. 259.

folkets äldre literatur och kultur och fördjupade sålunda i sin mån den vaknande nationalitetskänslan. *)

Såsom sin „kejsare i andens verld“ **) erkände fosforisterna Schelling. Det hugg han i sitt filosofiska system genom den intellektuella åskådningen måttade mot det nyktra förståndet tilltalade dem i hög grad. Det af upplysningstidehvarfvet dyrkade förståndet hade nu filosofiskt blifvit afsatt såsom straff för de många missbruk, till hvilka det ledt. I dess ställe kom den intellektuella åskådningen d. v. s. förmågan att omedelbart förnimma det absoluta. I den förenades förnuftets medvetslösa och medvetna verksamhet, den intellektuella åskådningen var en oändlig harmoni. Men det sköna var just „det oändligas framställning i det oändliga, upplösningen af oändlig motsägelse“. ***) Däraf följde att konsten och i allmänhet den estetiska verksamheten utgjorde den förnämsta uppenbarelsen af det absoluta och konstnärerna, skalderna voro de utvalda, lycklige, hvilka såsom en naturgåfva egde denna förmåga af intellektuell åskådning. Snillet var en naturprodukt, oemotståndlig och oföränderlig i sin verksamhet, snillet var för konstnären, hvad ödet var för andra människor. †) Nyromantikernas djupa förakt för allt ytligt, deras höga tanke om själslifvets betydelse och deras fulla förtroende för kän-

*) Jmfr Theodor Hasselqvist: „Ossian“ i den svenska dikten och litteraturen. Akad. afh. Malmö. 1895, s. 140.

**) Jmfr And. Fryxell: Bidrag till Sveriges Litteratur-Historia. 2:dra häftet. Stockholm 1860. S. 40.

***) Axel Nyblaeus: Den filosofiska forskningen i Sverige från slutet af adertonde århundradet. II, 1. Lund 1881, s. 53.

†) Jmfr a. a., s. 52—53.

slans ofelbarhet hade fört dem till denna mystiska uppfattníng. Utan att ingå på frågan, hvad berättigadt eller hvilket framsteg, som måhända låg häri, bör dock framhållas, hvad nyromantikerna förstodo med densamma. „Mystiskt“, säger Atterbom, *) „är således, till sin natur, allt det i lifvet reella, omedelbara, sjelfberoende, sanna och sköna, mystiska fenomener äro all tro, all kärlek, all vänskap; all personlig tillvarelse, äfven den fysiska är en oafbruten fortsättning af underverk; religionen lemnar deras nyckel genom det högsta uttrycket af all mysticism: Så älskade Gud verlden“. Hos alla stora andar, hos Goethe, Novalis, Jean Paul och Schelling fann han en sådan mysticism. „Hos alla dessa finna vi, såsom sjelfva musten och själen af deras skrifter, en äkta, sund, naiv, naturkraftig mysticism, d. v. s. ett lif, som gripit det verkliga vid sjelfva roten och kärnan, samt i följd af detta tillgrepp (ej verkställbart utan en viss karakterens tilltagsenhet) endast af djupt skådande sinnen, hvilka ej sjelfva stannat vid skal och yta, kan fullständigt njutas och bedömmas. De äro derföre alla, hvar och en i sin art, moderna Zoroastrer, sannfärdigt orientaliska väsenden“. **)

Att fosforisterna verkat en betydligt djupare och sannare uppfattning af konsten i allmänhet och särskildt skaldekonsten än förut varit rådande, kan väl icke nekas. De hade en stor sak att kämpa för, ett stort mål att sträfva till och om de under kam-

---

*) Atterbom: Samlade Skrifter, VII, 1, s. 214.
**) a. a., s. 213.

pens hetta ofta nog måhända förvexlade sak med person, så var det icke annat än hvad deras motståndare ännu betydligt oftare gjorde. Fosforisterna glömde aldrig, att det var för konstens frihet, för den konstnärliga uppfattningens fördjupande och särskildt för skapande af en sannare, mera äkta poesi, som de dragit ut i kamp. På ett synnerligen vackert och anspråkslöst sätt synes mig fosforismens ledande själ och egentliga upphofsman Atterbom uttalat det, som utgjort partiets program i följande ord: „Orsaken, hvarföre redaktionens*) ledamöter och bundsförvandter stundom med en skenbar öfverdrift af hetta och bitterhet kämpat mot den fransyska vitterhetens grundsatser och svenska efterhärmningar, var endast den, att den esthetiska dogmatism, som fransoserna och deras efterföljare kalla smak, är, theoretiskt betraktad, sjelfva ensidigheten bragt i system, och (såsom sådan) den rena fiendskapen till alla, icke inom paragraferna af denna dogmatism passande, gestalter af skönhet och sanning. Aldrig har det varit vår afsigt att neka det verkliga värde, som jemväl det vackraste af den fransyska vitterheten har, nemligen betraktadt enligt *sin* natur och inom *sina* gränser; aldrig, att på gruset af den ofvannämnda dogmatism, hvilken det (icke genom vår, utan genom samtidens och ädla läromästares förtjenst) lyckats oss att störta, uppbygga en annan lika ensidig, en uteslutande tysk, nordisk, fosforistisk, eller huru man behagar titulera den. *Universaliteten af smak,* friheten för det sven-

---

*) Svensk Literatur-Tidnings redaktion.

ska skaldelynnet att yttra sig i all möjlig individuell mångfaldighet, har, i afseende på vitterhet, alltid varit redaktionens syftemål. Detta är vunnet — och *polemikens tidehvarf i Sveriges esthetiska litteratur* är förbi, åtminstone för årtionden".

IV.

Almqvists förhållande till nyromantiken.

När två af oss komma i *samma* Krets, så utgjuta vi våra själar på samma sätt.

Sådana voro i början af sista århundradet de ideella strömningarna, hvilka inom literaturen och det andliga lifvet öfver hufvud åstadkommo så stora förändringar, och sådan var tidsandan särskildt i Sverige under Carl Jonas Love Almqvists uppväxtsår. Att han lika litet, som hvarje annan känslig och begåfvad ung man, kunde undgå att mottaga intryck af den mäktiga tidsandan, är klart. De intryck han fick vid studium af tidens romantisk-fosforistiska literatur föllo otvifvelaktigt i god jord.

Ovanligt tidigt utvecklad och intresserad för literatur, *) visade han redan vid mycket unga år en sällsynt mångfrestande och mångskrifvande förmåga. Han sysslade redan i sin barndom icke blott med sammanställande af en mängd världshistorier och och världsgeografier, **) alla ytterst ordentligt hop-

---

*) Jmfr början af följ. kap.

**) Åtskilliga exemplar förvaras på Kongl. Biblioteket i Stockholm.

häftade och skrifna med prydlig stil, *) utan visade samtidigt också en utpräglad håg för skönliterärt skriftställeri. Bland hans tidigaste försök i den vägen finner man „Ulysses hos Polyphem, Pheacerne ock i sitt fädernesland. Comedi i (3) acter. Af C. J. L. A*******. Antuna. Sammanskrefven år 1806“. **) Det är en obetydlig (25 s. 8:o) bearbetning af motsvarande partier i Odysséen, af ringa värde. I betraktande af författarens ungdom ***) har den dock sitt intresse och saknar ej förtjänster t. ex. hvad sammanställning vidkommer. I samma häfte ingår ännu i slutet en personförteckning till en „drame i 3 acter“ med namn „Adeline Armand eller Återseendet“, hvilken „drame“ troligen likväl ej blifvit fullbordad.

Ungefär från samma tid härstammar tydligen ett annat opus af den unge författaren, hvilket synes ytterst karaktäristiskt för hans naturell. Dess titel lyder: „Homo & Lapis sunt èaedem Res. Eller på ren Svensko En Människa och en Sten äro Et och det sam̄a. Bevist i synnerhet af den stora Grundsanningen Intet är Intet. Författad af Doctor Caudavulpis. Vahlspråk: Hvem som vill så får han disputera med mig, ty jag är viss på min Sak.“ †) Strax efter titeln står att läsa: „Recension: Denna bok är rätt bra. Likväl får till Läsares underrättelse nämnas, at innan de inträda uti detta Värk, de bädda

*) Öfverhufvudtaget äro Almqvists otaliga manuskript skrifna med en jämn och prydlig stil.

**) Kongl. Bibl.

***) Almqvist var då 12 à 13 år gammal.

†) Kongl. Bibl.

en Säng och däruti lägga sit Förnuft till hvila — Ty det har alsintet här at gjöra och Doctor Räfsvans (Caudavulpis) har ej skrifvit detta för förnuftet, utan för att visa bugterne på sig sjelf (på Räfsvansen)". Det lilla häftet (6 s. 8:o) innehåller idelig smörja och håller nog, hvad titeln lofvar, att icke vara skrifvet „för förnuftet". Dess förtjänst ligger däri, att författaren synes i någon mån verkligen häri „visa bugterne på sig sjelf" och blotta en viktig sida i sin karaktär. Den ådagalägger Almqvists tidiga håg och anlag för paradoxer och hans skicklighet i ordrytteri och advokatyr. Härmed är ingalunda sagdt, att detta vore ett öfvervägande karaktärsdrag hos honom eller ens ofta framträdande, men man kan likväl icke undgå att lägga märke till dess förefintlighet, så t. ex. senare i hans brefvexling. *)

Här framträder också Almqvists egendomliga lust för många och betecknande boktitlar. Denna lilla uppsats består sig redan två, utom förklarande „Vahlspråk" etc. Det påminner om de otaliga förslag, **) som i Herr Hugos akademi gjordes för benämning af det stora jagtslottsverket och hvilka förslag sedan utmynnade i „Fria Fantasier hvilka, betraktade såsom ett helt, af Herr Hugo Lövenstjerna stundom kallades Törnrosens Bok, stundom En irrande Hind" d. v. s. dryga tre titlar. Den originelle Herr Hugo yttrade en annan gång angående titlar: „Ja, mina älskade vänner, — — — i naturens skick och i sakernas egna tillstånd har ingenting något

---

*) Jmfr följ. kap.

**) Se Törnrosens Bok, Band III, 8:o, s. 240—243, 254.

namn: man kan således kalla allting allting. Det var först Adam, som började att gifva tingen benämningar, och han gjorde det på Guds befallning: men, äfven utan denna befallning, tror jag det skulle hafva roat Adam att göra så, om jag får döma efter mig, som bekänner, att jag funnit passande namngifningar vara ibland mina största nöjen. Säkert är emellertid, att allt hvad Adam benämnde, har sedan fått många andra namn, fastän tingen fortfarit att vara desamma.“ — — — — — „Namnet är således ett lappri, ehuru det alltid är artigt ändå att åtminstone hafva något.“ *)

Almqvist har äfven långt senare visat lust att öfva sitt intellekt i samma branche, hvaraf „Homo & Lapis“ etc. är en så utmärkt profbit. Bland hans Amerika-papper finnes ett manuskript benämndt „Srountes“, hvars innehåll antydes af namnet. „Det är svårt, det är otroligt och obeskrifligt svårt, det öfverstiger nästan mänskliga krafter att skrifva strunt“. Författaren beklagar, att ingen ens bjudit till, utan hvar och en vinlägger sig tvärtom om motsatsen. Men om man skulle försöka, „skulle det icke kunna gå an . . .“? Att det skulle lyckats, behöfver man ej betvifla, men manuskriptet afbrytes med fjärde qvartsidan.

Af intresse är också ett annat af hans ungdomsarbeten, nämligen „Myrorne. Satyr-Epopée“,*) som förskrifver sig från år 1811. Det är skrifvet på

---

*) Inledningen till „Godolphin“ eller „Ninon de Lenclos eller de tre herrarne Beaumanoir“. Törnrosens Bok. Band X. 8:o.

**) Kongl. Bibl.

tämligen dåliga hexametrar, men man kan se, huru författaren med stort intresse och med fördel studerat Homeros. Stående epitet, utförlig bredd vid beskrifning af saker och situationer, allt, som hör till den episka apparaten, har han nogsamt fäst sig vid. Tillika framträder här redan ett drag, som är genomgående i hela Almqvists skriftställareverksamhet, nämligen oppositionen mot det skefva och falska, mot det konventionella i samhället. Det är här den lömska, bedrägliga, men likväl öfverallt tolererade diplomatin, som råkar ut för en rätt kraftig satir.

Här torde vara skäl att anföra också en liten namnsdagsvers, som jämte dikten „Fagerviks ursprung“ utgör det enda minne, som finnes i behåll från Almqvists vistelse i Finland. Den lyder i sin helhet:

„Epigramme — d. 21 Juli 1816.

I hvarje klart och skuggrikt sund
O se, hur skönt små Böljor brusa! — — —
Hur Löfven uti hvarje Lund
Af tusen små Zefirer susa!
Nej hör! — men säg — hvad hviska de?
Alt vill Johannas Dag förtjusa. —“

„Fagerviks ursprung“ är en lång dikt om fjorton foliosidor i manuskript. Med hela olympens gudaapparat beskrifver den Fagervikstraktens skönhet och upptagande till odling. Fyra månader i året, berättar folksägnen, gästa gudarna ännu „den sköna, fagra viken“. Det är en hyllning till Hisingerska familjen, hvars medlemmar uppträda under namn af Mars, Vulcan, Venus etc. Öfver början af dikten hvilar

liksom en fläkt af den tredje Gustafs dagar, det är ett stelt, högtidligt äreminne; på slutet förändras tonen och blir alldaglig: en tvär öfvergång, betecknande nog för Almqvist. *)

En annan dikt, som också andas denna tidigt väckta motvilja mot det innehållslösa och ytliga i lifvet och lust att träda i opposition däremot, är „Det tyranniska Modet“. Den ingår i ett litet häfte, som under namn af „Små Försök. Ännu en liten Samling“ **) innehåller dikter från åren 1806, 1815 och 1817. „Det tyranniska Modet“ hör till Almqvists tidigaste produktioner, ty den bär åratalet 1806. Samlingen, som omfattar öfverallt 8 dikter, innehåller, utom ett par tillfällighetsstycken, två dikter, som för kännedomen af Almqvist icke synas sakna intresse. Den första i samlingen bär det intresseväckande namnet „Törnrosens ursprung“ och lyder:

„I Himlen brann en Gudalåga,
Den brann hos Gud — och Änglarne
Sjelf deraf fingo sin förmåga,
Att vara himmelskt lycklige.
Och se — och se, ur Himlen neder
Flöt denna eld i Menniskan; —
Den trängde genom alla leder,
Och Hjertat deraf heligt brann.
„O, sade Menskan, hvilken låga
Är det jag bär inom min famn?“ —
Då hörde Himlen Menskan fråga,
Och svarte: „Kärlek är dess namn“.
Och *Kärlek* genljudde Naturen,

*) Se bilaga I.
**) Kongl. Bibl.

Alt vaknade der förr var död;
Liksom en Drottning, himlaburen
Hon sjelfva Stoftet lefva bjöd;
Då sprang ur Jorden fram en *Blomma!*
Den rena Kärlekens Emblêm;
Stum undran! . . . blott den lilla, fromma
Zephyren kyste Blommans bräm.
Utaf Auroras purpur lyste
Dess blad — i Kalkens öpningar
Oskuldens milda löje myste,
Och Stjelken Hoppets grönska bar.
Men ack! Känn denna ångas nektar
Som ur dess Hufvud doftar, känn:
Hon, som en sådan vällukt fläktar,
Visst ursprung har från Himmelen.
Och se dess sköna Blomknopp sluten".

— — — — — — — — — — — —

Ehuru ofulländad, visar den tillräckligt, huru de idéer, hvilkas realiserande sedan skulle bli hans lifsuppgift, redan tidigt sysselsatte honom. Törnrosen, som i sig skulle sammanfatta hela Almqvists världsåskådning eller — för att begagna ett af Almqvist själf användt uttryck, som äfven fullständigare uttrycker saken — hans „världssensation", och som skulle föra hans namn till eftervärlden, denna törnros var „den rena Kärlekens Emblêm". Från himlen var den hemma och till jorden hade den kommit för att lyckliggöra människorna. Han kände, huru den genomträngt „alla leder, och hjertat deraf heligt brann". Det är en hymn till kärleken, så serafiskt ren, att blott ett själslif, som själf dvaldes i renhet och genomdallrats af en sann känsla, kunnat alstra något dylikt. Det är skäl, att hålla detta i minnet, när det senare blir

fråga om författaren af „Det går an“, som man kallat „en köttets apostel“.*)

Lika litet, som denna törnros kan sägas vara „endast en ny blomsterdrägt för romantikens kleine, blaue Blume“, **) lika klart framgår af en annan dikt i samma samling, huru Almqvist redan i sin ungdom, redan i början af sin författareverksamhet begynte intaga en oberoende ställning gentemot såväl fosforismen som den akademiska skolan, Tysklands som Frankrikes inflytande. Då denna dikt icke förut blifvit tryckt och den likväl i många afseenden är belysande, hvad Almqvists utveckling vidkommer, torde det icke vara olämpligt att här aftrycka den i sin helhet.

Min Dröm.

Jag såg en *Qvinna,* väldig och stor,
I gyllne fransar och silfverflor;
Med sjelfförnöjd stolthet hon framåt gick
Och kastade kring sig en tendre blick.

En yngling derframme så reslig stod,
En ljungeld gick ur hans öga.
Han klättrade upp med Lejonmod
Mot branten af Klippan höga.
Men ack — hans Hopp, förgäfves det var,
I molnena Klippan sin hjessa bar:

Och Solen var sjunken! — Nattens Vind
Slet Ynglingens hår kring blekan Kind.

---

*) W. F. Palmblad: Den nyaste solförmörkelsen på publicismens himmel eller sista akten i Går-an-dramat. Upsala 1851.

**) Såsom Lysander vill påstå, karakters- och lefnadsteckning, s. 168.

Nu grep en Svindel hans Panna — hans hand
Föll ned — han drömde om trolltjusta land,
Han drömde sig uppe på branten vara,
Han hörde sin röst trollharpor svara.
Förgäfves så skönt ur Himmelens natt
Nerblossade Stjernan — hans blick var så matt;
Så sjuk, och så het, och så yr hans hjerna:
Ej såg han den sanna Himlens stjerna.

Den kommande granna Damen han såg:
„O, Helvetes Kona, rätt väl jag dig finner!" —
Hett sjudande blodet i ådrorna rinner;
Kring halsen på Damen han åsksnabb låg.
Nu hjelper ej gylne fransar och flor,
Ej utsökta ord — ej tendra blickar.
Hans seniga Arm henne kramar — o ve!
Han bortsliter fransar och flor — o ve!
Derunder ett Benrangel hemskt framnickar: —
Så Jordens undran var stor! — stor!

Han vidundret krossar — Med knakande skall
Det ramlar — Men o! i sitt döende fall
Dess knotiga armar hans knän omfatta! —
Han slog, han stridde med lejonmod;
Förgäfves! Han fängslad i famnen stod; —
Och hörde ur Skogen Gastarne skratta.

Dånande slog hans jerniga arm,
Så skogen klang af Benranglets Echo:
Dock icke de fletade Knotorna veko! —
Bäfvan isade ynglingens barm
Ve! Ve!
Himlen mörknade,
Jorden darrade,
Afgrunden gapade,
Upp — o ve!
Armen tystnade,

Ögat svindlade!
Bägge ramlade
Ner — o Ve!
Ett gråblått Töcken upsteg i Norden,
Det höljde den dystra, qvalmiga Jorden.

Dock Töknet vek
Från Jorden åter:
Och ny var verlden;
Kring blåa fjärden
Susade åter
Trollsländans lek.

Ts! Ts! — o hör,
Hvad prasslar borta
Vid silfverbäcken?
I rosenhäcken
O se — derborta
Ett *Barn* sig rör.

I ögats flod
Sig dunkelt målar
Blå Himlen; — Vinden
På liljekinden
Flammande målar
Morgonens blod.

Omkring hans hår
Se fjärlar leka;
Gulläplen tunga
I häcken gunga;
Och Dilamm leka
I Lejons spår.

Nu Himlen klang
Sin sång mot Jorden
Harmoniskt åter:

Och nu — nu åter
Fattade Jorden
Himmelens klang.

(Hvad kan det betyda? mig förefaller, att den granna Damen var den Fransyska; och Ynglingen den Tyska Litteraturen: — Men lilla Gossen, (efter de bägge förres nedsjunkande), hvad kan han väl vara?)

Denna dikt framställer kampen mellan upplysningstidehvarfvet och romantiken, som slutar med bådas fall. „Ett gråblått töcken uppsteg i Norden. Det höljde den dystra, qvalmiga Jorden“. Men när detta hade skingrat sig, framkom ett barn, världen genljöd af sångens harmoni och himmel och jord hade förenats i förstående samklang. År 1815, då denna dikt skrefs, hade författarens utveckling ej ännu gifvit honom något säkert svar, utan frågan står än obesvarad: „Men, lilla Gossen — — — —, hvad kan han väl vara?“ Ett annat manuskript, benämndt „Dalmina“, *) också från år 1815, visar, huru denna tanke sysselsatt honom; han söker där klargöra för sig, hvad poesi egentligen är och hvad dess uppgift bör vara.

Ett är åtminstone klart: huru mycket tidens literatur än må ha verkat på honom och gett honom impulser, otillfredsställande var den för honom i längden. Han yttrar i ett bref till Jonas Waern, **) huru han ej kan med sekterister af vare sig det ena eller andra slaget, hvarken lockianer eller schellingianer, gamla eller nya skolan. Likasom den franska literaturen i det stora hela syntes

*) Tillh. prof. Ernst Almqvist. Se följ. kap.
**) 31 juli 1821, Nord. Muséet.

honom en grann dam med fransar och flor, hvilka dolde — ett benrangel, så var ock den tyska, ehuru en yngling, så blek och svag: „Så sjuk och så het och så yr hans hjerna: Ej såg han den sanna Himlens stjerna". Han sjöng och han „drömde om trolltjusta land", men dit öfver kom han aldrig; ungefär det samma, som han 32 år senare uttryckte med orden: „De [fosforisterna] önskade endast *sjunga* om frihet, kärlek och skönhet; men ville icke, att dessa skulle få ega en bättre, djupare och sannare tillvaro, än hittills, inom kretsen af det menskliga lifvets förhållanden i verlden".*) Almqvist ville icke blott drömma, han ville icke blott i poesin förflytta sig till det tusenåriga riket, han trodde fullt och fast på det ideellas förmåga, på poesins kraft att verkligen realisera detsamma. Hans själ trängtade efter detta fridens, kärlekens rike, han hade redan tidigt „med fullkomligt lugn och sans blifvit fattad af det skönas obeskrifbara makt, dukat under derför." **) Hans spanande ande sökte tränga djupare än till ytan, han tyckte sig bakom de synliga tingen se en annan värld, som var lika verklig, som någonsin den förra,***) och han ville skapa en poesi, hvilken verkligen, ej „som ett drömspel blott, men på skönt allvar" skulle föra dit öfver, verkligen skulle vara lif. Det är i fullkomlig samstämmighet härmed, som han låter Julianus yttra dessa märkliga ord: „Nu skall jag säga dig hvad jag menar med konst, fortfor Julianus, och

*) Aftonbladet 1847, N:o 150.;
**) Jagtslottet (I 8:o), s. 34—35.
***) Jmfr a. a., s. 35.
†) a. a., s. 49.

steg fram vid den andres sida ända till den fruktansvärda branten, med skönt strålande, med djerfva ögon. Vi stå här, Frans, vi stå med öppna blickar vid denna afgrund, som (enligt antagandet) stänger oss från hela den öfre verlden. Tänk nu, om ifrån den andra sidan, der vägen uppåt befinner sig — och till hvilken vi ej kunna komma, efter svalget stänger oss derifrån — tänk, om ifrån den sidan en char, buren af vackra och starka vingar, kom gungande öfver svalget hit fram till oss, der vi nu stå. Vi stiga då med glädje och tillförsigt deri, och den seglar med oss bort öfver afgrunden; den gungar så idealiskt lätt att den *icke sjunker* i de djup, den med oss öfverfar: — men charen är tillika så stark, att den icke går sönder med oss, utan *verkligen bär* oss, verkligen för oss öfver till andra stranden. Vi stupa då icke dit ner. Vi sitta under seglingen med högt stämda hjertan, med klara ögon se vi de djupa rymderna allt och frukta intet. Sinnet är leende af allvar är kraftfullt och harmoniskt under sjelfva förtjusningen. Vi äro i fantasi, likväl ej blinde, utan seende derunder. Så fullända vi denna segelfart, komma öfver till andra sidan, och hafva funnit vägen, som bär dit upp.“ *)

Man har kallat Almqvist „nyromantikens Messias“ och framhållit, huru „han, som ingen annan var en fullvuxen ättling af den tyska nyromantiken; **) man har velat visa huru „Almqvist genomgick en äkta nyromantikers utvecklingsfaser“ och

---

*) a. a., s. 48—49. Jmfr äfven följ. kap.

**) Arvid Ahnfelt: C. J. L. Almqvist. Hans lif och verksamhet. Stockholm 1876, s. 110.

huru „med Almqvist nyromantiken kulminerade i vårt land".*) Dessa hans ungdomspoesier torde likväl onekligen i någon mån belysa saken från en annan sida. Hans utgångspunkt som tänkare och författare „var visserligen i väsentlig mån historiskt gifven i nyromantiken", **) hans första utveckling skedde ju i tider, då romantikens idéer beherskade literaturen och onekligen på sätt eller annat måste inverka på hans själslif. Men i hvilken mån, huru kraftigt de häri lyckats, det visa just dessa ungdomsutgjutelser. Man ser, att han redan från början i den romantiska literaturen ej funnit, hvad han eftersträfvade. Redan långt förrän han offentligt uppträdde såsom författare, var han i dessa blott för egen räkning gjorda utkast fristående, självständig. Han har aldrig varit en romantikens adept, en fosforismens beundrare. I annat fall skulle hans uttalanden om densamma otvifvelaktigt fallit sig annorlunda. Han, liksom Julianus, hade synbarligen aldrig varit „af något parti alls",***) och på ett ställe †) låter han Herr Hugo säga till Richard Furumo: „Jag vet, att du är sådan, som du är, derför att du ej tillhör något parti i verlden". Hans inåtvända, me-

*) Arvid Ahnfelt: C. J. L. Almqvist såsom nyromantiker. Akad. afh. Upsala 1869, s. 22, 23. Liknande uttalanden äfven hos B. E. Malmström: Minnestal öfver Atterbom (Saml. Skrifter. Sjunde bandet. Örebro 1868. S. 201). Betydligt riktigare synes mig A. Th. Lysander träffat, när han om fosforismens förhållande till Almqvist säger: „hon var hans lärarinna, men icke hans herskarinna;" se Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 166.

**) Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 167.

***) Jagtslottet (I 8:o), s. 53.

†) Återkomsten (VIII 8:o), s. 4.

diterande väsen hade från början fört honom på egna vägar.

Men såsom ofvan redan framhållits utöfvade tidsandan i allmänhet, om ock ej medvetet, sitt inflytande på honom. Han kunde lika litet, som någon annan undgå att röna inflytande af det, som så att säga „låg i luften". Likaså bör framhållas, att Almqvists själslif från början var romantiskt stämdt, han var själf en „romantisk fuga". *) Genom hela hans skriftställareverksamhet går likväl en så en hetlig, originell grundstämning, hvilken tidigt hos honom grundlagts och är just för honom så alldeles egen, att de yttre tidsströmningarnas inflytande måste uppskattas betydligt mindre. Han sökte sig en egen lifsuppgift, därtill tvungen af en inre, drifvande kraft. Han låter en af sina personer **) en gång yttra: „Ni finner att jag från Födelsen var fallen för inre öfverläggningar, för begrundningar öfver menskliga Charakterer och lynnen". Dessa begrundningar förde honom snart till en särskild syn på tingen, en särskild världssensation, som var alldeles för honom just utmärkande, var så almqvistiansk, att väl han, om någon, bör anses ursprunglig och själfständig. Man måste i det hela ge Furumo rätt då han säger: „Herr Hugo och hvar och en känner mig och mina saker tillräckligt, för att längesedan hafva märkt, det både jag och de icke angå någon estetisk skola, gammal eller ny, hvilken som helst. Vi skilja oss

*) Jmfr Valda skrifter V, s. 119.

**) Sigfrid i „Cypressen". I Kongl. Bibl. förvaras tvenne utskrifter häraf, den ena om 109 s. fol., den andra om 131 s. fol., (till följd af några tillägg och glesare stil).

icke ifrån andra af begär att vara för oss sjelfva; men vi kunna ej vara annat än hvad vi äro, och det gör åtskillnaden". *)

Och dock är Almqvist ingalunda den, som vill förneka det inflytande den romantiska poesin på honom möjligen utöfvat. Herr Hugo säger själf: „Men jag — jag är likväl uppvuxen under en annan skaldearts inflytelse;" **) och han talar om sin „lilla mythiska period", ***) som hör till hans tidigaste barndomsintryck. Såsom alster af denna period måste räknas främst „Cypressen", „Parjumouf", „Amauros Chrysornis eller Guldfogel i Paradis", „Rosaura eller Sagan om Behagets vingar" †) och „Arctura eller Sagan om Grimur Galt". Det är ju möjligt att de åtminstone delvis blifvit författade under det omedelbara intrycket af de romantiska mönstren, under själfva denna „lilla mythiska period". Men omöjligt är det icke heller, att de böra anses såsom en efterskörd af författarens romantiska stämningar. I den form de nu föreligga, de tre sista i „Mythopoiesis", bilda de en nyromantisk afdelning, hvars från de andra berättelserna särskilda lynne uttryckligen framhålles. Almqvist har velat visa, att han nog kan skrifva äkta fosforistisk poesi, om det behagas, och tillika har han här fått ett godt tillfälle att framställa sina åsikter angående fosforismen. Han be-

*) Återkomsten (VIII 8:o), s. 8.

**) Mythopoiesis (imp. uppl. II), s. 255.

***) a. a., s. 256.

†) Författad sommaren 1822, enligt ett bref från Almqvist till Jonas Waern d. 24 oktober 1822, Nord. Museet. Jmfr Lysanders uppgift i Valda Skrifter af C. J. L. Almqvist, första delen, Lund 1874, s. 468.

herskar här situationen fullkomligt och har måhända blott velat göra ett literärt experiment. Själf känner han sig redan framom detta fosforistiska stadium i sin utveckling. Det är också att märka, att det är Herr Hugo, som här egentligen uttrycker sin vänskap för fosforismen och dess „drömpoemer“, *) och icke Richard Furumo. Denne, som i det stora hela likväl utgör representanten för den särskildt almqvistska poesin, har med dem intet att skaffa, det är Herr Hugo, som ger sin akademi en „Mythopoiesis“. **) Detta bör dock naturligtvis så förstås, att man ju nog i Herr Hugo i de flesta fall kan finna Almqvist själf, likasom han mer eller mindre framskymtar i de flesta af sina personligheter; särskildt i estetiska resonnemang finner man vanligtvis Herr Hugo såsom språkrör för författaren, ty Richard Furumo var „ingenting alls vidare än komplett poet: han vet ej ett ord af eller om poesien“. ***) Hans poesier framställas uttryckligen såsom till hela sin natur annorlunda än Herr Hugos mytiska period, såsom ett framsteg från den fosforistiska uppfattningen.

Denna var enligt Herr Hugo en mytisk poesi, som icke skildrade och uppfattade verkligheten såsom sådan, utan framställde den i sinnebilder, älskade fantomer, hvilka blott betecknade något annat, underförstått och icke voro sig själfva. Konsten var betecknande, skildrade allt metaforiskt, allegoriskt, poesin såväl som konsten öfver hufvud, var mytbil-

*) Mythopoiesis (imp. uppl. II), s. 256.

**) Törnrosens bok (imp. uppl.) Andra delen, Stockholm 1849, s. 254—286.

***) Mythopoiesis (imp. uppl. II), s. 254.

dande. „Jag kallar derföre detta stora skaldeslag i sin helhet *Mythopoiesis*. Sådan var i allmänhet mycket den Orientaliska konsten; ännu mer, till liknelse deraf, den europeiska Medeltidens, och slutligen den moderna Tyska, hvartill vår Fosforistiska ansluter sig“. *) En sådan konst kan alstra blott „drömstycken“, hvilka förhålla sig till „verklighetspoesin“ såsom dröm till vaka. Dylika drömstycken kunna ju nog vara „sköna och intagande“, men ett ovedersägligt framsteg framom dem betecknar „verklighetspoesin“, hvilken Furumos poesi sträfvar att vara. Denna poesi ville icke framställa några allegorier, någonting underförstått, utan den nakna verkligheten sådan den är. Men härmed menas dock icke en verklighet, som ej erkänner någon annan än „endast den yttre, materiella, på jorden befintliga“, utan därmed menas „hela komplexen af all sådan, följaktligen tillika allt hvad som är verkligt i menniskans andliga, ideala existens“ och Herr Hugo tilllägger: „Sådan är just grunden för Furomos poesi, och derföre hyllar jag den med mitt tycke“. **) Denna verklighet inneslöt i sig både himmel och jord, både andevärld och det i yttre motto synliga, allt, som låg inom den mänskliga andens gränser. Det var för genombrottet af en sådan ny poesi, ja man kan säga ny världsåskådning, som Almqvist arbetade och denna „verklighetspoesi“, som han sökte, var „det vigtigaste problem för närvarande i hela den Europeiska konsten att lösa“. ***)

*) a. a., s. 255.
**) a. a., s. 255.
***) a. a., s. 256.

Så fosforistiskt anlagda och utförda dessa stycken än må vara, ingår i dem likväl också så mycket äkta furomoisk poesi, att de för kännedomen af Almqvist äro af stor vikt. Denna mytiska poesi allegoriserar den verkliga, bakom allegorierna finner man Almqvist själf. Hvem är det, som genomsträfvade Floramundas lustpark, om ej författaren själf, skalden, inför hvars känsla „tusen år blott äro som en dag, och en dag likt tusen år“. *) Han lefver i en inre värld, fullt så verklig, som någonsin den synliga. Han är „på visst sätt blind i den yttre världen, men ändock derjemte klart inblickande i lifvets högsta hemligheter“. **) Enligt Almqvist var poesins grundkraft en sammangjutning af „instinktlif (blindhet) och medvetenhet på en gång“ och det var just det Amauros Chrysornis i allegorisk form ville ha fram. ***) Och det är också så Furumo framställes. „Han är endast från hufvud till fot genomträngd af hvad han har att lemna oss, sådant det är: och det är poesin“, och vidare: han „sitter ibland oss, helt och hållet lugn, emedan de mest vulkaniska motsattser hos honom uttömt hvarandra inbördes och lagt allt i jemvigt: som, med ett ord, icke vet hvad enthusiasm är, och än mindre talar derom, under det han likväl ej talar af något annat. Om honom kan man verkligen säga, att han är skald endast emedan Gud behagat så — han är poet par la grace de Dieu“. †)

*) a. a., s. 286.
**) a. a., s. 283.
***) Jmfr a. a., s. 256.
†) a. a., s. 254.

„Rosaura eller Sagan om Behagets vingar“ symboliserar behagets, konstens, skönhetens förening med kristendomen. Framtidens konst, framtidens poesi d. v. s. törnrosens poesi ville förläna sitt behag, sin glädje åt korsets tecken, det tecken, där Rosaura funnit att „rubin löper öfver diamant“.*) „Järnets son“ förde på sina starka armar det skygga, bevingade behaget uppåt, uppåt mot det blå, med korsets lysande tecken framför sig. Detta tecken hade förut för Rosaura varit doldt, ej hade hon någonsin sett det, förrän „järnets son“ lärt henne se det, och törnrosskalden, den nya tidens förebådare, han var just „järnets son“. Om detta stycke säger Almqvist själf i ett bref**) följande: „Det är icke en berättelse i egentlig mening, icke händ, eller händbar i verklighet, utan ett Själens Lustspel, som har till mål, att visa Föreningen af Behaget (Grazien) med det heliga eller religiösa hos Menniskan. Du har säkert funnit, så väl hos de moderna Tyskarne, som hos de här Phosphoristerne, ett trånande efter andlighet, Religiositet o. s. v. men som merendels kommer så pjunkigt och obehagligt. För mig har Religionen i sådant skick ej något lockande (ehuru jag väl vet, att menniskan i en viss period af förädling måste befinna sig på denna punkt — men hon skynde sig snabbt derifrån!) Deremot är jag fast öfvertygad, att Christendomens Grundmyther äro förenliga med en Grazie, som man annars trott blott finnas i den hednisk-grekiska konsten. För att visa

*) a. a., s. 274.

**) Bref till Jonas Waern den 24 oktober 1822, Nord. Museet.

huru jag tänker möjligheten af en sådan förening, har jag utbildat altsammans i formen af en Saga".

Ännu mera äkta romantisk stämning än i dessa stycken finnes måhända i „Cypressen". Där förekommer i riklig mängd både vidunderligheter och förskräckligheter och det hela gör samma intryck, som dessa gamla folksagor om troll och gastar. Vantro och illdåd, personer, som för gods och guld sålt sin själ åt hin onde och a. dyl. förekomma där i mängd. Betecknande är det uttalande Almqvist här bland annat fäller om mörkrets mäktige potentat. Han säger, att han genom denna berättelse ingalunda vill underhålla den tanken, „att det moraliska Onda i Verlden, eller Satan, verkligen kan gå omkring i kropp och gestalt", såsom folktron framställt honom; saken är i det hela tämligen likgiltig; man kan antingen anse det för sannt eller, såsom de flesta, förklara dylika berättelser för dikter, allegorier eller symboler, „uppritigt sagdt, veta vi icke sjelfve, hvilkendera af dessa meningar är den rätta: det är oss också tämligen likgiltigt"!

Men tillika finnas där partier af ovanlig finhet och skönhet, såsom det likväl blott i några drag tecknade förhållandet mellan Sigfrid och Agnes. Almqvist visar här åter, med hvilken djup och ren känsla han är i stånd att teckna kärleken. Särskildt Agnes' prosaqväde på sin älsklings graf är af utmärkt skönhet och djup stämning.

Almqvist kallar själf detta stycke en „romance — — romantisk nyck, eller kanske ett romantiskt Spöke". Dock är han ej fullt tillfreds med detta namn och ordet roman förefaller honom också olämp-

ligt. „De ifrågavarande styckena äro väl på sätt och vis sedemålningar“, säger han på ett annat ställe*) om sina „romaunter“, „hålla sig vid kända tider och orter, röra stundom bekanta historiska personer; men jag kan lika litet, som andra, undgå att finna, det en i ämnena lefvande fantasi här ej sällan drar taflorna in i regioner, som äro främmande för vanliga romaner. Likväl går genom dessa sammansättningar en djup och tillika rörlig känsla af hela den smak och syftning, man så ofta och rätt benämt „romantisk“. Då således fråga tydligen var om någonting, som är afgjort romantiskt, utan att ändock vara roman, så sväfvade för mitt inre gehör namnet „romaunt“ emellan begge, likt en förmedling af jordisk berättelse, på ena sidan, och en fri utflyckt till främmande hemlighetsfulla nejder, på den andra“. Han försvarar sitt val tillika genom hänvisning till Byron, hos hvilken han funnit samma benämning, och tillägger, att han äfven velat begagna den, på det han „ej måtte skyllas för *anspråkslöshet,* en egenskap, som jag är viss man i vår tid skulle anse för den ömkligaste, oaktadt allt hvad man talar deremot“.**) Furumo hemställer äfven till Herr Hugo (i Cypressen), „om det icke är en ganska vacker förändring af det mera nyttjade och numera slitna ordet Roman?“

Furumos slutomdöme om hela Herr Hugos „Mythopoiesis“, dessa „blott betecknande“ dikter, blir likväl icke särdeles gynnsamt. Han finner där „någonting på sitt vis qvalmigt i stilen — i synnerhet

*) Om sättet att sluta stycken (VI 8:o), s. 32.
**) Hinden (III 8:o), s. 273.

i „Guldfogeln“, men mindre likväl i „Rosaura“. Innehållet, oaktadt jag mycket högaktar det, är ändock såsom betecknande, i stället för rätt fram, icke alldeles i min smak“. *)

Likasom Almqvist, såsom äfven af ofvanstående framgår, ingalunda försökte förneka sin romantiska natur, framstår den också till sin fördel i en romans, benämnd „Trubaduren“ **), som troligen bör räknas till hans tidigare alster. Detta stycke består af 72 sexradiga, rimmade strofer och 121 i en fortsättning följande, också rimmade verser. Dess ämne är såsom namnet antyder, taget från medeltiden. I berättelsen „Cypressen“ yttrar Furumo om dylika skildringar: „Man känner ej den romantiska medeltiden rätt eller fullkomligt genom *våra* Dikter om denna tid, genom våra kompositioner och Förklaringsförsök deröfver. Det är detta Tidehvarfs *egna Dikter om sig själf* vi måste höra; dess egna grunddrag på taflorna öfver sig och Verlden, dess egna åsigter — de må annars förekomma oss hurudana som helst“. Både „Cypressen“ och „Trubaduren“ ha verkligen i hög grad lyckats återge en äkta romantisk-medeltids stämning. Handlingen i denna romans är ytterst enkel och vanlig. Trubadurens far har dött i Palestina på korståg mot de otrogna och kort därpå dör också modern. Själf längtar han nu ut i världen; han vandrar från slott till slott och sjunger ut sitt hjärtas känslor och glädjes af sin frihet. En gång ser han på ett slott en tärna, grefvens dotter och därmed är hans öde afgjordt liksom äfven

*) Mythopoiesis (imp. uppl. II), s. 285.
**) Manuskript tillh. prof. Ernst Almqvist.

hennes. De svära hvarandra evig tro och den unge svennen följer med grefven på Richard Lejonhjertas korståg. Han blir af saracenerna tillfångatagen och lyckas först efter tio år rymma ur sin fångenskap. Han kommer till sin älskades slott just, när kyrkan är smyckad till bröllop mellan henne oeh en mäktig grefve, hennes enträgne friare. Hon hade slutligen gifvit efter för dennes och faderns böner och lofvat, att, om hennes hjärtevän ej inom tio år skulle på sätt eller annat ge sig tillkänna, hon skulle ge sin hand åt grefven. Nu var tiden ute. Då han kommer till kyrkan och går upp mot altaret, råkar hon bland mängden igenkänna trubaduren; hon segnar ned och, då han störtat till hennes sida, hinner hon, förrän hon dör, blott utbe sig hans förlåtelse och uttala sitt hopp, att i himlen få råka honom. Trubaduren öfverväldigas af sorg och beger sig hem till sin moders hydda; han har nu ingenting öfrigt i världen och önskar blott dö. Hans sista sång är en hymn till döden befriaren.

Almqvist har här i allmänhet lyckats träffa den rätta, enkla tonen, som ofta nog fått ett gripande uttryck.

Man kommer vid genomläsandet af Herr Hugos „Mythopoiesis“ och andra Almqvists tidigare alster ofrivilligt att tänka på den tyska nyromantiken.*) Det är särskildt Novalis och Tieck, som synas slagit an på Almqvist. Den förres religiösa naturbe-

*) Jmfr Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 283, där han påpekar likheter mellan Almqvist och Tieck, Hoffmann, Fouqué och Werner. Jmfr äfven Ahnfelts uttalande i samma riktning i hans biografi, s. 112.

undran och mystiska samlif med naturen fann genklang hos författaren af Törnrosens bok, hvars hela lifsverk fick sin personifikation i en blomma*). Det milda, frånvarande, mystiska draget hos „Heinrich von Ofterdingen"s författare, hans uppfattning af naturen såsom besjälad**) påminner om det själslif, inom hvilket uppstodo tankar sådana som skulle „narcisserna hafva frihet och tankar? — — — äfven rubinerna hafva föreställningssätt?" ***) Men hos Novalis förefaller denna naturbeundran mera fantastisk, grundad på något hemlighetsfullt, öfvernaturligt samförstånd med djur- och växtvärlden, då däremot Almqvists intelligenta uppfattning och skildring af naturen gör honom så tilldragande. Äfven kompositionen erbjuder likheter; hvardera förfaller gärna i långa, omotiverade samtal öfver frågor, den ena djupare och mera filosofisk än den andra, och gör härigenom betydliga afvikningar från själfva ämnet. Novalis' uppfattning af poesin såsom mer eller mindre mystisk måste ha väckt Almqvists sympati. Det poetiska sinnet, säger Novalis, „ist

---

*) I Svenska Litteratur-Föreningens Tidning för 1834 n:o 9 (Atterboms Saml. Skr. VII, 2, s. 101) säger Atterbom om Almqvist: „Mer humorist än den förste [Novalis], är han likväl närmast befryndad med honom i *total*-rigtningen af sin diktan och traktan; således äfven i sin kärlek till Naturen och sitt förtroliga umgänge med dess för det vanliga sällskapslifvet förborgade makter".

**) Novalis' Schriften. Herausgeg. von Ludvig Tieck und Fr. Schlegel. Fünfte Auflage I—II Th. Berlin 1837. III Th. Herausgeg. von Ludvig Tieck und Ed. von Bülow. Berlin 1846. Th. I. T. ex. s. 32, 33, 229, 233, 236.

***) Jagtslottet (I 8:o), s. 159.

der Sinn für das Eigenthümliche, Personelle, Unbekannte, Geheimnissvolle, zu Offenbarende, das Nothvändig-Zufällige" *), och vidare: „der Sinn für Poesie hat nahe Verwandtschaft mit dem Sinn der Weissagung und dem religiösen Sinn". Skalden är en siare, „dafür kommt alles in ihm vor" **. Dylika uttalanden påminna starkt om Almqvist, likasom Herr Hugo också förstod att „Poesie ist das absolut Reelle. — — Je poetischer je wahrer" ***). Hvad stilen vidkommer säger Novalis: „Nichts ist poetischer als alle Uebergänge und heterogene Mischungen" †), hvilket man vore böjd att anse erkändt äfven af Almqvist.

Hos Tieck var det det fantastiska, som anslog Almqvist, den obundna fantasin, som ej kände några bojor och för hvilken intet syntes omöjligt. De äktromantiska sagorna i „Phantasus" ha måhända gifvit sin stämning åt „Guldfogel i Paradis" och „Rosaura". Äfven hos E. T. A. Hoffmann kan man uppvisa likheter med Almqvist. Hoffmanns äfventyrliga och fantastiska historier med sina uppskakande scener, i hvilka alltid den onde spelar främsta rollen, ha troligen för den unge Almqvist utgjort en spännande läsning. Af hans ungdomsverk innehåller „Cypressen" motiv, som påminna om scener i „Die Elexire des Teufels" och „Ignaz Denner". I „Cypressen" har också hin onde ett och hvarje

---

*) Novalis' Schriften., Th. II, s. 219.
**) a. a., Th., s. 219—220.
***) a. a., Th. III, s. 171.
†) a. a., Th. III, s. 179.

att skaffa och den unge riddaren Sigfrid har till och med blifvit af sin moder såld åt djäfvulen. Likaså påminner stilen om Almqvists; också Hoffmann utbreder sig i långa, omotiverade diskurser, som icke höra till ämnet. Hvad som äfven väcker tanken på intryck från Hoffmann, är hela den Löwenstjernska akademins inrättande. Hoffmann består sig nämligen också ett ordnadt literärt samhälle med en konung i spetsen och ministrar och statsråd, med den skillnad blott, att Herr Hugo kanske icke gått så till detalj. Almqvist har mycket väl härifrån kunnat få uppslaget till sin törnrosram, ehuru statsrådskonseljen med tyåtföljande törnrosorden först senare under Amerika-vistelsen kom till heders. — Det torde vara skäl att i detta sammanhang påminna äfven om en annan tysk romantiker, Heinrich von Kleist, hos hvilken de ifrån Rousseau utgångna romantiska idéerna fingo en yttring, liknande den hos Almqvist. Äfven Kleist hade en tid haft för afsikt att vända det konventionella, öfverkultiverade samhället ryggen och bosätta sig som bonde. Han frigjorde sig från statens tjänst och hängaf sig åt poesin, men hans realiserande af bondelifvet torde icke ha nått ens så långt, som Almqvists. Förenandet af tvenne motsägelser, det antika och moderna, var också Kleists sträfvan i poesin och hans originella växlande stil likasom hans fina, psykologiska sinne och sammansmältande af fantasi och verklighet erbjuder jämförelsepunkter med Almqvist.

Man*) har äfven påvisat likheter mellan Almqvist

*) Lysander i sin karakters- och lefnadsteckning, s. 279—281.

och Friedrich Maximilian Klinger, hvilkens uppfattning af ödet och afsky för det konventionella och konfessionella också onekligen påminner om en Johannes och en Tintomara. Man har likaså trott sig hos honom kunna finna „omisskänneliga spår"*) af Zacharias Werner. Almqvists känslo- och tankevärld var likväl något helt annat än Werners. Tvärtemot dennes spiritualiserade, onaturliga köttets tillintetgörelse och predikan om alltings fåfänglighet och syndfullhet, förfäktade**) Almqvist alltid frihet och utveckling, alla förmögenheters fria och naturenliga verksamhet, emedan han ansåg, att själens renhet, som ju för honom alltid var det förnämsta, bäst härigenom kunde bibehållas. Man ***) har slutligen i törnrosberättelserna tyckt sig äfven spåra inflytelse af de engelska skräckromanerna, likasom man efter „Det går an"'s utkommande hade för vana att utropa dess författare såsom en anhängare af det unga Tyskland. Angående denna tillvitelse svarade Almqvist själf, att han lika litet eller lika mycket hade att göra med det unga Tyskland, som med någon annan skola, d. v. s. han hade aldrig medvetet slutit sig till den ena eller andra riktningen. Genom ett vidlyftigt studium hade han visserligen upptagit ett och annat i sitt själslif, men där bearbetat detsamma och sedan såsom ett helt och hållet eget och självständigt resultat i sina verk användt

*) a. a., s. 283.
**) Jmfr Heine: Romantische Schule, s. 278—9.
***) Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 282. Jmfr äfven Ahnfelts biografi, s. 112.

det. Intrycken af Almqvists literära bekantskaper, särskildt den romantiska literaturen, kunna i hans tidigare skriftställeri nog påvisas, men öfver hufvud tillhöra de hans „mythiska period" och han utvecklade sig efter hand till allt större själfständighet. Hans törnroslif klarnade för honom snart nog och hellre isolerade det honom från den samtida literaturen än i sig medvetet upptog densamma. I allt det väsentliga var han tidigt nog blott sig själf och likheter, som kunna påvisas mellan honom och andra, antingen bestå i bisaker eller äro icke att anse såsom direkt efterhärmning. Almqvists själslif och författarskap rörde sig om lifvets stora frågor, som i all tid har sysselsatt den mänskliga anden och väl allt framdeles också kommer att göra det. Man kunde därför fortsätta med uppsökande af likheter i snart sagdt det oändliga utan något förnuftigt resultat. Almqvist har bäst förklarat detta förhållande i ett bref till en vän*), som påpekat likheter till och med i uttrycken mellan Almqvists bref och en af Bernières böcker. Efter att ha förklarat att han aldrig sett detta arbete, säger han: „Att det finnes likheter (till och med i sjelfva uttrycken) emellan honom och mitt Bref till dig, hvilket nytt bevis är det icke därpå, att vi egentligen aldrig äro Författare eller upphof till någonting? Vi äro alle samtlige andar, som tillhöra och under vår lefnad genomresa flere kretsar af lif. När två af oss komma i *samma* Krets, så utgjuta vi våra själar på samma sätt".

---

*) J. A. Hazelius, 1828 d. 4 sept. Nord. museet.

Om sålunda visserligen bör framhållas, att Almqvists författarenaturell var romantiskt anlagdt och han i några af sina tidigare stycken, medvetet eller omedvetet, offrat åt den „blåa blommans“ poesi, så trädde för honom dock redan tidigt, såsom af ofvanstående torde framgå, törnrosen såsom symbol för en ny poesi af helt annan karaktär än den förra. Lika afgjordt, som han i detta afseende skiljer sig från fosforismen och går sin egen väg, lika konseqvent följer han äfven för öfrigt frihetens och liberalismens fana, och leddes så in på vägar, som förde honom vida längre, vida högre än fosforismen någonsin kunde nå. Det är särskildt inom politikens och samhällsfrågornas område, som Almqvists uppfattning och ståndpunkt visar ett så betydande framsteg utöfver fosforisternas. Medan dessa stannade på halfva vägen kraftigt nog höjande sin stämma för poesins frihet, men icke mäktiga att omfatta ett vidare frihetsbegrepp, framstår Almqvist såsom en siare, hvars blick bär långt in i framtiden, med vyer nående långt utom sin samtids gränser. Fosforisterne, dessa frihetshjältar, Sveriges „Stürmer und Dränger“ undergingo småningom en märklig metamorfos. Det är likasom stridens hetta skulle ha fullkomligt uttorkat det friska lifvets källor hos dem; af de lifskraftiga, för sanning och rätt entusiasmerade ynglingarna qvarstodo efter en 10 à 15 år blott rädda kammarfilosofer, som med förskräckelse hörde den nya tidens „samhällsvådliga“ läror. De uppbjödo nu all sin kraft och vältalighet att försvara det reglementerade förtrycket inom såväl stat som kyrka och ansågo censuren såsom en hällsosam

uppfostringsmetod för den mindre vetande allmänheten. Det förra fosforistiska lägret med Atterbom i spetsen hade småningom slutit sig till Karl Johans konservativa politik och betraktade med ovilja de fordringar på frihet och utveckling, som liberalismen i Sverige allt högljuddare började uppställa. Poesin hade varit deras fält, där hade de också mycket godt uträttat, men för det praktiska lifvet voro de främmande. Därför hade de också flytt från lifvets verklighet till medeltidens dunkelt skimrande skogar, till poesins af en hemlighetsfull halfdager fyllda ängder. De hade i sin poesi dragit sig bort från det lefvande lifvet i själfva verket för sin egen skull, ej, såsom de trodde, lockade af en gången tids större poesirikedom. Orsaken till deras ultraistiska hållning sedan i det yttre lifvet låg i själfva verket icke så mycket hos hvarje enskild individ, som icke mera i hela den romantiska rörelsens i grunden konservativa riktning. Denna hade ju följts en tid också af en Geijer och det fordrades hans stora ande att segerrikt genombryta dess bojor och åvägabringa ett „affall“.

Almqvist stod från början på en annan, en friare ståndpunkt; han var en utvecklingens, en framåtskridandets man.

I „Cypressen“, ehuru nog så romantisk, framstår en uppfattning af medeltiden och dess vidunderligheter, som nogsamt afsticker från den hos romantiken vanliga. Furumo säger; i andra utskriftens början, som återger den första i något omarbetad form, att hela historien är noggrannt stödd „på skäl, bevekelsegrunder och orsaker“. Författaren

söker också ständigt förklara sådant, som förekom tiden såsom underverk och hexeri, han ger åt allt detta en naturlig lösning. Han ser ingalunda med obegränsad beundran på medeltiden, utan blottar dess missförhållanden, hans egna, utpräglade position framskymtar allt emellan, hvarigenom skildringen nog i viss mån blir tendensiös, ehuru dock ej genomgående. Man kan icke undgå att finna den stora likhet Almqvist här företer med August Strindberg, den intelligente skildraren af „Svenska öden och äfventyr".

Almqvist framhöll själf flere gånger det reaktionära hos romantiken och beklagade dess oförmåga att uppfatta friheten annanstädes än i poesin, på samma gång han alltid erkände fosforisternas stora förtjänster. Man var dem alltid tack skyldig för deras kamp att utrota den förstenade, maniererade franska smaken i literaturen och att återväcka ett högre, varmare poetiskt lif. „Man kan väl icke säga, att fosforisterne ensamt hafva förtjänsten häraf; emedan första väckelsen till ett nytt lif i alla riktningar, den poetiska inbegripen, var gifven genom 1809 års hvälfning, hvarförutan troligen hela fosforismen sjelf blifvit qväfd i sin linda, derest den alls kommit till lif" *). Bekantskapen med den tyska literaturen hade sedan gjort sitt till, men särskildt hade, som sagdt, åren 1809, 1810 varit en vändpunkt till friare utsikter åt alla håll. Den politiska friheten, menade han, hade visserligen blifvit en illusion. Men en ny poesi började inblåsa nytt lif i de gamla,

*) Aftonbladet 1847, n:o 150.

stela formerna och, om äfven ännu ingenting verkligen gediget åstadkommits, var dock tiden uppfylld af löften för framtiden *). Men deras inskränkthet bestod i att vilja begränsa rörelsen, frigörelsen till den blott poetiska kretsen och icke inse dess politiska sida. De blefvo „reaktionära mot sin egen tendens" **). Efter 15 à 20 år var hela nya skolan hatad och förkastad i Sverige och detta endast, emedan dess ledare afbröto, hvad de själfva påbörjat, ryggade tillbaka „och slutligen själfva begåfvo sig in på en bana, stridande mot den, som ligger i nya skolans första och sanna grund: ren kärlek och ren frihet". Almqvist har själf uttryckt sina tankar om fosforismen och preciserat sin ställning till den på ett sätt, som icke tarfvar någon vidare förklaring. Han säger, att resultatet blef att „fosforismen till sin yttre existens sett sig förstörd af sjelfva fosforisterne, men till kärnan blifvit räddad af dem, som fosforisterne genom en underbar sjelfmotsägelse ansett för sina fiender". „En skaldekonst", fortsätter han, „som skall blifva till lif inom ett folk, kan icke göra det, utan att samhället sjelf får framgå att utbilda sina former till samma rena frihet, hvarom skalden sjunger: eljest komma menniskornas tillstånd, på ena sidan, och poesien, som vill lefva ibland dem, på den andra, att inbördes stå som en bitter ironi på hvarann: de blifva tillsammans två

*) Jmfr äfven „Syster och Bror, en af Stockholms hemligheter. Romantiserad berättelse af Författaren till Törnrosens bok". Norrköping 1847, s. 83—84.

**) Aftonbladet 1847, n:o 150.

lögner, i stället för en sanning, och ingendera kan hålla sig uppe. Fosforisternes inkonseqvens bestod deruti, att de nekade statens utveckling politiskt till samma frihet, efter menniskokärlekens sanna fordringar, som de dock, åtminstone från början, velat göra gällande i poesien: de blefvo absolutister och ultras; och deras poetiska nyans, Romantiken, fick derigenom det vanrykte om sig, att vara en sångarskola för vidskepelsens och aristokratiens räkning: så mycket mera, som fosforisterne sjelfve icke ville uppfatta det Romantiska annorlunda än i Medeltidens anda och kostym, försvarande icke blott den tidens dygder, utan äfven flere dess stora lyten och fel, endast derföre att de tillhörde en tid, som de antogo för poetisk i ett och allt. Så måste både de och deras poesi slutligen falla" *). Ännu skarpare yttrar han sig senare om fosforisterne i de i Amerika författade fortsättningarna till Törnrosens bok **). Herr Hugo hade här inrättat en storartad konselj med åtskilliga statsråd och statsrådinnor, hvilka hade att efter behof föredraga i olika ämnen. Efter en föredragning af statsrådet i tyska råkade Herr Hugo i en längre dispyt med honom angående den tyska literaturens värde, hvarvid han tämligen skarpt affärdar den ena efter den andra af de tyska författarena och säger bl. a. om Jean Paul: „Något mera krystadt och tillgjordt har jag knappt någon-

---

*) Syster och Bror, s. 85—86.

**) Kongl. Bibl. Här komma särskildt i fråga tvenne manuskript benämnda „Om mamseller", 34 s. folio, och „Nattstycke eller Nattbesöket", 27 s. folio.

städes funnit". Diskursen slutar därmed, att statsrådet känner sig fullständigt slagen och lägger in om afsked. Han hade hoppats, att hans dispyt med Herr Hugo skulle sluta såsom de flesta andra estetiska dispyter, nämligen utan något resultat, men han hade bedragit sig, i det hans okunnighet inför Herr Hugo icke kunnat skylas. Såsom en urskuldande förklaring gör han nu reda för de åsikter han insupit såsom student och magister i de fosforistiska kretsarna. Han vill ge „ett litet sanningsenligt upprännande af huru det med oss Phosphorister för närvarande står till. I första början skulle jag nog tro att detta Sällskap bestod af lärda Män som icke hade läst en så ringa del af hvad de omtalade. Men detta aftog årligen. Seniorerne kände kanske ännu titlarne på de förnämsta Tyska auctorers Werk och skildrade och beskrefvo dem såsom de uppfattat efter någon Professors utlåtelser, i samtal, för Juniorerne. Desse åter för Recentiorerne. När tiderna i Tyska Philosophien, ute, försämrades, vardt en afgjord sak hemma hos oss, att hvar och en som ville anses för något och njuta Aestimation af de bästa Academici ej skulle läsa ett ord i någon Philosophe efter Schelling, hvilken var den siste ende, och det höll jag och vi alla troget. För att icke råka i strid med vår egen Intelligenz läste vi icke en gång Schelling. När sal. Hammarsköld sluteligen dog var det ute med Phosphorismen i Stockholm. Men det får jag tillstå: att vi alla hyste den öfvertygelsen att Herr Professor Atterbom är den lärdaste Man och han är nu den ende som

förtjänar kallas Phosphorist". Det enda, hvarför man klandrade honom, var, att han tagit sig det hedniska namnet Amadeus, ehuru han ej var kristnad därtill. „Åtminstone satte vi Christendomen i Upsala mycket högt och det gjorde äfven de ibland oss, som läste grekiska med Mythologie uti, såsom Homers Iliad och Xenophons Anabase".

Då han sedan kommit bort från Upsala på landet, råkade han tillsammans med en annan fosforist. Båda sutto de nu tillsammans och höjde till skyarna Jean Pauls Titan och Goethes Faust, utan att någondera vågade sig på innehållet. „Vi gingo således omkring de store Auctorerne såsom om en slags het gröt och för oss var det nog att pompöst i compagnie beklaga oss öfver Tidens gång utföre, det allmänt gängse Charlataneriet, från hvilket nästan bara vi två voro frie, samt bele ytligheten hos alla som skrifva Philosophie med F eller börja Oeconomie med Ek". Han ber nu om ursäkt att han antagit statsrådsportföljen oaktadt sin okunnighet, men han hade gjort det i den tron, „att på Jagtslottet samma Schöngeisterei skulle äga rum som jag så ofta bevistat i Upsala, Strengnäs och Örebro med loci communes men ingenting i grunden de facto".

I ett därpå följande samtal med statsrådet säger Herr Hugo: „Jag tänker och tycker på det hela icke lika med fosforisterne: visst icke. Men det hindrar mig för ingen del att hysa aktning för flere af dem, som jag känt och känner". — — — „Professor Atterbom är en man för hvilken alla med skäl böra hysa stor aktning, hans kunskaper, hans skriftställartalent äro öfver alla anfall".

En annan egenskap i Almqvists författarskap, som skilde honom från romantiken och afgjordt betecknade ett steg längre, en vidare uppfattning, var hans kärlek till folklifvet och hans lust att skildra detsamma *). Hans entusiasm för ett „idealiseradt bondelif“ och huru han i Vermlands skogar sökte realisera det, är nogsamt bekant. Det var ju ock med en enkel bondflicka han gifte sig, liksom hans karaktär öfver hufvud ingalunda var anlagd för att efter yttre värdighet och stånd skilja människa från människa. Han sökte alltid tränga djupare än till skalet och det var på själens upphöjdhet och renhet han satte högsta värdet. Han hade tagit till sin uppgift såsom författare att studera människan såsom sådan oberoende af de yttre förhållanden, i hvilka hon lefde. Däraf följde ock, att från hans fantasivärld intet var uteslutet, att hans färger voro lika varma, hans pensel lika smidig, vare sig de sedan skulle framställa konungen i hans slott eller fiskaren i hans usla koja. Han säger genom Furumo: „Jag skiljer mig således från andra icke deruti, att jag *utesluter* en menniskoklass, nemligen den herrskapliga, men deruti, att jag *ej utesluter* en annan klass, det stora folkets“ **). Medan fosforismen onekligen var aristokratisk och för själfva folket

---

*) Jmfr Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 283, där han, egendomligt nog, räknar äfven denna sida i Almqvists författarskap såsom ett resultat af den tyska romantikens inflytande, ehuru såväl denna, som den svenska fosforismen var för den verkliga folklifsskildringen så godt som alldeles främmande.

**) Hvarför reser du? (imp. uppl. III), s. 47.

tämligen onjutbar, har Almqvist utom otaliga, mindre betydande folkskrifter, författat „Kapellet", „Skällnora Qvarn", „Grimstahamns nybygge", och „Ladugårds-arrendet", i hvilka han framstår såsom en folklifsskildrare af första ordningen, måhända i Sverige oöfverträffad. Han är fullkomligt hemma i allmogens känslo- och tankesfär och, hvad mera, han är den förste bland Sveriges författare, som förstått individualisera bönder. Han framställer allmogen icke kollektivt, utan såsom individ, han följer den enskildes själslif med stor säkerhet. Då man anklagat honom för att i Törnrosens bok med dess hofmarskalk och adelsman såsom främsta person ha visat aristokratiskt sinnelag, försvarar han sig mot denna beskyllning i ett bref*) till C. J. Lénström med följande ord: „Klart är att jag icke kan bedöma någonting, som rör mig sjelf så nära; men en sak måste Eos icke debitera mig för, nämligen aristokratiskt sinne: ty ingen förf:e i Sverige har ännu uppträdt med så stor kärlek till folket: just bondfolket; och att detta i mina fantasier icke uppträder blott såsom Nebending åt Herrskaperna, synes bäst af *Skällnora Qvarn, Svenska Fttaigd:s betydelse, Kapellet* m. m." — — — „Värden i Jagtslottet, personen Lövenstjerna är väl adelsman, men deremot är *själfva berättaren* Richard Furumo *bonde*. Hela grundsentimenten (äfven det *skenbart brustna och fragmentariska)* har sin källa i den folkton, som ser den falska Herrskapligheten och den falska lärdomen med ironiska

*) 1838, 15 jan. Kongl. Bibl.

blickar, visar *dess* beskaffenhet, *dess* inconseqvenser; men dock *i tysthet själf är hel, glad* och *harmonisk*".

Almqvist hade en hög tanke om den svenska bonden *), han litade därpå, att dennes rena, ofördärfvade instinkt skulle leda människorna åter på rätt stråt bort från herrskapsklassernas hyckleri och tomhet. Det var i den svenska bonden, som hela nordens framtid låg. Själfva Götiska förbundet hade aldrig kommit sig upp till en sådan kärlek till och beundran för den skandinaviska norden och svenskheten, utom att dess skalder aldrig, huru nära man än tycker det borde legat till hands, omfattat själfva bonden med sitt intresse eller aktat honom värdig att bli ämne för deras sång.

I sammanhang härmed står den höga tanke om hela den skandinaviska norden, som Almqvist hyste. I det skandinaviska låg en „stor sak för sig" **), hvilket, när det lyckats tränga till sitt „urlif", skulle visa sig vara „någonting öfver både det brahminska, buddaistiska, persiska, thasiska och grekiska" **). Sin fantastiska uppfostringsmetod i Manhemsförbundet ***) byggde han till stor del på svenskhetens höga idé och den gick ju ut på att fostra verkliga svenskar. I politiskt afseende hoppades Almqvist säkert, att de tre skandinaviska länderna en gång skulle förenas i en stark monarki, hvars lifgifvande kraft vore svenskheten. Ännu på sin sena ålder-

---

*) Jmfr Svenska fattigdomens betydelse (X 8:o), s. 17—23, 59. Ninon de l'Enclos (X 8:o), s. 89—90.

**) Songes (imp. uppl. II), s. 206.

***) Se Ahnfelts redogörelse för Manhemsförbundet, s. 3—22.

dom *) skref han entusiastiskt vid underrättelsen om den svenska representationsreformen, att han hoppades, att i en snar framtid „skola då Sverige, Norge och Danmark komma att utgöra *en* stor och betydelsefull *Skandinavisk Monarki* — — — — — hvaruti Sverige skall hafva att spela den förnämsta rollen". Sitt poetiska uttryck har denna tanke fått i Almqvists entusiastiska

Scandinavisk Ynglingasång.

Ynglingar alla i Scandinavias länder,
Oss bidar kamp för Seger eller Död:
Vi skola sluta tillsammans våra händer —
Djerft sedan träda den bana ödet bjöd.
En osynlig ängel omkring oss mildt slår vingen:
Skådar vår strid —
Skrifver oss frid efter kampdiger tid.
Men Frihet han heter: han här står midt i ringen.
Högt i vår Nord
Frihetens ord
Skall bli sanning för alla!

Hel Scandinavia — Danmark, Norge, Sverge,
Skönhetens jord och hjeltars älsklingsbygd!
Vid Scandinavias namn vi heligt svärje
Inbördes trohet, och starkt gemensamt skygd.
Det Nordiska fostbrödralaget så vi knyta:
Hvem skall förmå
Krossa oss då, när som *en* man vi stå?

---

*) Bref fr. Almqvist i Bremen till sonen Ludvig 1865, d. 11 dec. Kongl. Bibl.

Den fiende fins ej, som kan vår kedja bryta.
Högt i vår Nord
Frihetens ord
Skall bli sanning för alla! — — —

Hel Scandinavia — Danmark, Norge, Sverge
Skönhetens jord och hjeltars älsklingsbygd!
Död eller Seger!
Död eller Seger!

I sin beundran för den svenska bonden, likasom i mycket annat, bildar Almqvist en omedelbar fortsättning af Thomas Thorild. Huru entusiastiskt hade ej denne redan sjungit den svenska bondens lof, berömt hans kraft, redbarhet och friska sinne och framhållit honom såsom ett mönster för andra. Det var de rousseauska idéerna, som hos Thorild väckt dessa nya känslor, det var Rousseaus uppmaning att återgå till naturen och det naturliga, som länkat Thorilds uppmärksamhet på folket, hvilket dittills ingen vetat af.*) Direkt torde Rousseau icke ha utöfvat något nämnvärdt inflytande på Almqvist, huru mycket deras åsikter än synas öfverensstämma. Rousseauismen hade ingått i tidens hela bildning och åskådningssätt, så att den visserligen sålunda utöfvade sin verkan, men Almqvists mystiska kristendom var lik-

---

*) Jmfr Axel Nyblaeus: Den filosofiska forskningen i Sverige etc. II, s. 176: „Men vidare fanns på den tiden i Sverige, likasom i det öfriga bildade Europa, en andlig strömning, hvilken kan ledas tillbaka till Rousseau, och hvilken skulle kunna betecknas såsom en känslans och fantasiens tillbakaslag mot det envälde, som det sinliga förståndet hade utöfvat under det adertonde århundradets upplysningsperiod. En representant för denna var Thorild“.

väl vidt skild från Rousseaus kalla deism, liksom hans hela poesi ställer för sig en bestämd uppgift, hvars förutsättning just är den föregående poesins och filosofins halfhet och otillräcklighet. Almqvist har ej heller någonstädes om Rousseau yttrat sig med någon särskild beundran; tvärtom är hans uttalande om den store fransmannen i hans professorsdisputation ganska kritiskt. Han säger: „Rousseau, voilà un coeur qui raisonne, et une tête qui pleure; mais Rousseau n'est pas poète. — — — Rousseau aime la nature et la vérité des choses, il est l'enthousiaste qui a enflammé l'Europe, il est le philantrope du siècle, mais il n'est pas son poète". *)

Det är närmast Thorild, som är Almqvists andlige fader. **)

„Jag menar med Naturen Guds Kraft som lefver, lefver i allt: utom hvilken känsla, Väsende, lif är för min tanke en evig tomhet." ***)

---

*) Essai sur le caractère principal de la Poésie présomptive de l'Avenir — — — par Charles J. Louis Almqvist. Lund 1838. Lysander kallar Rousseau Almqvists „älsklingsförfattare" (karakters- och lefnadsteckning, s. 279) och uppskattar hans inverkan på Almqvist betydligt högre. Att Rousseau var Almqvists moders älsklingsförfattare, bevisar likväl ingenting om sonen och några bevis på dennes beundran för eller direkta efterhärmning af Rousseau har icke heller Lysander framlagt. Mera öfverensstämmande med ofvan gjorda framställning uttalar sig Ahnfelt i sin biografi, s. 23.

**) Jmfr Lysanders karakters- och lefnadsteckning. s. 274, där han bl. a. säger: „Almqvist är, i hela vår svenska författareverld, Thorilds ende, sannskyldige lärjunge". Lysander har också uppmärksamgjort på åtskilliga likheter; för undvikande af upprepning ha de här i allmänhet förbigåtts.

***) Thomas Thorild: Samlade skrifter. Första delen. Upsala 1819. S. 47.

Den känsla, som i dessa ord finnes uttryckt, är karaktäristisk för snillet. Det ser i allt lif och uttryck för det absoluta; naturen lefver och skalden, snillet förstår, hör och ser dess lif, han är ett med det, han känner i sig själf samma lif pulsera.

„Wär' nicht das Auge sonnenhaft,
Die Sonne könnt' es nicht erblicken.
Läg' nicht in uns des Gottes eigne Kraft,
Wie könnt' uns Göttliches entzücken". *)

Det var denna uppfattning, att „från Naturen — hvars första kraft är Gud — kommer allt lif, all skönhet", **) som bildade det gemensamma underlaget i Thorilds och Almqvists filosofi. Det var den stora, djupa känslan, som, våldsamt brusande redan hos Lidner, här fortsatte sin mäktiga strömfåra i den svenska literaturen. Dess tur hade nu kommit att taga ut sin rätt. Den beherskade Thorilds själslif, blef den lifgifvande kraften, Gud i honom.

„Menniskan — ack! Naturens afbild, helgedom, tempel
Djupt i dess väsend outgrundlig lefver Naturen:
Lefver och verkar i Känslan! Hemlighet! Hemlighet! Känslan?
Väsende, Kraft! Hvad är du? Gud förborgad i stoftet:
Gud inom Oss. O djup! Från henne flöda Begären:
Flöda elände, storhet! flöda qval och förtjusning!" ***)

Grundtanken i Thorilds filosofi var idén om det hela och dess harmoniska karaktär. Han säger på ett ställe:

*) Goethe.
**) Thomas Thorild: Samlade skrifter. Första delen, s. 49.
***) a. a., s. 31—32.

„Kraften är tingens lof; den Eviges, Eviges väsen!
Harmonien är skönhet och väl i vida Naturen.
Begges förening är Gud! som lifvar snillen och hjeltar". *)

På liknande sätt uttrycker sig Almqvist, när han säger: „Skönheten är kärlekens harmoni, dess byggnad — det fullkomliga, ljufva, underbara hem, deri dess bägge motsatser hvila. Skönheten är således sjelf ingen riktning, men bär alla uti sig". **)

Thorild hade funnit, att det onda hade sin rot i den mänskliga begränsningen och bestod i en partialitet, då den enskilde individen sökte afsöndra sitt intresse från det helas; det stygga var det onaturliga.***) Enligt Almqvist var likaså det onda, det fula någonting onaturligt; han förklarar att „i allmänhet allt det olag, som vidlåder det enskilda menskliga jaget, med skäl kan kallas dess oform, emedan det icke tillkommer dess sfer"; likaså „synes att, i afseende på (det hela) det oändliga jaget, en sådan oform — ett universalsjukt — såsom det bortvända någotslagets totalitet, hvarken kan vara till deruti, ej heller deruti icke vara till (emedan det i denna händelse bildade ett oändligt för sig"). †) Det absoluta, kosmos var för Almqvist harmoni; allt, som tycktes strida däremot, var i självfva verket icke.

Men Almqvist gick ännu ett steg djupare, han sade: det hela är kärleken, ††) „skönheten är kärlekens harmoni" och häri ligger törnroslärans kärna,

---

*) a. a., s. 36.
**) Om Helsans evangelium (imp. uppl. I), s. 114.
***) Jmfr Thorild.
†) Valda Skrifter V. Om det Hela, s. 238, anmärkn.
††) Jmfr a. a., s. 226, 241.

den punkt, som förenar den med kristendomen och som just var den kristendomens lära, af hvilken Almqvist djupast gripits. Harmonin hade han själf insupit med törnrosens doft, „den ädlaste likväl som luften bär“ *), och harmoni ville hans poesi skapa i människolifvet. Almqvist drömde om det tusenåriga riket, då:

„Omkring hans hår
Se fjärilar leka;
Gulläplen tunga
I häcken gunga;
Och Dilamm leka
I Lejons spår“,

såsom han redan i sin ungdom sjungit. **)

Det som hos Thorild måhända mest anslog Almqvist och som mest öfverensstämde med hans egen naturell, var den förres brusande frihetsträngtan och särskildt hans radikala fordran på obegränsad frihet för poesin. Almqvist har flere gånger uttryckt sin fasa för „estetiska stall“ ***) och, huru rätt han än må ha haft i sitt påstående att „nyare tider alltför mycket sammandragit och inskränkt begreppet för hvarje art, stadgat onödiga afskillnader och underafdelningar“, †) så har han nog å sin sida åter gått till öfverdrift. Såsom exempel härpå kan tjäna bl. a. Richards resonnemang om komedier i „Återkomsten“, ††) där han till detta konstslag räknar sådana

*) Svenska fattigdomens betydelse (X 8:o), s. 55.
**) Se s. 89.
***) Jmfr Återkomsten (VIII 8:o), s. 8.
†) a. a., s. 7.
††) S. 5–6.

stycken som „Araminta May“, „Palatset“ och „Kapellet“.

Thorild ville i poesin söka blott sanning och skönhet, detta var poesins uppgift; den skulle oberoende af allt annat ge uttryck åt den sanna känslan. „I snillets verld“, säger han, „är ej fråga utom om Sanning och skönhet; om själens högsta ljus, rörelse, nöjen. Detta är den enda Regeln: och nog. Följen den, med, utan Rim. Gifven blott förtjusning åt den krets I väljen — af små, af stora, jollrande, manliga; glada, eller djupare; gudomliga själar, eller stoftets“.*) Detsamma, som han i praktiken sökte ådagalägga genom „Passionerna“, hvad versmått och rim vidkom, det förfäktade han ock i teorin. „Vårt språk i sitt slafveri suckar efter en sådan frihet [från rim]: menskliga snillet påstår den. Det verkliga Rimmet uthärdar icke en stark tanke; förgås i Passionens våld; Odens flygt glömmer det“.**) Ja, han gick så långt, att han ansåg det berättigadt att bryta harmonin, konstnärligheten, ifall känslans svall det fordrade.***) Redan Thorild hade ansett att stilens första uppgift var att hitta på „lefvande uttryck“, att göra en sak lefvande för läsaren.†)

Dylika åsikter föllo i god jord hos Almqvist. Det var just „frihet i rörelserna, frihet i känslan och

---

*) Thomas Thorild: Saml. Skrifter. Första delen, s. 25.

**) a. a., s. 47.

***) a. a., s. 48: „Jag har ofta brutit harmonien. Mest der Känslan upplöst den. Någon gång der jag sökt ett lefvande uttryck“.

†) Jmfr äfven P. D. A. Atterbom: Svenska siare och skalder etc. Femte bandet. Andra upplagan. Örebro 1863. S. 270.

frisk luft öfver det hela“, *) som han ville, det var härpå Herr Hugo satte värde. Almqvist var till sin natur en oppositionens man, han uppreste sig af en inre kraft drifven mot allt tvång, allt häfdvunnet, vare sig det sedan förefanns på samhällets eller poesins område. Han ställde samma fordran på versen likasom på stilen i allmänhet, som Thorild, att den noga bör motsvara sitt innehåll; den var till för innehållet och icke innehållet för den. Han ansåg sig icke sakna kännedom om verskonsten därför, att han annorlunda än andra hade användt metern och låtit qvarstå äfven sådana verser, som synbarligen voro felaktiga. Detta hade han gjordt med flit, emedan innehållet, „den inre tonens sanna uttryck“ så fordrade, ehuru andra ytligt sett saken. **)

Samma hängifvenhet åt natur och sanning, som besjälar dessa uttalanden, återfinnes också hos Thorild. Skaldeinspirationen eller inbillningen, såsom Thorild kallar den, följde nog sina lagar likasom den „verkeliga Naturen“ och bestod i att nybilda densamma. Denna verkliga natur var likväl ingalunda detsamma som „den lilla Naturen“. Det var blott denna, som de „små menniskorna“ sågo och de voro därför „evigt färdige att utropa allt Stort, allt Högt för inbillning, och de starka känslor, som väckas deraf, för ursinniga“. ***) Hufvudsaken var inspirationens intensitet, ej dess qvalitet, ej om det var „i storhet eller vanvett, skönhet eller fel“, †) som den

---

*) Signora Luna (VII 8:o), s. IX.

**) Jmfr Om sättet att sluta stycken (VI 8:o). s. 33.

***) Th. Thorild: Saml. Skrifter. Första delen, s. 81.

†) a. a., s. 83.

afvek från naturen. Dikta bestod i „att bilda sig ting, i annan ordning än naturen“ *) och skald var därför den, som lifvades af den starkaste inspirationen eller gudomsstrimman, „såsom en vis af den största och klaraste: hvars bilder lifligast tändas, som har de mest fina, eldiga och sublima sinnen“.**) Enligt Thorild var skaldekonstens egenhet „att gifva oss det sköna i daningar, som förena höjden af känsla, och fullglansen af bild, med styrkan af språkets musik“.***) Ett sådant egenskapernas „öfverstigande“ hos snillet, †) där den sanna, stora känslan och dess oreflekterade, omedelbara utbrott blef hufvudsaken, var någonting, som Almqvist nog visste uppskatta. Det var sanning i konsten och den djupa känslan han också sökte och hyllade.

Huru många och djupa intryck Almqvist än mottagit af Thorild, är han likväl ej någon blind beundrare af denne, utan sökte äfven i förhållande till honom, som till alla andra tidens strömningar, intaga en självständig ståndpunkt. Hans själ upptog de frön, som tidens andliga lif utkastat och vindarne kringfört, men de grodde här i en särskild jordmån och fingo en säregen växt. Han sökte opartiskt betrakta Thorilds lifsverk och hans strid med Leopold och han ville ej ge någondera fullständigt rätt. Härvid kom han till samma resultat som Atterbom. Han

*) Th. Thorild: Samlade Skrifter. Första delen, s. 82.

**) a. a., s. 83.

***) Atterbom: Svenska siare och skalder etc. Femte bandet, s. 316; jmfr ock Th. Thorild: Samlade Skrifter. Första delen, s. 84.

†) Jmfr Th. Thorild: Saml. Skrifter. Andra delen. Upsala 1820, s. 301.

fann, att Thorild var „snillrikare än Leopold, men vida mindre artist“, konsten var „för honom mindre än lifvet, och konstnären obetydligare än menniskan“. *) Samma tanke uttalar äfven Atterbom. **) Leopold åter representerade det konstnärliga, men ensidigt, till öfverdrift. ***) Almqvist ville förena hvardera, icke hylla någondera ensamt, „emedan vi“ såsom Herr Hugo sade, „om jag ej misstager mig, äro menniskor och artister på samma gång, hvilket väl förmodligen lutar närmare åt Thorilds sida, men dock alls icke utesluter Leopold, och i allmänhet icke sliter frågan, men *förenar hennes tvenne alternativer till ett simul*“. †)

Det låg en grundskillnad i Thorilds och Almqvists karaktär. Den förre var en varm, eldig, uppbrusande entusiast, han hade „intet begrepp om hvad mening ligger i den sjelfbundna, osynliga styrkan“. Almqvist var entusiast i hvarje blodsdroppe, utan att veta, hvad hänförelse var. ††) Men han kände, huru mycket mäktigare den eld är, som „brinner i den stilla värmen, emot för uti den uppblossande värmen“. †††)

Det är i sin hängifvenhet åt känslan, sin beundran af naturen och opposition mot det konventionella, som Almqvist genom Thorilds förmedling är rousseauist. Att han för öfrigt skulle hyst samma åsik-

---

*) Herr Hugos Akademi (XII 8:o), s. 42.
**) Atterbom: Siare och skalder etc. Femte bandet, s. 267.
***) Jmfr Herr Hugos Akademi (XII 8:o), s. 41.
†) a. a., s. 43.
††) Jmfr Mythopoiesis (imp. uppl. II), s. 256.
†††) Jagtslottet (I 8:o), s. 133.

ter, som Rousseau, t. ex. om kulturens betydelse, framgår ej af något ställe i hans verk, men väl motsatsen. Almqvist satte alltid bildning och själens höjande genom upplysning och konstens alster mycket högt. I fortsättningarna till Törnrosens bok *), som Almqvist författade i Amerika, framhåller Herr Hugo bl. a. följande orsak till sin „statsråds"-institution. „Enär bildningen, konsterna, lärdomen, karakterens förädling genom upplysning, religion, moral och uppmaning till allt högre godhet, med ett ord, enär själfva kulturen otvifvelaktigt också utgör ett slags välde, ett rike, en stat, — ett andligt rike, en spirituell stat — kanske till slut mäktigare och högre än någon annan — så fann jag deruti skäl nog, att gifva namn af „statsråder" åt de personer, som biträdde mig, jag menar, gåfvo mig råd i detta rike, i denna stat."

Almqvist har likhet äfven med en annan fribytare på den svenska literaturens område, nämligen K. A. Ehrensvärd **). Äfven denne var rousseauist och detta i högre grad än Almqvist, i det han hyllade Rousseaus åsikt om kulturen och det vilda tillståndet. Han var äfven någon tid fallen för mystik och ordensväsende, likasom Almqvist i sin ungdom genom Manhemsförbundet sökt realisera sin mystiska uppfostran af ungdomen till själens renhet och skönhet. En punkt, där de också sammanträffa, är frågan om människans företräde framför djuren. Ehrensvärd finner, att „skillnaden på menniskorna och djuren är

*) Kongl. Bibl.

**) Jmfr P. Wieselgren: Sveriges sköna litteratur, en öfverblick vid akademiska föreläsningar. V delen, Upsala 1849, s. 372.

ingen. Man skulle kunna misstro ändå i något djuren icke tyckas äga, som är högfärden. Men om någon kunde bevisa, att djuren besitter äfven denna organiska verkningen, så torde hända ingen annan skillnad finnes mellan menniskor och djur än mellan djur och djur" *). Man kommer härvid strax att tänka på det storartade försvarstal för djuren, som „menniskohataren" Jakob Björkegren i „Jagtslottet" **) håller. Han finner hos sin hund alla de egenskaper, som anses utgöra människans företräde framför djuren. Hvad sinnets ädelhet vidkommer t. ex., är det sannerligen människan, som drager det kortare strået. „Hvar finnes ett djur, som pinar af föresatts eller nöje? hvar träffas ett djurdrag, som något nalkas tycket af dessa hundratusende regenters, ministrars, inqvisitorers, krönta skökors, med ett ord, alla tidehvarfs bödlars bedrifter?" ***). Äfven förnuft och fri vilja, dessa människans speciella egenskaper, finnas hos djuren nog i precis lika grad och Björkegren går sedan att visa djupet af det elände människan med alla sina berömda egenskaper åstadkommit här i världen †). Förutsättningen af en själ hos djuret likaväl som hos människan finner han fullt antaglig och dess odödlighet lika säkerställd som människans. I „Melia" talar Kallinokos till det rådjur han nyss skjutit: „Jag beder Gud fader, att du måtte ega en själ, som

---

*) K. A. Ehrensvärds bref till baron Gedda, anfördt af Karl Warburg i hans bok „Karl August Ehrensvärd. En lefnadsbild från Gustavianska tiden". Göteborg 1893, s. 330.

**) s. 117—158.

***) s 131.

†) s. 139—158.

kan lefva och glädjas efter ditt fall“ *), och litet därefter „sade han inom sig: måtte tingen vara så i sina naturer, att du eger en ande efter döden: då har jag icke beröfvat dig stort!“

Här behöfver naturligtvis icke någon inverkan från den äldre författaren på den yngre komma i fråga, men det är intressant att se, huru liknande tankar slagit rot i beslägtade själar.

Genom Thorild gjorde Almqvist också bekantskap med Ossian. Thorild hörde till dem, „som tyckte sig i Gessner och Macphersons Ossian ega sjelfva ideal-mönstren af ett naturens eget skaldespråk“. **) Hans stora beundran för Ossian framträder på flere ställen i hans verk. Till „Ossian, den förste, den mest sublime af skalderna“ ***) har han diktat ett högstämdt qväde, som bär den odödliges namn, och i femte sången af „Passionerna“ sjunger han vältaligt Ossians lof. Dennes inflytande på Thorild var emellertid betydligt större än på Almqvist och spåren däraf äro också hos den förre betydligt synligare än hos den senare. †) Lysanders uttalande, att „Almqvist lyckades, ännu mer än Thorild, att tillegna sig detta „Ossians evigt samma“, som Kellgren gisslar i Thorilds stil, men hvarpå först Almqvists episka och dramatiska poesi ger fullkomliga profbitar“, ††) är ett påstående, för hvilket

*) Melia (imp. uppl. I), s. 124.

**) Atterbom: Svenska Siare och skalder. Femte bandet, s. 269.

***) Thomas Thorild: Samlade Skrifter. Första delen s. 49.

†) Jmfr Th. Hasselqvist: Ossian i den svenska dikten och litteraturen, s. 74—98.

††) Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 279.

icke ens han själf lemnat något bevis. Almqvist satte visst Ossian mycket högt och i den ossianska drömpoesin fanns mycket, som kunde slå an på Herr Hugo, men att Richard Furumo i större grad skulle rönt inflytande af denna poesi vare sig i form eller i innehåll torde icke kunna uppvisas. Detta „evigt samma“, hvarpå först Almqvists poesi skulle ge „fullkomliga profbitar“, har ingenting att göra med Ossian, utan är helt och hållet att räkna Furumo till godo, är någonting ursprungligt almqvistianskt. Hvad formen angår, förekommer visst hos Almqvist, särskildt i hans vers, mången gång upprepning af ord och uttryck, men detta utgör icke något genomgående drag hos honom, likasom det ej heller har att betyda någon efterhärmning af Ossian. Och hvad innehållet vidkommer, kan väl ännu mindre någon påverkan komma i fråga. Den enda dikt, som verkligen har en ossiansk stämning öfver sig, är „Månsången“, *) som Richard en månljus septemberafton sjöng för Julianus i Jagtslottets stora salong.

I större förbindelse stod törnrosskalden till Emanuel Svedenborg, hvars filosofi af honom omfattades och förstods, som af ingen annan, ehuru han lika litet kunde förlika sig med svedenborgianismen som sekt, som med andra sekter, och således i denna mening icke var någon anhängare af det nya Jerusalems lära. Men deras religiösa och filosofiska åsikter ha stort slägttycke **) och man kunde säga, att Almqvist i poesi omsatte Svedenborgs filosofi.

---

*) Törnrosens bok (imp. uppl. I), s. 31—35.

**) Jmfr P. Wieselgren: Sveriges sköna litteratur. V. S. 371.

Med Almqvists lynne företer Svedenborgs åtskilliga likheter.*) Äfven denne var redan tidigt böjd för religiöst grubbel, som tolfårsgammal hade han redan lifligt diskuterat hvarjehanda filosofiska spörsmål och funnit, att trons lif är kärleken, **) hvilken tanke sedan blef centrum i hans lära likasom i Almqvists. Svedenborg delade sin tid mellan skaldekonst och matematik, ***) likasom Almqvist i tidigare år vid sidan af sina poetiska intressen äfven sysslade med matematik. Almqvist var icke blott en stor vän och beundrare af musik, såsom Svedenborg, †) utan äfven själf kompositör och alltigenom en musikalisk natur. Och sist och slutligen likasom törnroslifvet förlänade Almqvist ett orubbligt lugn och en osläcklig inre glädje, hvilken kom honom att se på allt jordiskt såsom en utomstående, framlefde också Svedenborg sina dagar fullkomligt oberörd af vare sig beröm eller smädelse. De ha ock delat samma öde i att vara oförstådda af sin samtid, emedan de i mycket stått så ofantligt framom den.

Almqvist hade med ifver studerat Svedenborg, likasom icke heller för hans närmaste vänner denne var någon okänd storhet. I Almqvists brefvexling förekommer flere gånger Svedenborg, som af Almqvist förklaras och försvaras mot vännernas invänd-

---

*) Äfven Thorild hade varit en varm beundrare af Svedenborg och gifvit hans stora snille erkännande. (Jmfr Th. Thorild: Saml. Skrifter. Andra delen, s. 317.)

**) Jmfr Svedenborgs bref till doktor Beyer i Göteborg d. 14 nov. 1769, citeradt af Bernhard von Beskow i hans „Minne öfver assessoren i Bergs-kollegium Emanuel Svedenborg. (Aftryck ur Sv. Akad. Handl.)“ Stockholm 1860, s. 18, 3. anm.

***) Jmfr a. a., s. 21.

†) a. a., s. 108.

ningar. Han förmedlade också sin farbrors, biskopens i Hernösand E. A. Almqvists bekantskap med den berömde andeskådarens skrifter. Det är med stort intresse farbrodern synes studera dem och i flere bref till Love Almqvist från åren 1826 och 1827 *) afhandlas uppköp af Svedenborgiana åt biskopen. Likasom dessa bref öfver hufvud äro synnerligen vänliga och deltagande, ådagalägga de tillika en själarnas sympati beträffande Svedenborg.

Svedenborgs filosofi tillät honom ej att se något verkligen söndradt och brustet, utan i hvarje förgänglig företeelse såg han det eviga, det var i viss mån en utstrålning af kärleken, det hela var harmoni. Det är lätt att i sådana åsikter igenkänna Almqvists uppfattning af universum, det hela, hans estetiskt-panteistiska världskänsla och hans sträfvan till harmoni. Särskildt just i sin uppfattning af kärleken såsom själfva lifvet, Gud, bildar Almqvist en direkt fortsättning af Svedenborg. „Kärleken, den oändlige oskapade, det är sjelfva Gud" **) och „Gud är kärleken, frukten intet! Men kunnen i icke älska, så hafven i ingenting här att finna; ty då kunnen i icke heller veta sanningen ***)", äro för törnroslifvet utmärkande satser. Det är i „De dödas sagor", som Svedenborgs paradis fått sitt poetiska uttryck, och man ser med hvilken hängifvenhet och sann känsla törnrosskalden gått att gifva dessa ofta nog skära och

---

*) I Kongl. Bibl.

**) „De dödas sagor. Med ett föregående bref om den skandinaviska nordens betydelse för Europas fornhistoria. Af författaren till Törnrosens bok". Jönköping 1845. S. 93.

***) a. a., s. 40—41.

intagande målningar. Särskildt i dessa sagor, men äfven på flera andra ställen i törnrosens poesi, framstår det nära sambandet mellan lifvet på denna sidan grafven och på den andra och uppfattningen af döden såsom blott en öfvergång från ett lägre stadium till ett högre, *) hvilket just är en svedenborgsk tanke. Döden var ej „mera förfärande än ett glas vatten“, **) som man dricker och den var lycklig, som tidigt redan, när själens hvithet ännu ej grumlats, lyckades stiga öfver tröskeln. I himmelen fördes själarna hvar och en till sin plats och genomgingo en oafbruten utveckling till högre renhet och högre lycka, uppfostrade af änglarna, hvilka egde visheten och oskulden förenade i högsta potens. Detta allt är Svedenborgs läror, men det utgör också ämnet för Almqvists poetiska behandling i „De dödas sagor“ eller „Murnis“ ***).

„Kärleken mellan *Gud* och *Menniskan:* Polariteten mellan Christus och oss“ †) hade Almqvist fattat såsom qvintessensen i svedenborgianismen och han ansåg, att Svedenborg, så uppfattad, i intet väsentligt skilde sig hvarken från „den mörka, ljufva Christendomen“, hvari Almqvist kände sig hemmastadd, eller från „hvilken äkta Christen som helst“. Han fann visserligen kärleken hos Svedenborg „conjugial“ och hos andra „själs-öfverlåtande“, hvilket gaf en olika „ton och färg“ åt saken; men grund-

*) Jmfr följ. kap.

**) Ett uttryck af grefve von Höpken, se B. von Beskow: „Minne“ etc., s. 71.

***) Törnrosens bok (imp. uppl. III), s. 92—135.

†) Bref från Almqvist till J. A. Hazelius 1828, 4 sept. Nord. Museet.

uppfattningen af kärleken ansåg Almqvist nog vara densamma hos alla. Han säger med tanke härpå om „Murnis“: „Jag bekänner, att om jag nånsin känt mig vara uti ett himmelskt fromt och rent (icke sentimentalt, utan starkt rent) tillstånd, så var det när jag genomgick de Utsigter, som jag upptecknat i Murnis“. *) Och sist och slutligen var ju själfva törnrosordens motto en reminiscens af Svedenborg; „Coelum in luce amoris“ fann Almqvist själf vara en „svedenborgiansk idé.“ **)

Utgången från romantiken och påverkad af Thorild och Svedenborg utvecklade Almqvist sig till den själfständighet och utomordentliga originalitet, som snart blef så utmärkande för hans poesi. Törnroslifvet blef hans egen skapelse, där det mystiska, kristligt-religiösa sammangöts med en hellenistiskt glad och ljus „världssensation“, som gaf åtminstone dess upphofsman det jämnmod och lugn hans oroliga och olyckliga lif tycktes omöjliggöra.

*) Ofvannämnda bref.
**) 14. boken af Svenska rim. Manuskr. i Nord. Museet.

V.

Törnroslif.

Han trånde efter rubin. Och ingen förstod det.
Almqvist.

Det vore falskt att föreställa sig det Almqvists skriftställareverksamhet sådan den särskildt framstår i Törnrosens Bok, hans så kallade „törnroseri“ vore en påtagen mask, ett koketteri, mer eller mindre sant, hvilket under tidernas lopp måhända öfvergått till hans andra natur.

Man får öfver hufvud ej anse tiden för törnrosberättelsernas uppkomst såsom utmärkande ett alldeles nytt, från det föregående skarpt afskiljdt skede i hans lif. Tvärtom måste man anse den världsåsikt, som utgör underlaget, den lifgifvande anden i Almqvists författareverksamhet, såsom visserligen tillkämpad och sig småningom utvecklande till allt större klarhet, men likväl såsom en redan tidigt vunnen ståndpunkt. Man kan spåra första begynnelsen härtill redan i hans barndom. Otvifvelaktigt låg redan i hans lynne ett begär att gå till botten med

sakerna och man måste säkert tillskrifva denna hans karaktärs grundstämning största förtjänsten eller skulden till hans originalitet, till det, att han sedan blef, hvad han blef. Han var som barn ömsom yr och glad, ömsom fallen i grublerier. Vid sin älskade moders död visade han till det yttre glädtighet och likgiltighet, som väckte anstöt, men i hemlighet, när han var ensam för sig, flöto tårarna ymnigt. Han kunde icke annat. Det var kort efter denna gripande händelse i hans lif, som den då ännu ej fjortonårige gossen genomgick sin första svåra inre strid. Man kan godt tro honom, när han försäkrar, att intet yttre inflytande gaf anledning till denna själskamp. Hans tidigt utvecklade själslif hade nu fört honom till den första afgrundens brant på hans lifsbana. „Omätliga kraf vaknade. Det svartnade för mig. Jag sökte Gud med sådan häftighet att — Nog! — — —; jag har kännt vansinnets grund“. *) I sin fantasi tyckte han sedermera vid minnet häraf, att det var hans bortgångna moder, som ledt honom öfver dessa afgrunder af sorg och tvifvel åter till „gröna kullar“. I alla fall var det Gud, som i honom tändt denna låga, därom var han försäkrad. Det var tydligen redan då spörsmål af djup, afgörande betydelse, som oemotståndligt trängde sig på den känslige, just i utvecklingsåren stadde gossen och hvilka äfven senare såsom ännu olösta gåtor ansatte ynglingen.

I Morin, i företalet till Amorina, har Almqvist, enligt egen utsago **) tecknat sin egen inre historia

*) Bref t. J. A. Hazelius 1820, 6 nov. Nord. Museet.

**) Odat. bref till Lénström, Kongl Bibl.

under sin barndom och tidigare ungdom. Då han led af denna mjältsjuka, såsom han kallar den, var det endast fiolen, som kunde skingra hans dysterhet. Han beskrifver flere år senare i bref*) till sin vän J. A. Hazelius denna svåra själskamp. Den kom alldeles plötsligt på, inom några dagar. „Allt tyckte jag var under Djefvulen“. Det föll „alldeles som en Slöja öfver hela Verlden — Naturen sjönk. Frågan om Gud vaknade och stod bister för det unga sinnet. Satan var nu öfverallt omkring mig“. Det är troligen på denna tid han hänsyftar, då han i ett annat bref**) berättar sig en gång varit bragt ända till självmordets förtviflan. Men han vände sig till Gud och började nu flitigt och med djupt allvar läsa bibeln, „han älskade religionen ända till hänryckning“. Följden af krisen var, att han från detta känslofulla fantasilif tidtals med passion kastade sig på den prosaiska motsatsen härtill — matematiken. Hans medfödda skarpsinne och håg för aritmetiska problem kom nu i sin tur till heders. Bibeln, fiolen och Agrelii aritmetica blefvo nu hans tre uteslutande sysselsättningar. Utan spår i hans själslif blef denna period ingalunda. Oron och kampen lade sig väl nog snart åter, men grunden till den själsriktning hans utveckling sedan tog, första skedet häri bör räknas från denna tid.

Sex år därefter, år 1813, mötte honom för andra gången en dylik kris i hans lif. Dock får man,

---

*) 1828, 4 sept. Nord. Museet.
**) Till Hazelius 1822, 24 maj. Nord. Museet.

efter hans egna ord,*) ej anse dessa kriser såsom vändpunkter i hans lif i betydelse af förändring af åsikter, utan snarare som en utveckling, ett klargörande af den grundstämning, de konst- och religionsfilosofiska åsikter, med ett ord det törnroslif, som en gång för alla gripit honom. Denna andra „vinter“ eller „natt“, såsom han själf kallar dessa öfvergångar, blef för honom af stor, afgörande betydelse. Det var från och med denna tid Almqvist klart insåg sin poetiska kallelse, den uppgift i poesin han hade att lösa. Det är egendomligt att se, huru Almqvist, på hvilken man i både tid och otid tillämpat satsen: „så jag målar, ty så roar mig att måla“, först efter studium och långvariga öfverläggningar kom underfund med den dittillsvarande literaturens brister och tomhet och i medvetandet häraf kände sig kallad att i grund reformera densamma. Han hade sålunda från början ett mål för sig i den betydelse, att han, kännande sig otillfredsställd af det han läst om „det gudomliga hos menniskan och poesien,“ beslöt återgöra literaturen till verklig poesi, hvarifrån den allt mer urartat, med ett ord skapa en ny, framtidens poesi. Han hade nyss med hänryckning läst Schiller och Novalis. Dessa två hade blifvit hans älsklingsförfattare. Poesin hade slagit rot i hans hjärta, en „skogseld“ brann i hans själ.

Det var särskildt frågan: „Hvad är poesi egentligen, sedd ur det ljus, som en sann filosofi bör sprida öfver alla vetenskaper, såsom af henne beroende?“

---

*) Bref t. Hazelius 1819, 1 oktober. Nord. Museet.

som sysselsatte honom. Under sökandet af svar härpå var hans tankegång följande.*)

Gud — den gudomliga, sublima idén — är till sitt väsende lika med det goda, till sin form det sanna. Gud utgör dessa sina båda relationers fullkomliga, ursprungliga, eviga förening. Det sköna är just relationen mellan det sanna och det goda, sedt från det sannas synpunkt. Gud är alltså lika med det sköna. Gud är den egentliga människan; allt af Gud skapadt är mänskligt.

Man kan ej tänka sig materie utan form. Men likväl är materien likasom något förutgående, före formen. Häraf följer, att föreställningen om en materie utan form och likväl såsom ett fullständigt ting är möjlig hos människan, men blott såsom en lefvande känsla, hvilken ännu icke genom tankens syntesis bringats till människans medvetande, erhållit form. Denna känsla är ännu sväfvande blott såsom en dunkel, ofullständig idé. Hos människan motsvaras materie och form af böjelser (= känslor) och tankar. I samma mening, som man kan tänka sig materie utan form, kan man också tänka sig böjelse utan tanke. Böjelserna uttrycka sig genom musiken, som till följd af böjelsernas förhållande till tankarna i detta fall, likasom ofvan materie i förhållande till form, uppväcker dunkla, ofullständiga idéer, icke ren, tydlig tanke. Om man tänker sig språket

*) Följande framställning af Almqvists åsikter om religion och literatur stöder sig i hufvudsak på hans bref till J. A. Hazelius och andra vänner. Dessa bref förvaras delvis i Kongl. Biblioteket, delvis i Nordiska Museet, dit skänkta af aflidne dr Artur Hazelius.

såsom uttryck för blott tankar — såvidt detta är möjligt, — så utgör det ren prosa. Den renaste prosa är geometrin d. v. s. tankarnas, formens operation med konstant materie. Böjelser och tankar förenade i ett väsende d. v. s. hos människan så fullkomlig hon kan bli, fordra ett språk, där hvarken böjelser eller tankar särskildt enoncera sig, utan bägge tillsammans. Detta är ren poesi.

Härvid uppställer sig frågan, huru mänskligheten i dess så kallade barbari kunnat frambringa så rent poetiska, för alla tider såsom mönster stående skapelser, till hvilkas frambringande, såsom man skulle tycka, behöfdes så mycken lärdom och skarpsinnighet. Man kan klargöra sig saken genom tvenne liknelser. Forntidens mänsklighet var såsom ett barn vid 7—8 års ålder, som med sin oskuld och enfald förenar den människan medfödda logiska precisionen i omdöme, hvilken ännu vid denna ålder icke genom fördomar och egoism blifvit förstörd. *) Nutiden, den moderna mänskligheten var en yngling vid 20 år, som, sedan han qväft alla medfödda känslor, likväl känner den konsten att dölja sin egoism under ytan af lugn och godhet, som, egande alla sin tids kunskaper, vet att med skolastisk klyftighet vid hvarje tillfälle använda dem, med ett ord den så kallade „fint bildade verldsmannen“. Det gäller nu för framtiden att förena bådas företräden.

---

*) Mänsklighetens första språk var poesi, emedan hos densamma förefanns fullkomlig jämvikt mellan böjelser och tankar. De första människorna talade i meter. Allt hvad människan sade före fallet, var ett poem. (Sans. krit., XIV 8:o, s. 149.)

Hvarje människa har sin egen, särskilda föreställning om det högsta väsendet, har därom en öfvertygelse, som är subjektivt sann. Såvida i ett verk, t. ex. Homeri, tidehvarfvets, folkets sanna anda lefver, så är det äfven subjektivt sann poesi. Men den författare, hvars bildning icke är enkel, utan en sammanblandning af hellenism, orientalism, idealism, kristendom etc., hos hvilken icke en världsåsikt utgör den lifvande kraften i det hela, kan ej skrifva ett subjektivt sant poem, emedan för honom ej gifves någon subjektiv sanning i filosofin och således ej heller i poesin. Men sådan är just den moderna tiden och följden är, att öfverallt, där dess ande råder, ingen sann poesi, hvarken subjektiv eller absolut, kan författas.

Almqvist tror, att det finns en absolut sann kunskap om Gud och att den kan absolut sant uttryckas. „Skulle det icke vara ett ädelt, ett stort företag", säger han,*) „att söka återinsätta den heliga Poesien uti sina forna rättigheter, att gifva den ett nytt, sant lif, grundande sig på en enkel och sann Philosophie? Svår och djerf är den bana, som dertill måste rödjas. Endast den, som intet fruktar, ifall han faller, kan försöka en så osäker bana. Jag skall skrifva Dalmina. Om jag lyckas, så skall hon andas en sann, en gudomlig Philosophies lif och detta lif skall hon inblåsa i hvar och en som läser henne, i hvar och en som fattar hennes ande. — Misslyckas jag ... nåväl ... så skall jag åtminstone icke skada. Om mina krafter äro otillräckliga ... det är mitt

*) I „Dalmina. Första bandet", manuskript, tillh. prof. Ernst Almqvist.

fel: Försöket är dock lika stort, lika gudomligt. Må jag falla! — — — det skall då vara nog för mig, att hafva tänkt en sådan tanke, att hafva vågat ett sådant försök. Må jag falla! — — — blott gifve Himmelen, att jag ser någon annan, som starkare, bättre och lyckligare än jag, söker den väg, på hvilken jag stapplade. Liggande skall jag då räcka honom min hand och säga: Min Vän! var modig och hoppas. Hit har jag hunnit, men jag föll; . . . det var icke den vägens fel, som jag vandrade, utan mitt, som irrade ifrån den rätta stråten. Vare du lika djerf som jag, men lyckligare. Betrakta noga det fall jag gjort, så att du undviker det som icke jag såg. — Och o! — om en dag du lyckas knyta bandet mellan Himmelen och Jorden — då skall jag vara glömd, men så lycklig, så lycklig — ty den saken är fulländad, på hvilken också jag en dag offrade mina krafter. Den fulländades ej genom mig . . . likgiltigt! — — — Jag arbetade icke för mig, icke för mitt namn, utan för den stora, gudomliga saken, att tjena Menniskor. Jag skall då vara nöjd och säll, ty jag gjorde så mycket jag kunde".

Man ser, med hvilken entusiasm, hvilken samvetsgrannhet och känsla af sin uppgifts storhet Almqvist gick till verket. Här finnes i själfva verket redan förklaringen till Almqvists hela författareverksamhet, här har han redan intagit den egna ståndpunkt, hvarifrån han såg lifvet och poesin och som i hufvudsak blef oförändrad hela hans lif. Det gällde redan nu för honom att förena gudomligt och mänskligt.

Det ämne, som från och med nu, således från

omkring 1813,*) började upptaga hans fantasi och som, på samma gång det verkade frigörande i hans själskamp, skulle utgöra det första märkliga steget på den nya banan, var „Amorina eller Historien om de fyra". Omkring denna historia arbetade hans fantasi under de följande åren och den utgjorde det väsentliga innehållet i hans själslif inemot år 1819, då, enligt ett Almqvists bref till J. A. Hazelius,**) åter en period i hans utveckling gått till ända. „Amorina" slutförde han visst först två år senare 1821, men sommaren 1819 räknar han särskildt märklig i sitt lif därför, att han då, af allt att sluta, fick idén och planen för arbetet fullt klar och att denna — så att säga — kris, liksom de föregående, var „ljusfödande" och utvecklande. Detta var nödvändigt för att han skulle kunna ingå i sin nya period***).

Almqvist kallar i ett bref†) „Amorina" sitt „dödsarbete". Detta torde väl böra förstås i den mening, att den svåra själsspänning, som skalden vid sysslandet med dessa idéer haft att genomkämpa, i och med arbetets utförande upphört och „Amorina" sålunda utgjorde slutpunkten för ett utvecklingsstadium i hans lif. Almqvist säger,††) att allt, hvad han vågar skrifva eller ge ut, är sådant, för hvilket han af en okuflig nödvändighet tvungits att göra sig reda.

---

*) Jmfr bref t. Hazelius 1819, 1 okt. Nord. Museet.

**) o. a. br. och bref t. Hazelius 1820, 6 nov. Nord. Museet.

***) År 1819 författade han ock den filosofiska afhandlingen „Om det Hela".

† o. a. br.

††) Bref t. Jonas Waern 1822, 24 okt. Nord. Museet.

På samma gång det var en nödvändighet och en tillfredsställelse för honom att hänge sig åt sina fantasiers och idéers flykt och nedskrifva dem, följde ock en känsla af befrielse, då det var gjordt. Han säger*) om „Amorina“, att denna dikt var frukten af många „saliga ögonblick“. „Min fröjd var att bygga och sammansätta detta huset. Jag vet af Gud, att det står på eviga idéer. Jag är nöjd att det goda barnet fins i verlden. Jag vet att det skall blifva till en glädje för många, och till en galenskap för många. Det må gå!“ Hufvudämnet i boken anger Almqvist vara de genom den nya tidens idéer uppkomna dårskaperna sammanväfda med den äldre tidens dårskaper — eller huru man vill kalla det, ty själf vill han ej kalla något dårskap — „Gud allenast dömer“. Likväl framhåller han här, liksom han framdeles fick anledning att göra angående några andra sina fantasiskapelser, att „Amorina“ är en „händelse, alldeles icke en afhandling“.

Af de eviga idéer, på hvilka Almqvist ofvan hänsyftar, har han själf i företalet till Amorina angifvit särskildt en. Det är frågan om det tragiska eller, såsom han uttrycker sig, det förskräckliga. Han kände sig föga tillfredsställd af de gamles uppfattning af det tragiska. Hos dem var det alltid något yttre, utifrån tillstötande. Deras hjältar råka ut för en nemesis; öfverallt visar sig ödet såsom något yttre, som tvingar blott kroppen, tvingar med jordiska bojor. Det plågar, pinar och trycker, men på

*) Bref t. Henrik Öfverberg, 1822, 28 febr. Nord. Museet.

läsaren verkar det mera otäckt, förargligt, än sublimt. Man kan förtretas ända till raseri öfver det elände, den orättvisa, som sker, men man känner härvid föga rörelse, intet „himmelskt storartadt". I den gamla tragedin visar sig blott ett yttre och tillfälligt fruktansvärdt, ett löjligt, ett plågsamt, men intet „med himmelskt sinne att rysa för". Det är först, när hos människan nödvändigheten sammanfaller med hennes fria vilja, när hon tillika fritt vill det hon också måste, när dessa skenbara motsatser sammanfallit till en själ, som man har för sig något evigt sublimt. Allt beror, säger Almqvist någonstädes, blott på, att man „grundvill". Men om nu denna grundvilja sammanfaller med det nödvändiga och tillika tager sitt innehåll från lifvets nattsida, då uppkommer det verkligen tragiska. Det är en sådan person, som framställts i Johannes. Det klander, de anmärkningar han måhända framkallar, böra riktas ej mot honom, utan mot tidens hela bildnings moralteser. Den fråga Almqvist här sålunda lemnar för kommande sekel kallar han verkligen ej utan skäl „en hvass värjudd — — — — ställd på menskliga hetens ömtåligaste nerv" *).

För att förstå, hvad Almqvists „amorismus" egentligen betyder, måste man känna till de religiöst-filosofiska meditationer, som denna tid sysselsatte honom **). Ofta hade oroat honom den motsats han funnit i det mänskliga lifvet mellan det eviga lugn, den hvila, som alla söka och som ej kan vara

*) I uppsatsen „Om brottsliges behandling" klargjorde Almqvist samtidigt vidare sina åsikter i denna fråga.

**) Bref t. Hazelius 1820, 22 juni. Nord. Museet.

annat än ett „frammevarande i Gud", och å andra sidan den kedja af forskningar om Gud, som är människans törst och aldrig synes sluta. Alltså: „hvila vilja vi, gå måste vi". Kan nu hvila och gång vara ett, lugn och verksamhet, hvila i Gud och närmande till Gud vara detsamma, då är ju gåtan löst. Men häri ligger knuten.

Gud är det soliga hela, allas hvila; men Kristus är det ohinneliga idealet, målet för den eviga gången. I Gud äro vi alltid framme, till Kristus nalkas vi evinnerligt. Motsatsen är således i själfva verket motsatsen mellan Gud och Kristus. Men Kristus är Gud och motsatsen är sålunda löst i sin högsta mening. Människan når Kristus genom att „projiciera Christus till Gud", d. v. s. „Christi gudomliga natur är — — Hans projection till Gud". På detta sätt kommer vår form till samma frid som vårt väsende; formen och väsendet sammanfalla i detta höga tillstånd. Detta tillstånd hos människan är hvarken formalt eller essentialt, det är människans absoluta tillstånd, det är „amoristiskt". Om detta tillstånd uppträder i mänskligheten med klarhet, så försvinna både religion och filosofi, realism och idealism öfvergå i hvarandra, så att de icke mera synas till. „Detta phaenomen heter Amorismus. — Ditåt klappar min anande håg!"

„Då sättas icke Guds bud *framför* menniskan, med befallning att åtlydas; utan den som infattar Christus så, *i* hans hjerta äro buden skrefne; hans lif är, att ej annat vilja. — Då står ock ingen Sol *framför* oss och lyser; utan Solen och vi äro *i* hvar-

andra, alt är oss klarhet. — Ditåt viljom vi, o barn!“

Det är här man har den innersta tanken i „Amorina“, resultatet af den gångna perioden i Almqvists själslif och dess behållning för den kommande. Här har hans törnroseri redan skjutit sitt första skott. Man har nogsamt framhållit det dämoniska, hånande, det omstörtande och nedrifvande i samhälle och moral, det negativa, som ingår i Almqvists skriftställeri, särskildt i Amorina, men man har icke nog beaktadt den djupare positiva, religiöst-filosofiska grund, hvarpå han står. Det tendensiösa, oppositionella är något yttre, åtföljande, visserligen nog viktigt och för Almqvist utmärkande, men likväl beroende af och härledande sig från en genomtänkt världsåskådning, som ligger till grund för allt.

Anmärkningsvärdt är Almqvists uttalande i ett bref år 1822 till studeranden, sedermera hofpredikanten Henrik Öfverberg, att han tecknat Amorinas person med tanken på att ge ett exempel, hvart en genom den fosforistiska literaturen uppjagad fantasi kan leda. „Min mening är att ha skrifvit en Mora Saga för vår tids unga flickor, hvari de få se vanvettets olyckliga följder, och kunna taga sig till vara. Ty — — — för många unga flickor äro nu de phosphoristiske Gossar högst farliga eldbränder; mer än ett hjertas trähus står i fara att tändas. Detta måste i tid förebyggas“. Äfven i öfrigt är skildringen gjord med tanke på fosforisterne. Kärleksförhållandet mellan Amorina och Wilhelm, hvarom man anmärkt, att dess skildring ej utfallit fördelaktigt, förklarar Almqvist med flit vara gjord så för

att vara en ironi på Upsala romanhjältarne; det vill vara en negativ, ej en positiv kärleksmålning.

I det förut nämnda odaterade brefvet till Lénström säger Almqvist, att „hela stycket, ifrån början till slut, är baseradt på en humoristisk grund", och varnar tillika för att tro sig någonstädes hafva författaren själf. Hans uppfattning af humorn hänger oskiljaktigt samman med det han förstår med stil. För att öfver hufvud känna och förstå Almqvist som skald är det af stor vikt att veta, huru hans stil kunde bli så egendomlig, hastigt vexlande i ofta nog skärande brytningar, så afgjordt individuell.

Att teckna personer, säger Almqvist*), betyder att i skaldens ideella region en samling taflor äro uppgångne, om hvilka han önskar att samma taflor äfven måtte uppgå i en annan människas, läsarens ideella region, att han måtte få samma åskådningar, som skalden. Det yttre medlet härtill utgör språket, skriften. Är nu denna skrift så sammansatt, att den i den läsandes åskådning uppväcker adaeqvat samma taflor, som redan skalden egt, då är skriftens stil fullkomlig. Detta måste inträffa, när stilen i anseende till sina såväl grammatikaliska uttryck, som för öfrigt alla slags skönhetsformer, samklang, kolorit, gång, jämn eller afbruten, och i allmänhet hela dess beskaffenhet är sådan, att den just uttrycker de idéer, som utgöra skriftens lif. Alltså behöfves hög stil för höga idéer, låg stil för låga. I fall ej denna princip följes, utan man använder t.

*) Jmfr bref t. Hazelius 1819, 1 oktober. Nord. Museet.

ex. låg stil för höga idéer eller ståtlig stil för låga idéer, är stilen ofullkomlig. I förra fallet blir den ohyfsad, i senare fallet svulstig.

Nu är i det mänskliga lifvet högt och lågt blandadt, bredvid hvarann. Häraf följer 1:o att det sannaste och lärorikaste poems taflor äro sådana, där högt och lågt omvexla, 2:o att stilen för dessa taflors idéer för att vara fullkomlig måste vara på samma sätt ojämn, icke ojämn af oskicklighet, utan ojämn för fullkomlighetens skull.

Detta är nu grundidén för all humor enligt Almqvist.

Hela Europas äldre bildning, hvars sista spets gallicismen utgjorde, var, enligt Almqvist, öfvervägande formalism. Den riktning, i hvilken den nya gick och hvars begynnelse var germanismen, var åter öfvervägande essentialism. Med formalism menade han tankens, med essentialism viljans välde. Men ehuru den nya literaturen, af allt att sluta, var begynnelsen till en ny bildning, så var den dock för litet konseqvent för att vara mer än blott begynnelse. Till större delen var den ingenting annat än blott en opposition mot gallicismen och skulle — enligt all oppositions natur — ramla, så fort det ramlade, hvaremot den opponerat sig.

Den franska dramatiken ville ha en oafbrutet jämn, nobel, ståtlig stil. Följden var, att kökspigan skulle framstå i siden och fransar likaväl som prinsessan, och det företaget att äta smörgås måste beskrifvas på samma sätt, som en hjältes beslut att dö för sitt fosterland. Och den sista följden häraf var, att då man ofta funnit sådana

under fransar dolda lågheter, fruktade man att alltid finna dem — man trodde, att hela denna genre ej annat var än „smörgåsätning och uppklädda kökspigor“, och man föraktade den. Bland tyskarna var det endast Richter, som också hade humor. Alla de öfrige, Schiller och Goethe ej undantagne, hade om stilen samma idé, att den alltid borde vara jämn. Och dock „måste alla taflor på denna sidan domen vara humoristiska för att vara dugliga“.

På ett annat ställe*) talar Almqvist om tvenne slag af ironi, den låga ironin, som utgår från hån, emedan den finner allt likgiltigt, lika uselt, och den höga ironin, som utgår från outsäglig rättvisa; den betraktar intet med liknöje, den finner allt giltigt på sin plats och målar det såsom sådant, men ogiltigt för en annan plats. Den höga ironin är tydligen detsamma som humor och det är denna humor, som utgjorde en viktig ingrediens i den nya bildningens literatur.

Det var så Almqvist förstod saken, när han sade, att „Amorina“ stod på humoristisk grund. Det var blott den stora, världsomfattande humorn han kunde erkänna och det var i don-quixotisk kamp mot väderqvarnar han redan i sitt första större arbete framställde sin samtid. Detta kunde naturligtvis ej afgå utan bitande hån på sina ställen och „hvassa värjuddar“, men af ofvanstående borde nogsamt framgå, att detta ej var hufvudsaken i verket, såsom man älskat framställa det, utan att „Amorina“ verkligen står på en djupare, positiv grund.

---

*) Bref till Hazelius 1828, 4 sept. Nord. Museet.

Men denna humor var dock för honom af vida djupare betydelse, än att den blott skulle framträdt i ett enskildt arbete eller blott bestämdt stilen i hans skriftställeri. Humorn, såsom han förstod den, utgjorde det prisma, hvarigenom bilden af hela världen och människolifvet bröt sig i hans själ. Hela hans fantasispel, hela hans „verldssensation" går ut från denna uppfattning. „Skönhetens tårar" uttrycka verkligen, såsom Dorante i „Den sansade kritiken" *) påpekar, en grundstämning i törnroslifvet. En tår är hela denna värld, gråt är dess upphof; den är „skönheten i gråt" **). Det mörka, rubinröda blodet och det klara tårvattnet äro dess beståndsdelar. Blodet, som utgör det tunga underlaget, är sorgen, „denna stora verldshemlighet, som hvarken i sig sjelf är förnuft eller oförnuft; utan något annat" ***). Det är sorgen, som drager nedåt, trycker och förmörkar. Men dess motvikt är det klara i tåren, det lätta, som lyftar uppåt, alltid sträfvar att höja hela tåren upp till solen, till ögat, till dess ursprung igen. Blodet och vattnet äro beståndsdelarna i världståren, den mörka sorgen och den ljusa, rena glädjen äro hufvudschatteringarna i världsväfnaden. Oupplösligt förenade med hvarandra äro de så, att det klara alltid genomstrålar det rubinröda. Det är detta, som utgör lifvet på denna sidan om domen. Det är häri jordelifvet består; i leende och tårar är skönheten i sin fullhet, då är den himmelsk och jordisk på en gång. Det är så Almqvist för-

*) (XIV 8:o), s. 120.
**) Semiramis (imp. uppl. I), s. 15.
***) Den sansade kritiken (XIV 8:o), s. 132.

stått humorn, såsom den jordiska skönhetens fulländning, utgörande innehållet i hela hans världskänsla. Det är nog ett leende genom tårar, gråt och „skratt", som utgör underlaget i törnrosberättelserna, och Dorante och Lysidas komplettera hvarandra i sjelfva verket. Dock är detta att förstå så, att glädjen likväl har öfvertaget. Sorgen kan aldrig utgöra grundlifvet i universum, emedan den ju i sig har något söndrigt, brustet. Många läror, såsom mystikernas, finna lifvets qvintessens ligga i det dystra, dunkla, i sorgen. De ha nog däri rätt, att sorgen står högre än allt det lågt och orent glada i människolifvet. Men det finnes en högre, djupare glädje. „När jag talar om *nöjet*", säger Herr Hugo, „så menar jag ett himmelskt nöje" *). Almqvist har velat tränga än ett steg längre än mystikerna; han vill finna lifvets hemlighet i glädjen, ehuru i nära förhållande till „det rent Allvarsamma" **). Kristendomen hade för Almqvist blifvit en glädjens religion ***), som visserligen öppnat ögat för själens afgrunder, men tillika höjt synen till världsomfattande, allt förstående, förbundit det jordiska med ett himmelskt. Behagets vingar fästade vid korset hade för Almqvist blifvit kristendomens rätta symbol. Det var först med tillhjälp af Rosauras vingar, som Jernets son kunde följa korsets tecken upp i det blå †). Det är glädjen, som är det egentligen mystiska, oförklarliga, uråldriga och tillika ungdomliga, det rent

*) Herr Hugos Akademi (XII 8:o), s. 14.
**) Amauros Chrysornis (imp. uppl. II), s. 283.
***) Jmfr a. a., s. 283.
†) Jmfr Rosaura (imp. uppl. II), 274, 275.

mänskliga på jorden. Glädjen är äldre än sorgen, bevisade Herr Hugo därmed, „att paradiset har ett äldre datum än syndafloden“ *).

Almqvists världsåskådning var sålunda optimistisk, leendet hade där öfvertaget, ehuru det alltid var blandadt med förståelsens tårar. En sådan humor skiljer sig skarpt från ironin och satiren, som äro pessimistens uttrycksmedel. Satirikern känner ingen misskund med det han gisslar, han står till det fientligt och har vunnit sin sak, då hans hån bitit sig djupt i offret fast. Han krossar, ty han tror föga på någon utveckling till det bättre. Humoristen åter älskar det han förlöjligar, han känner sig stå på samma nivå därmed och en humorist i sådan mening, som Almqvist, han vet, att i det minsta, till utseendet det uslaste finnes alltid någon glimt af ljus, som förenar äfven detta med evigheten, han vet, att glädjen likaså väl, som den var den första, äfven blir den sista på jorden. Lysidas hade otvifvelaktigt råkat rätt, då han trott sig „kunna uppdaga spår, der författaren begabbat till och med sig sjelf, icke mindre än sina egna ämnen“.**) Detta är just ett väsentligt kännetecken på humor.***) Själf ansåg

---

*) Herr Hugos Akademi (XII 8:o), s. 14.

**) Den sansade kritiken (XIV 8:o), s. 138. Jmfr Sganarelles replik s. 142.

***) Jmfr Ernst Elster: Principien der Litteraturwissenschaft I. Halle a. S. 1897. S. 355: „Sodann aber, und das ist die Hauptsache, weiss der Humor das Unlustgefühl des Lebenseindruckes innerlich aufzulösen und zu entkräften, während die Satire bei dem ungelösten Gegensatz von Wunsch und Wirklichkeit stehen bleibt. Die Satire drückt uns nieder, erbittert uns, der Humor befreit uns. Die Satire lenkt ihr Augenmerk auf den Widerspruch zwischen Ideal und Wirk-

Almqvist den bittra, hånande satiren låg och föraktlig och ville ingalunda medge, att han skulle gjort sig skyldig till sådant.*) Äfven de dystra och disharmoniska berättelserna kände åtminstone han själf ha till grund frid och försoning.**) Alltså: skrattet ensamt var förkastligt, men genomträngdt af tårar utgjorde det den djupa, stora humorn, som var grundtonen i Almqvists poesi. Den gaf sin säregna belysning åt hans fantasivärld, där långa, djupa skuggor omvexlade med de mest bländande och lysande punkter.

„Nynianne, vi bo här alla i Astartes tår. Om vi äro så, att vi rätt gråta, då fullkomnas verlden, Astartes tår; ty den är hela denna verld“.***)

Det är hardt när omöjligt att klassificera den almqvistska humorn; den låter ej gärna inpassa sig i någon af humorns vanliga arter. Här är ju ej heller fråga om humor i den vanliga, trängre bemärkelsen. Fastmer utgjorde humorn för Almqvist det breda underlaget för hans „verldssensation“, hela hans känslo- och tankelif. Det var den vattendroppe — Astartes tår, — genom hvilken hans själs ljus bröt sig i olika skiftningar och för honom belyste lifvet. Den brytning i själslifvet, som humorn fordrar, jämte

---

lichkeit, der Humor das seine auf die Lösung dieses Widerspruches kraft einer grossen, umfassenden Lebensanschauung. Der Satiriker neigt zum Pessimismus, der Humorist zu Optimismus“.

*) Satiren, visserligen använd i det godas tjänst, hörde dock till de ständiga beståndsdelarna i Almqvists författarskap. Se närmare sista kap.

**) Bref till J. A. Hazelius, 1837, 11 april. Nord. Muséet.

***) Semiramis (imp. uppl. I), s. 17.

medvetandet om den mänskliga ofullkomligheten hade hos Almqvist redan tidigt uppstått. Hans barndom och ungdom hade varit uppfyllda af hård själskamp och senare utgjorde ju hela hans lif en enda sträfvan till renhet och helhet, en djupt känd söndring mellan himmel och jord, mellan det andliga och det sinnliga, hvilkas förening han i törnroslifvet sökte realisera. *) Han hade sålunda alla förutsättningar att se det lilla och missbildade i lifvet, men tillika att förstå det. Det är här förklaringen ligger till det Almqvist kallar humor och den är af vikt, då det gäller att förstå hans skriftställareverksamhet.

Såsom redan sades, står Almqvists humor i nära sammanhang med hans uppfattning af stil i ett skönliterärt verk. **) Stilen borde i allmänhet smidigt följa innehållet och återge hvarje dess skiftning. Han känner, huru han i „Signora Luna“ härvid stött den godkända smaken för hufvudet, då han användt olika versformer efter olika innehåll och dessutom under-

---

*) Jmfr Gustaf Ljunggren: Bellmans och Fredmans epistlar. En studie. Lund 1867. S. 9—10: „Det torde häraf synas, att humorn endast der kan framträda, hvarest en brytning mellan det andliga och sinliga egt rum och under reflekterande fördjupat sig uti de förhållanden, som denna brytning uppdagat. — — — — Men det var dock först på en af kristendomens grundsanningar befruktad jordmån, som humorn kunde slå ut i full blomma; ty kristendomen förutsätter en söndring mellan himmel och jord, och dess grundläror — syndaförderfvet och försoningen genom Kristus — stämma på det innerligaste samman med humorns elementer“.

**) Lysander yttrar i sin karakters- och lefnadsteckning, s. 403: „För Almqvist — — — — var stilen alltid något underordnadt“. Ingenting kan likväl vara mera falskt, då ju af flerfaldiga ställen framgår, att stilen för Almqvist var rent af en hufvudsak.

låtit rimmet. Richard säger härom sarkastiskt: „Men en svår omständighet till. Versformerna byta om, olika för olika scener, allt efter tonen i dem. Knappt något rim . . . Dock, det är ju sant, många poeter hafva förr skrifvit med ombytliga versformer i samma stycke, många hafva skrifvit utan rim. Man kunde nämna en *Shakespeare*. Men hvad är det? Han är en stor man, han, och kan göra hvad han behagar, ty stora män hafva aldrig orätt. Man kunde hviska namnen på en *Sophokles,* en *Aristophanes,* som, utom rimlösheten, äfven skrifvit jambiskt, trimetriskt och med ombytliga versslag — ah! — de tillhöra kretsen af de Gamle, som man blott eger att beundra, men aldrig göra någonting efter, emedan deras oupphinnelighet är en längesen afgjord sak“. *) Det var likväl dessa mästares fotspår Almqvist sökte följa. Han kunde icke förlika sig med en poesi, där versen rullade fram oberörd af innehållet, utan han tänkte sig ett poem fulländadt blott då, när form och innehåll oupplösligt åtföljdes, där formen var „en klädning, så gjord efter naturen, att den blott passar till hvad den skall och ej till något annat; ej kan tagas fram och visas som en grann kostym, i och för sig sjelf, utan kropp“. **) Likaså kunde blott en sådan effekt tillåtas, som omedelbart och naturligt af ämnet framkallades. Det är egendomligt att se, huru Almqvist i teorin hade klart genomtänkt saken och huru praktiken likväl ofta nog utföll i strid med den. Det måste låta komiskt, när han låter Richard om stilen

*) Signora Luna (VII 8:o), s. VIII.
**) a. a., s. VI.

yttra sig bl. a. på följande sätt: „Inga prydnader, på egen hand, i stilen: inga tal, blott samtal: inga afhandlingar, framförda af styckets personer, utan behof för dem, men för att gifva författaren luft och åhöraren lärdomar: inga metaforer, inga liknelser, knappt ett ord utöfver hvad hvarje person i sin ställning, hänförd såsom menniska af sina känslor eller tankar, måste uttala: skall allt detta kunna gå an?“ *) Almqvist har själf försyndat sig mot sin egen goda teori, i det han nog ofta hållit tal i stället för samtal och låtit sina personer uppträda just såsom författarens språkrör.

Almqvist säger på ett ställe: **) „Ingenting är ett ärligt och rätt fulländadt Helt, mer än blott sjelfva det Hela (Universum). Således tyckes hvart individuelt väsende, sin egen lilla helhet oaktadt, vara i stor mening ett bråk, som blott genom ett annat kan förvandlas till helt tal. Är icke lifvet så?“ Om ock allt lefvande sålunda är ett „amabile fractum“, så följer däraf likväl ingalunda, att det är „en trasa“, „ett rafs“. Ett fragment bör det vara, men artistiskt brutet. ***) Sådant är lifvet och sådan bör också konsten vara. Det finnes blott „en enda artist, som lyckas riktigt och alltid i det jag här menar, och hvilket jag nödvändigt behöfver för att ha ett nöje af skaldeverket. Gud är denna artist, ensam i sitt slag. Derföre, herr Hugo, är det som jag reser omkring i hans skapelser, hvart jag kommer, har jag

---

*) a. a., s. VII.

**) Om sättet att sluta stycken (VI 8:o), s. 22.

***) a. a., s. 23.

ett dramatiskt nöje. Tusentals personer af den fulländade och outtömlige skalden omgifva mig hvart jag kommer, i landskaper, i städer, i hus: och jag reser öfverallt som i ett Eden". *)

Detta tillämpade Almqvist på poesin, den skulle äfven vara ett amabile fractum. Ett poem, en berättelse behöfde i yttre måtto ingalunda vara fullt afslutad och handlingen i sina resultat fullt klar, utan hufvudsaken var att skrifva så, att man hos läsaren väckte samma känslor, anslog samma toner, som förefunnits i verket och hos författaren. Det gällde att försätta läsaren i den värld, som det enskilda, poetiska verket återgaf, och han skulle därigenom sättas i stånd att fortsätta berättelsen i samma stämning. Författaren och hans läsare blefvo sålunda „två samverkande faktorer till det arbete, som utföres". **) Det var visserligen ej det vanliga sättet att gå till väga, då författaren lämnar sitt verk fullständigt afslutadt i alla afseenden och för läsaren blott återstår att läsa detsamma. Man kan „låta bli att yttra allt; kanske ej en gång i orden lägga det hufvudsakligaste. Hvad man yttrar kan dock vara af sådan beskaffenhet, att det sätter läsaren i ett perspektiv, i en stämning, i en önskan och förmåga att gå fram i ämnets riktning — och han uppfinner på egen hand allt det öfriga osagda; ja kanske mycket mer, än som ens hade kunnat sägas af författaren".***) Ett sådant förfaringssätt har flerstädes gjort situa-

---

*) Hvarför reser du? (Imp. uppl. III), s. 48—49.
**) Jmfr Om sättet att sluta stycken (VI 8:o), s. 20, 21.
***) a. a., s. 18.

tionen mera spännande,*) men å andra sidan mången gång onekligen gjort berättelsen dunkel, oklar, lämnat fältet öppet för gissningar, i det antingen läsaren ej haft nog förmåga att fortsätta i rätt riktning och anda, eller måhända författaren ej lyckats väcka en tillräckligt stark stämning, ej anslå en rätt ton. Följden har också, hvad Almqvist vidkommer, blifvit den, att mången läsare sagt mycket mer och helt annat än troligtvis „hade kunnat sägas af författaren“. Han fordrade för mycket af läsaren och det har nogsamt visat sig, huru också en, såsom det synes, så billig fordran, som att läsaren bör „gå till konstverket med kärlek, öfverlåta sig deråt och betrakta det med omsorg ur dess egen vue“, **) ingalunda vunnit gehör hos alla hans läsare. Almqvist ville „insigt och uppmärksamhet af sina läsare — men ej ansträngning“.**)

Furumo—Almqvist hade studerat lifvet ute bland människorna mycket och funnit, att det aldrig var fullt enfärgadt ljust eller mörkt, utan en sammansättning af båda. Han hade med ifver och öppet öga forskat i Guds stora konstverk och försökt däraf draga lärdomar. I böcker hade han föga fördjupat sig, utan lifvet, människan var det, som intresserat honom. Naturen var hans tillflykt och den hemliga grunden till det ofantliga behag resorna skänkte honom låg just i detta studium af lif och natur. „Gud ske lof att naturen fins!“ skref tant Eleonora i sin dagbok och fortsätter: „Ja, broder Hugo, annars vore

---

*) Jmfr t. ex. Jagtslottet (I 8:o), s. 68.
**) Hinden (III 8:o), s. 156.

vi sannerligen förlorade. I hvilka rysliga brådjup skulle ej menniskoanden störta, om den ej hade ett skönt landskap att flykta till?" *) Det var ett konstnärligt intresse, som drog Almqvist till naturen. Natur och sanning sökte han i sin poesi återge, men naturen hade hos honom en vidare betydelse än den vanliga af blott yttre. Den allt besjälande andens uppenbarelse i såväl den s. k. „döda" naturen som människolifvet var för honom det intressanta och „himlalifvet" stod hos honom såsom en ljus motsats till „naturlifvet" såsom sådant.

I människolifvet stod det triviala tätt vid det högstämda och, alldenstund konsten skulle ge en bild af lifvet sådant det är, kommo ock här det triviala och det högstämda att vexla. Lifvet och naturen äro ett mysterium, som för människan alltid är mer eller mindre oförklarligt; om där finnas solbelysta punkter, så finnas där ock dunkla skuggor. Det är därför han också med flit i sina berättelser varit dunkel och med afsikt undvikit en uttömmande förklaring och motivering, det är därför han sökt skrifva så, att läsaren skulle bli i tillfälle att fortsätta. „Jag har aldrig", säger Richard, „sett någon händelse i det jordiska lifvet, någon katastrof sådan, att den stått fram i verlden med full begriplighet, utredd och insedd till alla sina delar. Den har af omgifvande åskådare varit förstådd i mycket, anad i åtskilligt, hemlighetsfull och dunkel i det öfriga. Så är allt lif, jag rår icke för det, och jag kan icke

---

) Baron Julius K (VI 8:o), s. 111.

hjelpa att dess intresse, dess underbara dragning framåt hvilar till en del härpå". *) Han hade funnit i lifvet så mycket för det mänskliga förnuftet outredt, att han icke heller kunde tänka sig det förenligt med sann konst att framställa någonting såsom fullt klart och afslutadt, när det i verkligheten likväl icke var så. Han kunde icke tänka sig „en teckning af menniskan, der hon uppträdde rent af rimlig", emedan den helt säkert skulle bli „en af de orimligaste teckningar".

„Jag? — sade Richard **) — jag står till hälften darrande inför de omätliga taflor, som äro lifvets; jag ser hurudant det är i olika hjertan, själar och sinnen, och jag aftecknar hvad jag ser. Också det triviala vågar icke jag försmå att skildra: men kommer någon gång en himmelsk blomma i min famn, så förlåt mig om jag afmålar henne med mera glädje och täckhet; förlåt mig att mitt hjertas nerv spritter dervid. Icke har jag gjort ödemarkerna och kärren. I städade kamrar, i de godes museum, i böcker och vers synas de ej mycket till: men gå ut på gator och gränder, på vägar och små stigar; gå in i de ensligas rum och i afslöjade menniskosinnen, och du skall se att ödslighet finnes. Men ock, min herre, intet hjerta gifs, äfven det mest förtappade, som ej har sin lilla punkt af lysande ljus — det är oasen i dess vildmark. Den har jag aldrig velat fara förbi utan kärlek och tårar. Deraf kommer, att jag ingen person skildrat utan värme, aktning och glädje för

---

*) Om sättet att sluta stycken (VI 8:o), s 6.
**) a. a., s. 7—8.

den himmelska oasens skull i dess hjerta; men också ingen utan en viss frånvändning och köld för ödemarkens skull, som hvar och en har. Deraf den omtalade blandningen i mina framställningar, och om det trivialas taflor icke blifvit få eller små, så är det emedan ödemarkerna i våra själar icke äro ringa eller sällsynta".

Mot anmärkningar, som i detta afseende framställdes mot hans skapelser, då man påstått, att han tydligen själf måste sakna harmoni, själf vara brusten, förklarar han sig i ett bref*) till C. J. Lénström. Han säger där: „jag befinner mig i anseende till konsten i samma praedicament, som i anseende till *christendomen.* Poesiens prester äro såsom religionens; att tvifla på *dem,* är att sakna, tycka de, hufvudvilkoret: harmonisk helhet: det „som man i alla tider öfverenskommit om" m. m. alldeles som religionens tjenare, när de tala om vissa subjectiva, hvarken i Guds ord eller i saken grundade Dogmer. Var öfvertygad, att jag icke föraktar någon sann och verklig regel: lika; djupt, som jag hatar sofismer, hatar jag nycker och regellöshet — men *allt är icke regel,* som gifvit sig ut derför". — — — „Det är väl möjligt, att jag slagit an en ny konstnärsbana, som kanske ser ut att vara en Kometbana, men torde likaså väl vara en ordentlig Planetbana, som någon annan, blott man kommit den på spåren så att man kan uträkna den. Saken är för att komma till det *artistiskt-harmoniska,* att visst ingen, mer än jag, innerligt funnit mig intagen af de Gamles fulländade

---

*) 1839, 18 jan. Kongl. Bibl.

verk, sådana som Sofokles', Homeros' o. fl. Och att jag kan göra ett Stycke *på detta sätt* fulländadt, om jag vill, skall visa sig" och såsom exempel härpå nämner han Signora Luna.

Estetikerna förde, fortsätter han, ofta mycket tomt prat blott för att därmed fylla sin paragraf „om harmonien". Människorna i allmänhet tyckte mest om sådan poesi, som måhända nog flyttade dem från en horisont till en annan med villkor, att de fingo komma tillbaka igen till sin förra horisont, lägga sig på rygg och sofva. Att bli så bortflyttad att man icke mera kom tillbaka, att bli „omstöpt", det anses oharmoniskt. Men han ville just „efter all förmåga söka omstöpa, förvandla folk ifrån stenmenniskor med deras stenharmoni (som jag, gudnås, alltför väl känner och ej vill gifva 4 öre för), till verkliga menniskor, med himmelsk harmoni. Men detta kan icke gå i en handvändning. Under tiden kunna de ej begripa mig annars än såsom sönderslitande".

Om sålunda å ena sidan en dylik teori ger förklaring till åtskilliga af egendomligheterna i Almqvists skriftställeri, så måste likväl framhållas, att de nog till stor del äro att förstå såsom bristfälligheter och ofullkomligheter, hvilka författaren själf ingalunda åsyftat, utan hvilkas förefintlighet han tvärtom tungt kände. Han säger på ett ställe, att „försöket att utreda har, när sådant egt rum, hos mig alltid blifvit det eftersta, och kan med skäl kallas eftertanke. Jag lemnar därhän huru bra det varit, men så har det varit". *) Det är otvifvelaktigt så

*) Om sättet att sluta stycken (VI 8:o), s. 10.

han gått till väga. Det var en „eftertanke", som efter behof konstruerade opp teorier, hvilka under verkets skapande ej förefunnits. Såsom bekant gick honom härvid Runeberg en gång i förväg i sin kritik af Ramido Marinesco. Almqvist yttrade*) härom: „Hvad han skrifver synes mig både vackert och gå ganska väl ihop, ehuru icke ett solgrand deraf hade fallit mig in, då jag skref Ramido. Jag är honom mycken tack skyldig, för att han bevisat, att slutet är som det skall vara, hvarom du mins att stridiga tankar yppade sig".

Under författandet, inspirationens gudaingifna ögonblick var det icke han själf, det beräknande förnuftet, som styrde hans tankar, utan en osynlig vän kysste, då han minst anade det, hans penselskaft.**) Skapandet skulle sålunda nog försiggå halft omedvetet, ty han förlade „konstens grund till ett mysterium;" **) men det hindrade honom ej att efteråt se bristerna. Han sökte då mången gång skapa sig en teori, som skulle rentvå honom, och hans inneboende dialektiska böjelse fann också här sin tillfredsställelse. Han fann det dessutom „alltid roligt att höra på konstreglorna, om de också aldrig exekveras. För resten är det ett stort misstag, att tro dem af skalden icke följas. Men detta sker till största delen omedvetet och han skulle eljest icke vara en sann skald".***)

I åtskilliga af hans arbeten framskymtar det och i flere af sina bref klagar han, att han icke varit i

---

*) Bref till Henrik Öfverberg 1837, 24 maj. Nord. Museet.
**) Hermitaget (II 8:o), s. 181.
***) Europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III), s. 4.

tillfälle att konstnärligt fullborda sina verk och i lugn hänge sig åt sina literära sysselsättningar. Han kände detta tungt, då hans arbeten sedan klandrades för brister i framställningen och luckor i planen. Delvis berodde ju ett sådant sakförhållande på teoretiska skäl, han hade ju andra principer än de vanliga, men till största delen låg orsaken däri, att han arbetat under alldeles omöjliga, olidliga yttre omständigheter. Han hade från tidigare år fått kämpa med penningbekymmer.*) „Mina välvilliga vänner", säger han i ett bref**) till J. A. Hazelius, „anse åtskilliga af mina saker skära och täcka: visste man, att ingen situation blifvit tecknad i Signora Luna eller Kapellet utan ständiga afbrott, der jag skolat svara på oräkneliga ting, än rörande hushållet, än skolgosseföräldrar, än — —. Måtte man då förlåta mig, om jag någon gång gått litet för raskt till väga". I samma bref säger han tillika, att han nu måste skrifva, måste producera och slita ut sig för att få bröd åt sig och de sina. Hans önskan var att få en så oberoende ställning, t. ex. ett pastorat, att han helt kunde gifva sig åt sin poesi. Då skulle han ej skrifva annat än „stora, sublima, vackra saker". Han tillägger dock: „Så mycket vet jag likväl äfven nu, att hvad hälst jag också nu skrifver, skall icke ett enda ord af mig uttalas, som ej utgör *min rena öfvertygelse*".

---

*) I ett bref till Lénström, den 18 jan. 1839, framhåller han, huru han alltid haft fattigdom att kämpa med. Kongl. Bibl.

**) 1841, 12 & 20 dec.; meddeladt af dr A. Hazelius i publikationen „Saga. Minnesblad från Nordiska Museet 1885".

I samma anda yttrade han sig i ett bref några år förut*) till samme Hazelius. „Å ena sidan", säger han, „går jag och bär på en hel verld af poesi, filosofi, religion och vetenskap, hvilket allt är min själ så medfödt och deruti uppsprunget, att jag lika litet kan skilja mig derifrån, som ifrån mig sjelf, och hvarom jag också har den bestämda öfvertygelsen, att det innehåller åtskilliga för fäderneslandet och samtiden ej ovigtiga ämnen. Till deras utförande finnes inom mig intet hinder, jag är stark lycklig och harmonisk under arbetet dermed; har jag icke sällan skildrat disharmoniska och sombra målningar, ligger dock i djupet af dem frid och försoning, så som jag känner dem, och yttre brister skulle genom mer och mer vunnen skicklighet bortgå." Här nämner han också om sina tryckande ekonomiska omständigheter och säger, att han arbetar „gigantiskt". Ett sådant trälande för brödet gjorde honom emellertid sorgset stämd och därför var han ock i sällskap tyst och tillbakadrageu; man hade satt detta i sammanhang med hans poetiska idéer, påstått dem härflyta däraf och därefter hade man sedan dömt dem. „Huru orätt, utbrister han", har man icke gjort dessa idéer! De hafva varit det enda, som uppehållit mig; de äro min helsa, och skulle kunna blifva fleres glädje, om jag finge utföra dem, som sig bör". Äfven det dåliga förhållandet, i hvilket han stod till fadern, som han ansåg i mycket vara skulden till sitt trångmål, förbittrade hans lif.

*) 1837. 11 april. Nord. Museet.

Likaså verkade hans hemlif ingalunda uppmuntrande på honom. Hans hustru var en stilla, anspråkslös qvinna, men han kände det tungt att af den, som borde stått honom närmäst, icke alls vara förstådd. Detta skulle väl nog varit en svår uppgift för hvem som helst, men hans känsliga natur drog sig hastigt tillbaka inom sitt skal, då ingen sympati kom den till del, utan köld och likgiltighet. Skulden var måhända lika mycket hans, men det sakförhållandet qvarstår, att allt detta i hög grad nedstämde honom och verkade ofördelaktigt på hans konstnärliga produktion. Hänsyftningar saknas icke heller, att hans hjärta skulle varit fäst vid någon annan, hvilket naturligtvis ännu ökade hans svårigheter *). „Nog kan jag hvila i hoppet på Gud och evigheten: detta hjälper mig i det stora. Men i hvarje enskilt fall förvissnar mitt arma olyckliga hjerta, min ande faller tillsammans, jag har ingen lust till arbete, jag förmår knappt tänka.“ *) Så förtviflade voro hans själs utgjutelser i ensamma stunder.

Almqvist hade alltid nödgats för sitt uppehälle syssla med sådant, som var honom rent af motvilligt. Och ändå kände han djupt, att „man skall vara och göra ingenting af begär, men allt af lydnad för Gud.“ **) Han tog sitt författarekall på allvar och hade aldrig velat skrifva för dagen och dess publik, utan omedelbart ur sin själ. Han hade ej velat utge någonting, förrän han fått det fullt färdigt och ut-

---

*) Jmfr „Ett öde“, manuskript i Nord. Museet.

**) „En olycklig mans berättelse“ manuskript i Kong. Bibl.

arbetadt, och hans afsikt hade ej varit, att publicera Törnrosens bok, förrän han skulle haft allt såsom en helhet afslutadt i manuskript. *) Sin dag försökte han indela på följande sätt: „f. m. komponera, läsa, teckna, skrifva, e. m. meditera, skrifva rent, sjunga.“ *) „Skulle jag hafva varit i den ställning, att få lefva för mitt innersta begär, så skulle det kunnat hafva blifvit något af mig“. *) Men nu hade han varit tvungen att splittra sig i fragment. Han vet det nog själf med sig. „Mitt arma hjerta! I många fragmenter har du utgjutit dig. Ingenting har du fått rätt arbeta. *) Han ser, huru hans lif rinner bort i obetydligheter, huru den kraft och förmåga han känner inom sig till stor del måste förtvina. Han har i en tung stund härom nedskrifvit följande rader: „Man påstår att jag har talenter, ehuru på mitt egna naturingifna sätt. Jag tror att jag skulle kunna hafva något af allt detta i sanning, i fall något deraf nånsin kunde omfattas af mitt lifs djupa kärlek. Men af allt det myckna jag gjort, vet jag knappast något, som jag gjort med en fjerdedel god vilja derför och tre fjerdedelar liknöjdhet om icke förakt.“ *)

Det är måhända en riktig psykologisk anmärkning, **) att detta ständiga ekonomiska betryck gaf honom anledning att i fantasin taga revanche och här så mycket friare frossa i rikedomar. Man kan icke värja sig för en sådan tanke t. ex. vid läsandet af hans roman „Smaragdbruden. Följderna af ett

*) „En olycklig mans berättelse“.

**) Jmfr Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 370, noten.

rikt nordiskt arf", *) där denne fantasins och idéernas store målsman uttalar en så fullständig tro på penningens allmakt. Han känner tungt sitt beroende af denna världens håfvor och huru hans själ tryckes nedåt mot jordens smuts. Han tröstar sig därmed, att mänskligheten ännu är i sitt embryo och han hänger sig med vällust åt den tröstande föreställningen, att den skall utveckla sig till ett tillstånd, där det råder fullkomlig harmoni mellan ande och kropp, ett tillstånd af klarhet, kraft och omätlig utveckling, där människan är bunden blott af sitt eget lifs villkor, af sitt väsendes organiska bestämmelser och inre lagar, d. v. s. mänskligheten skall då hafva uppnått fullständig „autonomi". Hela berättelsen är tydligen skrifven under djup och bitter känsla af det ekonomiska betryck, hvarunder han lefde. Här återfinnas samma idéer och samma uttryck till och med, som i brefven från denna tid. Han beklagar de förmögnes orättfärdiga användande af sina penningar och framhåller, huru de gärna lägga ut stora summor för eget nöje och frossande, men icke ha en styfver för det ideella, icke offra någonting för stora, ädla idéers realiserande. Och dock fordrade han blott att bli satt i tillfälle att verka godt, stort och ädelt.

Almqvist var framför allt konstnär och han fick också pröfva sanningen af sina egna bittra ord härom: „Konstnär af kärlek till konst allenast såg jag der [i Sverige] ännu ingen. Men, rätt eftertänkt, vore ej omöjligt, att ock sådane der kunde uppstå. Ty

*) Af Förf. t. Törn:s Bok. Norrköping 1845.

spondens bestod ej så mycket i adressaternas mängd, som icke mera i brefvens utomordentliga längd. I dem afhandlades för det mesta religiösa och estetiska spörsmål med ett djup och en utförlighet, som ger dem stort värde. Almqvist benämnes i vännernas bref ofta „du ädle“, „du store“, „du härlige“, och uttryck sådana som „tron på dig“ utvisa, i hvilken ställning de stodo till honom. Hans mäktiga ande beherskade dem fullständigt.

Äfven senare, till och med efter utkommandet af „Det går an“, synes det ej varit alldeles ute med hans anseende. Det finnes uttalanden, som uttrycka en stor beundran för honom och en hög uppskattning af hans lifsverk. Bl. a. föreslår C. A. Agrelius i ett bref till Almqvist *) att han „med sitt upphöjda snille“ skulle ställa sig i spetsen för ett stort folkupplysningsföretag. Han ber om ursäkt, att han med bref upptager „Hr Rektorns för fosterlandet och menskligheten dyrbara tid“, och påminner, att han fem år förut haft äran göra Almqvists personliga bekantskap. „Jag kunde då ej ana, att jag såg framför mig Sveriges mest produktive och genialiske författare; och som (jag är säker derpå) ej blott skall blifva en Svensk, utan äfven en Europeisk notabilitet. Lycka till, Hr Rektor, att vandra på denna lysande bana till odödligheten! Svea skall tacksamt vira en minnets krans kring eder hjessa och med förnöjelse säga: Han är en bland mina ädlaste söner“. Han säger vidare, att han och en annan vän hade fästat sin uppmärksamhet vid „Hr Rektorns stora förmåga

---

*) 1841, 12 maj. Kongl. Bibl.

icke blott att uppställa idéer, utan äfven bringa dem till lif och handling, hos hvilken visheten och kraften äro parade, och som äger ett hjeltemod liknande Pauli och Luthers, som ej häfves af några betänkligheter.“ Han spår, att Almqvist skulle blifva „en reformator af vårt föråldrade samhällsskick“ och skulle åstadkomma „Svenska folkets pånyttfödelse“.

* * *

Såsom tidigare framställts, var Almqvist ingalunda fritagen från de marterande tvifvel, som hvarje djupare ande åtminstone någon gång erfar i sitt lif. Missförhållandena i det mänskliga lifvet, öfver hufvud det mänskliga eländet och framför allt „kristendomens spöke“ med sina obevekliga imperativ pröfvade mer än en gång till det yttersta hans själs spänstighet med sina oupphörliga frågetecken. Man måste först vara skeptiker, inse alltings, alla omdömens och principers relativitet, förrän man fullt kan uppgå i kristendomen, resonerade Almqvist. *) När man tror på Kristus och älskar honom jämte allt, hvad honom tillhörer, är det och skall också vara blott och bart af tycke för honom. Det är icke egentligen och i grunden af något skäl, icke därför att kristna läran bevisligen är bättre eller klokare, jämförd med någon annan, utan det är blott och bart en hängifvelse på god tro åt Kristus, „af kärlek till hans älsklighet“. Detta var grunden för det kristna

---

*) „Ej tror jag någon. Icke något tror jag“ var också hans första sats.

lifvets upprinnelse hos människan och skedde ej utan förutgången skeptik, mer eller mindre filosofisk.

Det var från naturen och „naturpoesin“ Almqvist först sökt sin tillfredsställelse. Han hade njutit af Homeros, Ariosto, Bellman m. fl., men ju längre han kommit, desto mer hade hans ögon skärpts att under hvartenda löf finna en gnagande mask. Han hade förut ej sett dem, emedan han ej sett naturen från dess nattsida. Han kunde ej finna sin ande mättad vid åsynen af „denna förtjusande kyrkogård“, såsom han kallade naturen. Naturpoesin, naturen själf och all hedendom — hvilka benämningar historiskt uttryckte detsamma — är polyteistisk och polygamisk. Dessa två begrepp följas oskiljaktigt åt, likasom ock deras motsatser. Men så kom Kristus i världen. „Kristus är det förfärligaste, ja det förskräckligaste phaenomen, som visat sig på jorden. — — — Hade icke han funnits i verlden, så visste ingen af synd. Vore icke solen, så hade icke jorden någon Nattsida. — — — Så mycket är visst: att det fins ingen huggorm bredvid det arma menniskohjertat, som den välgörande Naturen med vallmofinger döfvat, den icke Christendomen uppretat till nytt och oerhördt raseri, — — — ingen dualism och slitning, som den icke drifvit till yttersta stränghet och ett qval, som ingen Pinbänk anat.“

„Omvänder Eder! är Christendomens Grundpredikan till folken. Ja, omvänd blef genom den hela Naturen, ut och invänd, såsom man vänder en handske. Och när man sålunda engång fått se Naturens afviga sida — då God natt naturpoesi! — — — Gud är så beskaffad att han blott ger ut befallnin-

gar, och så punkt. Att förklara dem det får det stackars menniskohjertat till sin sysselsättning, till tvifvel och plåga under århundraden". Kristus och hans bud stå såsom „ljungande imperativ" för mänskligheten. „Och seså farväl du glada Naturverld med lycksaliga blommor och fjärilar! Ramajana, Firdusi, Anakreon, Ariosto, Bellman, Ulla Winblad Godnatt!!"

Och hvad har då kristendomen gifvit för allt detta förlorade? Jo, „en stapel af hieroglypher i en bok, som kallas den heliga skrift. — Huhh!!"

Det qvarstår emellertid att naturen är polygamisk, men kristendomen åter är monogamisk. Många ha nog med både förstånd och hjärta omfattat det monogamiska, men därigenom ha de blott råkat i opposition med naturen, som alltid fortfar polygamisk. För dem fanns sålunda hopp nog att få ett ideal, ett „himlalif" klart uppställdt, „men jord och natur fortfara en Gåta." Resultatet blir således „en monogamisk Menskligbet målad i kretsen af en polygamisk Natur — och NB dessa två ej tecknade såsom heterogena magter, utan såsom innerligt harmoniskt lefvande i hvarandra." Detta skulle då vara problemet för den kommande tidens poesi? Men om så förhöll sig, så var det icke „en hård nöt, utan en Diamant, att bita på".

Naturlifvet „är en Helsa med död i kärnan" och himlalifvet „en sjukdom till Helsa". Men man kunde tänka sig ett lif, som hvarken var enbart naturlif eller enbart himlalif, som, upphäfvande bägge dessa alternativ, redan här i världen „sätter sig fullkomligt i sig sjelf", som i sig återfinner och erkänner

både himmel och natur såsom tvenne ingredierande moment.

Här kommer således till slut åter fram en förklaring af törnroslifvet. Det var just föreningen af jordiskt och himmelskt oskiljaktigt, som var dess hufvudsträfvan. Att detta i stort icke kunde med ens genomföras, insåg Almqvist ganska väl. Många tider skulle förgå och äfven många öfvergångspoem måste först uppträda, besynnerliga och besatta, innan detta „Eden" blifvit återvunnet. Men en gång skall det ske. Då skola ej mera böcker hvarken läsas eller skrifvas, som blott hopa nya hieroglyfer till andra, utan hvarje människa har då Guds bud skrifna i sitt hjärta. „Detta är den rätta boken: den äldsta, ja sjelfva urskriften — och den blir, någon gång, den sista". Men så länge måste man låta sig nöja med en „interimsliteratur", bland hvilken Törnrosens bok ingalunda utgör den minsta hieroglyfen.

Almqvist hade allt ifrån sin ungdom haft en obetvinglig lust för dialektik och hans dialektiska förmåga hade under årens lopp utomordentligt uppöfvats. Otvifvelaktigt lät han ofta också i sina religionsfilosofiska resonemang leda sig af denna lust. Det förefaller ju en smula öfverraskande att höra från Almqvists mun ett sådant fördömande och förkastande af naturen och ett så bittert och skärande språk om kristendomen, som likväl var hans allt i allo. Att dialektiken här i någon mån influerat, tyckes redan den öfverdådigt glänsande framställningen utvisa. Men å andra sidan ådagalägga dessa uttalanden det steg framåt, som hans „törnroslif" betecknar framom den fosforistiska naturpoesin. Han

kände sig snart ej tillfredsställd af att beundra och beskrifva blott den yttre naturen, utan det var själslifvet, själens „heligare och friare“ natur, det allmänt mänskliga i det inre, andliga lifvet han älskade att studera och skildra. Det var särskildt den gåta, som kallas människa, han sökte lösa genom att smyga sig in i själens mest undanskymda, dolda gömslen för att därifrån småningom hemta fram de inre motiven i lifvets gång. Det var dessa „själens utsigter“ han älskade se.

Det är klart att brefvexlingen och umgänget med likasinnade, begåfvade vänner i månget hänseende skulle verka utvecklande och välgörande på Almqvist. De gåfvo honom mången gång måhända särskild anledning att närmare sätta sig in i och utveckla allehanda spörsmål, som annars icke i den mån hade vunnit hans uppmärksamhet. Å andra sidan kan ej nekas, att deras invändningar eggade hans lust för dialektik och det synes mig, som skulle han i sina bref någon gång blott af oppositionslust och för att aldrig visa sig förlägen, råkat tillspetsa sina satser och framkasta påståenden, som han i själfva verket åtminstone i den formen ej godkände. Så tillbakavisade han med skarpsinne och dialektisk färdighet alla anmärkningar mot Svedenborg, hvilka någon af vännerna stundom vågade. Ehuru Almqvist ju nog beundrade Svedenborg och hade såsom förut framhållits rönt stort inflytande af honom, så tillät hans kritiska sinne honom ingalunda att oinskränkt godkänna honom. Grunden i Svedenborgs lära, föreningen af motsatser, af man och qvinna, himmel och jord o. s. v., är nog öfverensstämmande

med törnroslifvets, men för öfrigt ansåg Almqvist sin hufvudkälla vara kristendomen.

Almqvist omtalar i ett bref*), att han allt ifrån sin barndom hade eggats af en okuflig „drift till ett högre, sannare, bättre lifs uttalande", än det han fann omkring sig. Han kände behof att ge uppslag till och i lifvet realisera „en klarare och varmare (djupare) religionsåsigt än den gängse". Härvid ställde han till grund för sig endast och allenast den Heliga Skrift. „Jag kan gifva mig sjelf", säger han**), då man angripit hans rättrogenhet, „det vittnesbörd — vare det sagdt i all ödmjukhet — att jag tror på Christus och Hans heliga ord så oinskränkt och så rent, att jag icke blott, om det behöfdes, skulle kunna offra mitt lif derför, utan ock *just af denna orubbliga tro,* blifvit bragt att tvifla på alla de tusentals dumheter och elakheter, som folk utspridt såsom godt och sant". Han erkänner ingen förklarare af bibeln, ty den är icke teoretisk, den innehåller ingen åsikt, intet system om beskaffenheten af Gud, världen, skapelsen, synden, med andra ord den kan icke bilda någon vetenskap om Gud, teologi, utan den är estetisk och praktisk. „Den uppställer i ena fallet Taflor af helgedom eller djup afsky för vår skådande själ, och i det andra fallet är det Lifvets ord, är Utsagan hvilken stråt vi skola följa för att komma till det eviga lifvet".

Likasom Kristi lära förklarade också Almqvist kärleken, „den oändliga sjelfva", vara alltings, „det helas" grund. Det är kärleken, den världsomfat-

*) Till Hazelius 1841, 12 & 20 dec.; publ. i „Saga".
**) Bref till Lénström 1838, 18 jan. Kongl. Bibl.

tande och allt renande, som utgör den innersta, lifgifvande kraften i „törnroslifvet". „Den står nemligen högre, som ljusare ser, emedan han älskar mera", säger han i afhandlingen, „Om det Hela" och „Hvad är att våga älska? Det är att kunna dö" äro Almqvists bevingade ord i företalet till Signora Luna. „Fördenskull är beslutet, att lifvets jemmer ligger i hatet, jemte den okunnighet, dolska och svaghet, som äro hos en tillstängd ande" — „Så länge och så mycket som någon hatar, dväljes hans innersta i nöd" — „Den som högst älskar, han blir visast". Den rena kärleken är i sig själf det „rätta, djupa, eviga systemet". Gud är kärleken. „Jag har intet annat System", säger han i ett bref*) till Hazelius, „än Christus: detta är min fixa idé — — — — mitt vansinne. Allt hvad jag, med Utsigten tagen från Jesu Christi fötter, kan och får lust att uppduka, det framställer jag frimodigt. Det torde vid vissa uppsatser hända, att man sätter i fråga, huru de kunna vara affattade med utsigten tagen ifrån Christi fötter. Men de äro det. Om man förnimmer dem i djupet, och utan förbigående af någon ton, så skall man finna att så är". Man har öfver hufvud framställt Almqvist såsom den bittre hånaren och angriparen af allt „heligt" och „det bestående", hvilka begrepp i vederbörandes ögon mestadels torde sammanfallit; man har gärna framställt honom såsom den, visserligen talangfulle, men lättsinnige skribenten, som kastat på pappret ditt och datt, som fallit honom in, utan ansvarskänsla och utan någon djupare syn på tingen. Och man har

*) 1828, 4 sept. Nord. Museet.

slutligen i både tid och otid, hvad honom vidkommer, ridit på käpphästen: „Så jag målar, Donna Bianca, Ty så roar mig att måla“. Detta förefaller så mycket mera förvånande, som man väl redan vid studium af ett så märkvärdigt, af en genomgående, allt besjälande ande lifvadt verk, som Törnrosens bok, väl i första hand borde tänka, att till grund för det hela, för ett själslif, som alstrat dylikt, måste ligga något positivt, något att bygga på, något som åtminstone författaren själf betraktadt såsom en fast grund. Så mycket mera måste denna åsikt stadga sig och klarna genom kännedomen af de innehållsrika bref Almqvist vexlat med sina vänner. Det är särskildt ofvanstående brefutdrag, hvilka i sig innehålla kärnan till Almqvists „verldssensation“, som, synes mig, berättiga till en sådan uppfattning af Almqvist, som ofvan uttalats. Det var kärleken, som utgjorde a och o i hans världsbyggnad, det var kärleken, som inspirerade hela hans skriftställeri, såväl det skönliterära som det sociala. Ro och frid, „saligt lugn“ sökte han innerst. I „Skaldens natt“ beskrifver han*), huru i nattens mörker en röst hviskade till hans själ, att han skulle välja mellan kamp och strid eller frid, oskuld och lugn i lifvet; det senare alternativet lyder: „Men vill du vara ett lamm, så kom till mig. Då skall du hafva frid, oskuld och ro hos mig i mitt rum. Jag skall omsluta dig och du skall icke dragas af söndringen, ej slitas af eländets verk. Vill du vara ett lamm, så skall du låta allt göra med dig som det vill; men

*) (X 8:o). S. 4.

det skall icke röra dig, ty du är i beskärm. Fast utan hus skall du icke frysa, hos mig skall du hafva värme och ljufhet utan skräck. Dig skall intet nå och ingen ålder hinna, ty jag vill komma och vara ung i dig. — Herre! svarade min själ och sjönk tillsammans — kunde jag få vara ett lamm som du säger . . .“

Det tyckes, som om det förra alternativet blifvit hans lott åtminstone i det yttre lifvet, men i själfva verket ger det senare tillståndet, som af skalden antogs, ett uttryck för Almqvists inre själslif, som höjde honom öfver alla denna världens vedervärdigheter. I de saligas boningar fingo själarna lära sig att „striden i sig sjelf är sanningen brottande; men dess ursprung och mål kärlek“ *). Han hade en djup, orubblig frid på bottnet af sin själ. „Herren tog mitt arma hjerta i sitt väsende, och sedan blef allt i verlden för mig en lek“ **).

„Ren kärlek. Den frågar ej — den är“ ***). Efter tviflets och frågornas tid uppgick för Almqvist den rena kärlekens sol. „Den, som icke har ett lif *öfver* frågornas lif, han har icke något lif“ ***).

Almqvist, liksom Herr Hugo, umgicks gärna med det „verldsomfattande“. Han hade ofta „hela verlden i sina tankar“ †). Hans fantasi förde honom på sina starka vingar upp till högre rymder, därifrån han med vidsträckt syn och fri själ betraktade „verldsväfnaden“. Hufvudsaken härvid ansåg han,

*) De dödas sagor s. 132.
**) Skaldens natt (X 8:o), s. 5. Jmfr Om Helsans evangelium (imp. uppl. I), s. 117.
***) Jagtslottet (I 8:o), s. 163.
†) Hinden (III 8:o), s. 99.

för att tala med Herr Hugo, vara själarnas ränning och en bisak det kroppsligas inslag. Lifvet här på jorden var en förskola, ett nödvändigt trappsteg till himmelriket, döden en station, som måste passeras ju förr dess bättre. *) Evighetskänslan, sambandet mellan jord och himmel gjorde sig starkt gällande i hans törnroslif. „När han [skalden] går bort ifrån verlden, vet han, att hans taflor skola gömmas i jorden med honom. Lycklig att glömmas, skall han i de trakter, dit lifvet sedan bjuder honom, fortsätta sitt spel; han vill icke mer“ **). Ett bref från Almqvist till målaren Carl Mazér slutar med följande ord: „Nous vivons pour l'avenir. Le beau & la mort — voilà le but de l'Artiste. Mais enfin, qu'est-ce que la mort? C'est le ciel“. Det yttre, uteslutande jordiska blef för honom af försvinnande betydelse i jämförelse med andens lif, „själarnas shattering“. „De dödas sagor“ voro otvifvelaktigt för Almqvist sannsagor i hufvudsak. „Så lärde de sig menniskans gåta. — Trädet står med stammens punkt på jorden; men åt himmelen sträcker det sig i oändliga håll, offrande grenar och frukter: så skall menniskan från sin ändlighetspunkt, som är veta rinna upp till oändlighet, till älska, till Gud, evigt allt högre i lif och frukt“ ***).

Man kommer i sammanhang härmed ofrivilligt att tänka på den sköna synderskan Magdalena, som Richard Furumo, af allt att sluta, stötte ned i forsen, då han såg, att det „själssköna“ för en stund

*) Jmfr s. 135.
**) Hermitaget (II 8:o), s. 109.
***) De dödes sagor. Rosalduna, s. 131—132.

bemäktigat sig hennes sinne. Detta var en välgärning: han befriade henne i ett ögonblick, då det var möjligt, från att qvarstanna i det onda, det jordiska, och räddade så hennes själ för evigheten. En liknande episod förekommer i stycket „Cypressen“, där den listige Gunnar, när han narrat den dumme vestgöten att stiga i en säck för att dränkas, tröstar sig med följande förmodande: „Denne, som jag lemnat vid muren, som kan kallas bedragen, olycklig och enfaldig, han har kanske gjort ett bättre byte än jag“.

Almqvist har i berättelsen om Magdalena följt sin teori om „sättet att sluta stycken“, d. v. s. han har lämnat den utan något egentligt slut, utan någon förklaring i hopp, att läsaren skulle fortsätta på egen hand. Slutintrycket har därför blifvit sväfvande och osäkert, hvilket nog måhända också varit författarens afsikt, och förklaring af den mystiska händelsen har läsaren fått på egen hand söka uppkonstruera så godt han kunnat. Man har, såsom Lysander*), så fullständigt identifierat Furumo med Almqvist, att man tyckt sig berättigad på den grund påstå, att Almqvist förklarat mord under vissa omständigheter för tillåtet, ja berömvärdt. Att man härvid läst mera mellan raderna, än med rättvisa kan tilläggas författaren, torde erkännas. Mig synes Almqvist med denna berättelse alldeles icke velat uttala en åsikt, eller gifva någon norm för människans handlingssätt, utan helt enkelt framställt en tafla, ett själs-

*) Karakters- och lefnadsteckning, s. 165.

tillstånd, en märkvärdig situation, som ur rent konstnärlig synpunkt intresserat honom. Det var en „händelse“ blott, alldeles icke en „afhandling“, såsom han uttalar sig om „Amorina“. De flesta af hans törnrosberättelser innehålla ju fantasifulla, för att icke säga fantastiska experiment inom själens område och denna behöfver lika litet som de andra, i sig innebära något tendensiöst. Allra minst kan man på grund af denna berättelse kasta en skugga af brottslighet på själfva författaren, såsom i stånd till mord, blott därför, att han i sin fantasi framställt en ovanlig utsikt, en egendomlig själssituation såsom en möjlighet.

I alla fall belyser berättelsen om Magdalena äfven i sin mån, hvilket förhållande himmel och jord intogo till hvarann i Almqvists fantasi.

* * *

Harmoni och jämvikt tillhörde nödvändigt den värld Almqvist ville skapa. Han älskade framställa personer (Johannes, Tintomara), hos hvilka fullkomlig jämvikt rådde emellan deras vilja och kunna, och hvilkas själ ej sönderrefs af oupphörliga slitningar. Dessa personers lif kunde ju för öfrigt varit högst olyckligt och olycksbringande, men harmonin inom dem själfva — låt vara i det onda — som, så att säga, frigjorde dem från vanliga människors själsstrider och samvetsskrupler, hvilka för dem voro en gåta, och höjde dem i det afseendet öfver andra, det var denna harmoni, som för Almqvist var det intressanta.

En sådan harmoni hade hos människan rådt före hennes syndafall. Då hade en fullkomlig enhetlighet och frid beherskat hennes själ. Hon hade då ej fem olika „själsförmögenheter“, utan dessa sammanflöto ännu i en odelad, harmonisk ande. Helt, utan söndring uppfattade hon tingen. Toner och färger upptogos i hennes själ likstämmigt och hennes tal var sång. Människan var då själf ett konstverk, hennes lif ett poem. Konsten var då natur. Men så kom synden, söndringen. Harmonin, helheten var upplöst och poesin försvunnen från mänskligheten. Det gäller nu för människan att söka återvinna detta idealstadium och det är på konstens väg hon nu skall söka nå det, som förr hos henne var natur. „Ty af alt hvad menniskan är, är hon innerst och egentligen hela Universi Konstnär“. Och det gifves särskildt *en* konst, som för till målet, som uppfyller villkoret, att ej åtskilja, utan förena de söndrade elementen i vår själ, en konst, som hvarken är måleri eller musik särskildt, men innefattande båda i sig. Denna konst är just poesin, såsom Almqvist uppfattade den. *) „Hvad vi här göra i Konstväg är också blott preludier“, säger Almqvist i ett bref till Henrik Öfverberg år 1826, „ty meningen är ej, att vi en gång oupphörligt skola bilda konstverk, göra skönheter — utan komma derhän, att *vara* Skönheter, *vara* konstverk. Vi äro här vana vid skalder, som *skrifva* ett Verk, som sedan kan uppläsas. Vi känna Musici, hvilkas arbeten stå i Notboken. Men vi kunna tänka oss Skalder, som snarare till hela

*) Jmfr Den sansade kritiken, (8:o), s. 147.

sin Individualitet kunde kallas *Skaldestycken,* med hvilka umgänget är ett epos eller Drama, hvilka, hvarest de framträda, (improvisera, som det kallas, men nb icke Versskalder just), uppenbara sig som lefvande, talande Skaldeverk — eviga. Sådana Musici kunna vi ock tänka oss". Almqvist kallar på ett annat ställe *) fantasin „en aning om himmelriket". Det var en sådan fantasi, en sådan „aning", som inspirerade honom under skapandet, det var himmelriket, harmonins återvunna paradis, som ständigt stod för hans syn, då han spelade ett af dessa preludier, som erfordrades för, att den heliga, eviga sången åter en gång skulle kunna ljuda i universum utan missljud. Han kände själf i sin själs djup en punkt, „der sinnena ännu icke delat sig", **) han hade erfarit tillstånd, där alla hans sinnen uppgått i ett helt, allt förnimmande sinne. „Utsigter ljudande som toner" och „Musik, hvilken målar upp sig framför oss likt Taflor" **) hade mer än en gång hänryckt hans själ. Det var känslan, som intog den centrala platsen i hans själslif. Den var icke för honom „det femte af sinnena, utan sjelfva sinnets alstrande, hemlighetsfulla källa, i hvilken hvarje anslag går till örat som en ton, till ögat som en gestalt, nalkas näsan i ett ljuft andedrag, och växer som en ädelt smakande frukt för menniskans mun."***) Törnrosens bok skulle vara ett preludium till evighetens symfoni. Den skulle i alla sina förgreningar och egendomliga utväxter alltid andas verklig, helig

*) Jagtslottet (I 8:o), s. 17.
**) Den sansade kritiken (XIV 8:o), s. 144.
***) Hermitaget (II 8:o), s. 127.

poesi. Den skulle ej utesluta någon af själens funktioner, utan, tvärtom omfatta dem alla, „såsom lifvet själf gör“.*) Taflor, musik, poesi och prosa, allt skulle där bilda ett oupplösligt förenadt, organiskt och artistiskt helt. Jagtslottet skulle inom sina murar ega „hela verlden i sin Dikt“.**)

Detta var för Almqvist icke någon tom, innehållslös fras, utan på fullt allvar hade han föresatt sig det jättearbetet att framalstra och i ett enda arbete organiskt förena stycken af de mest olika slag och från lifvets alla områden,***) hvilka alla hvar på sitt sätt skulle gifva uttryck åt verklig poesi. Med ett ord en alldeles ny poesi skulle skapas. Såsom förut nämnts, fann han sig tidigt missnöjd med det förhandenvarande i literaturen och han hade känt sig oemotståndligt kallad att ge uppslaget till något bättre och sannare. I ett bref till E. Tegnér säger han: „jag har ifrån barndomen lyssnat på underbara toner, som jag hört någonstädes i min själ, och mitt största nöje har bestått uti att försöka uppteckna dem“. Huru allvarsamt och samvetsgrannt Almqvist fattat denna uppgift såsom sitt lifsarbete, framgår också af ett manuskript, benämndt „Månens sång“, hvilket förblifvit fragment.†) Han har där nedskrifvit bl. a. följande reflexioner: „Jag bör oafbrutet och varmt fullfölja arbetet af T. B. så oskyldigt, varmt, sant och skönt mitt väsende kan i skrift, måln[ing], och musik. — — — Dertill fordras visst mycket stu-

---

*) Hinden (III 8:o), s. 263.
**) Jagtslottet (I 8:o), s. 19, jmfr äfven s. 98, 99 o. 238.
***) Jmfr a. a., s. 206.
†) Nord. Museet.

dier, som taga tid — men hvad gör det? Jag arbetar derpå till min död. Studier och färdiga stycken om hvarann. Hinnes något före döden, så är det väl: i annat fall finnes hvad som finnes — och jag får fortsätta i en annan verld."

Månne icke dessa få ord kasta en förklarande belysning öfver Almqvists svårgenomträngliga och motsägelserika skaldenatur? Här framstå i sitt sammanhang de skenbara motsägelserna i hans karaktär öfver hufvud: det oreflekterade, „gudaingifna" å ena sidan och det praktiska, afsiktliga å den andra. Han ansåg sig i sitt törnrosarbete vara af en högre makt ingifven, själf var han blott det yttre medlet, det medium, hvarigenom det eviga kom till uttryck. Och han var det ock otvifvelaktigt i den mening hvarje människa är ett tecken i den eviga världsskriften, men särskildt hvarje snille dessutom innehar en god del medfödt, inspireradt, omedvetet. Hans mäktiga fantasi beherskade honom mången gång och han hängaf sig fullt åt densamma förvissad, att den osvikligt skulle föra honom rätt. Han insåg väl, hvart detta i praktiskt afseende kunde föra, han visste, att ett sådant åskådningssätt, ett sådant lif, föga skulle gå ihop med människornas betraktelsesätt öfver hufvud, deras häfdvunna åsikter om godt och ondt, rätt och orätt, men han kunde icke stå emot den bjudande, inre rösten, han kunde icke släcka det värmande, förklarande ljus, som en gång tändts i hans själ och för honom löst alla gåtor. Hans position var gifven. Hans törnroslif bar honom ständigt på fantasins armar öfver det svallande människohafvet med alla dess skeppsbrott och vedervär-

digheter till andens, evighetens ljusa värld. Han såg detta allt, han tecknade det och han deltog som medspelande i lifvet alltid kämpande för den verkliga, inre skönheten och sanningen. Men allt var för honom likväl en lek. *)

Om tårar . . ? gudars sälla vän, hur frågar du?
I nattens tysta valmoskymning gret jag nog,
Besjungande de slagnes fäder, mödrar, barn.
Ty allas själar känner sångarn, deras Ve
Förstår han, deras smärta sjunga ut skall han,
Fast lycklig sjelf i öfverjordisk dag han står.
Jag ymnigt gråtit, furste! gråta vill ännu,
Och äfven därför vill jag lefva, om jag får. **)

Han var en fantast, en entusiast. Men „hvad säger historien om den rätta *enthusiasmen?* Har en kallare penna tecknat historien, så visar hon kanske ett litet leende öfver personerna, som brottades och stupade; men hon erkänner likväl, att *så* gick menskligheten fram. Hvem var det då i hela skådespelet, som blef gäckad? Jo bödeln, som efter yttre utseendet stod segrande vid sitt offer, det var han, som blef gäckad. Den der, som korsfäste, som brände, som hånade, som baktalade, som förkrossade, som vann: — han var det som i själfva verket bedrogs och förlorade sin sak, ty han blef slagen i den stund han slog. Den blott och enstaka jordiska klokheten är i de flesta fall menniskans största, fullkomligaste illusion. När man missförstår detta, så skall man säga att det är en hyllning åt Blindheten. Men det är i

---

*) Jmfr Skaldens Natt (X 8:o), s. 5

**) Ceraunus' ord i Isidoros af Tadmor (imp. uppl. I), s. 67.

stället en hyllning åt det ljus, som ser tvertigenom och på en gång, i stället att efterfråga smått; och har man icke ögon för detta ljus, så står man solblind framför det.“ *) Mycket betecknande yttrar sig Herr Hugo **): „Jag älskar sanning och verklighet, så grundfasta, som vår tid och säkert än mer den kommande någonsin mäkta frambringa dem; men med vilkor, att jag dock får anse allt för en dikt, i botten; och, vid Gud, jag älskar också dikten så outsägligt, endast med vilkor, att få anse den för den fullkomligaste sanning i sin grund, hvilket hvarje ren dikt är.“

Törnrosens bok var blifven Almqvists lifsarbete, hans lif. „Tänk likväl, Frans“, säger Herr Hugo, „tänk hvilken åtskillnad emot nu, när *ett verk* var *en mans* hela lefnadsarbete? När Diodorus i trettio år, när Virgilius lika länge, när Homerus och Ferdusi i hela deras tid — ej blott egde snillets olympiska makt, utan ock använde denna makt oafbrutet i alla dagar på ett arbete!“ ***)

Koncentrerande hela sin utomordentliga energi på detta arbete förde honom hans starka fantasi verkligen öfver till en annan lifssfer, öfver till poesins saliga stränder. †) Han lefde i fantasin, under författandet, ett annat lif än det synliga och han fann här sin vederqvickelse och tillfredsställelse. Då han under sin Vermlandsvistelse ibland saknade umgänge för utbyte af tankar, plägade han ge sig in i fanta-

---

*) Den svenska fattigdomen, (X 8:o), s. 60—61.
**) Songes (imp. uppl. II), s. 205.
***) Hinden (III 8:o), s. 260.
†) Jmfr Jagtslottet (I 8:o). s. 48—49.

sins värld. Jag gör i stället sällskap åt mig af en hop Individer, som det roar mig att framställa i Dikter, hvilka jag låter utföra sina karakterer så godt de kunna, och med hvilka jag såväl samtalar, som har till ämne för Betraktelse och Umgänge.“ *)

Då han någon gång kände sig vackla i tron på sin förmåga att utföra detta för honom heliga törnrosarbete, då han tyckte sig afvikit från den rätta vägen och för mycket „af tiden och verlden fått bismak“, vände han sig förtröstansfullt till den, som han kände vara upphofvet till alla hans idéer. Ett manuskript med namnet „Kastanieträdet“ **) ger ett vältaligt uttryck för ett sådant missmodets ögonblick, hvarför några stycken från detta härliga ***) prosaqväde här må få plats:

„Skönaste Fader, försmå mig ej, jag beder Dig ur mitt väsende: fräls min anblick ifrån den omsvallande verlden. Jesus Christus, dig vill jag bedja, och ingen annan vill jag nämna. Rädda mig ifrån

---

*) Bref till J. A. Hazelius år 1825. Nord. Museet.

**) Nord. Museet.

***) Det sammanhang, i hvilket Ahnfelt ställer detta stycke, s. 190, visar nogsamt, huru en förutfattad åsikt kan leda biografen in på misstydningarnas farliga bana. Det oskyldigaste, mest oförargliga uttalande kan ge honom anledning, att äfven där finna ett bevis för sitt påstående. Ahnfelt sammanställer nämligen äfven denna utgjutelse med Almqvists brottslighet och finner däri, oaktadt han själf påpekar dess tidigare datum, uttryckt själskampen hos en brottsling, som söker bekämpa sina onda begär! En fördomsfri läsare, som läser stycket ensamt för sig, torde nog aldrig komma på dylika tankar, utan hellre se däri en efter renhet och sanning suckande själs hängifvelse åt sin Gud, uttryckt i ett poetiskt, skönt, målande språk. Endast en konstlad sammanställning med brott och en enkom därför afpassad förklaring, d. v. s. vantolkning, kan här finna något som helst på ett brottsligt, mordiskt sinne tydande.

flärd, och skapa mitt hjerta efter ditt sinne. Gör att jag allenast måtte vara en konstnär åt Dig; vara en tecknare vid dina fötter allenast. Herre, gjut det enkla lifvets kraft i mitt hjertas grund, att jag försmår verldens tycke om mig, och mitt tycke om henne. Det har icke varit väl med mig. Menniskor hafva berömt mig. De voro ädla och goda menniskor; derföre gladde mig deras tycke om mig. Men jag fångades. Jag älskade sedan att vara konstnär åt dem och för deras skull, till att glädja dem, och glädjas af deras tycke för mig tillbaka. Så blef jag nära att gå i qvaf. Då jag icke längre arbetade i min konst för din skull, och för att vara dig till glädje, och glädjas af din kärlek för mig — och då sjönk min höga frihet och min frid. Jag började vilja göra flere till viljes, och min anblick genomträngde ej mera verlden, men trasslades in i mina medmenniskors tusende olika behag. — — — Jag hade gjort mera för dem och för mig äfven, om jag, med glömska af dessa varelser, endast sutit qvar vid dina fötter. O du, mina färgers herre, mina toners ljufva mästare, tag mig åter till din rena tjenst, att jag måtte måla och sjunga för att pryda ditt palats, såsom fordne arbetare i konsten varit i tjänst hos regerande herrar på jorden för att smycka deras hemvister. Men ditt slott är Lifvets hem. Det skall jag arbeta på, att med vackra och djupsinniga konster försköna; ty jag vet att du gifver mig att efter mitt mått kunna det, när jag är hos dig, och det är icke jag utan du, som i mig arbetar. — — — — En gång skall jag få komma i ett landskap ej af en stum natur. Och försmån icke att bevaka mig,

Cheruber; bevaken mig mitt sinne och mitt hjärta med ett klart svärd. Beskärma mig ifrån fall, att jag en gång måtte nå det lefvande landskap, dit jag längtar". —

Almqvist älskade sanningen blott och bar utan tillsatser, han fruktade ej att se den rakt i ögonen och han ville i hvarje fall tränga till sakens kärna, beröfvad alla ovesäntliga höljen. Han föraktade all dubbelhet och sökte i sin poesi, i Törnrosens bok bjuda det rena oförfalskade guld, frambragt af inspirationens heliga låga. Det var i „törnrosen" han fann samlade liksom i en „fantom" sitt själslifs stämningar. Ett af dess grundmotiv var sträfvan efter verklig renhet och sinnets ädelhet, var en åtrå att alltid stå i tjänst hos den, hvars slott var „lifvets hem" och som själf var hans „färgers herre" och hans „toners mästare". Den enkla törnrosen med sitt uttryck af renhet och behag tycktes honom ge en bild af den kyskhet han eftersträfvade. Denna skulle icke vara en onaturlig, förtorkad känslolöshet, som genom ett missförstånd hade fått namn af dygd, icke „sinnelös, utan med sinne". Därmed fick lika litet förstås „ett gement sinne, som är last", „en abstraktion, en nullifikation, ett sinne, som icke är dygd". *) Den „första ungdomen, i synnerhet vid sjelfva öfvergången ifrån barndomen", gaf just en „bild af sinne för allt, utan att det är ett gement eller orent sinne". Det var ungdomens entusiasm med dess höga ideal och innerliga hänförelse för allt stort och skönt, som i törnrosen skulle ha sin sym-

---

*) Svenska fattigdomens betydelse (X 8:o), s. 56.

bol. Och denna entusiasm och sinnets omedelbarhet skulle icke utsläckas eller qväfvas någonsin, utan hela lifvet igenom skulle själens friskhet bibehållas. Det gällde att icke svika den rena, sanna känslan, så skulle den nog aldrig heller svika och den grånade gubben kunde då lika såväl som ynglingen känna värme och ljus i sin själ. „Ynglingens håg för en intagande qvinna, hans håg för fädernesland, för sann ära; hans öppna innerliga tycke för vackra landskap, sköna naturscener o. s. v. — detta är en eld, som icke förtär, men värmer och lyser“.*) Kärlek, ren känsla, entusiasm för allt stort och skönt stod inristadt på den sköld, hvars enkla emblem var en vild törnros med omskrift: „Coelum in luce amoris“. Törnrosen var „detta af Gud skapade och åt menskligheten och hela verlden förärade sköna emblem af Lifvet, Kärleken“.**) Likasom Lysidas någon gång råkade det rätta i sina uttalanden om Törnrosens bok, misstog sig ingalunda heller Gorgibus, då han kallar denna bok ett „kärleksarbete“ och låter törnrosen symbolisera kärlek.***)

Tillika skulle törnrosen representera norden. Nordens natur i sin fattigdom och sitt vilda behag fick i den ett omedelbart uttryck. Svenska folket egde den kyskhet, som icke var „sinnelös, utan med sinne“, och det skulle gå i spetsen för lösandet af det „bildningens stora problem“, som bestod däri, att denna kyskhet, denna ideella världssensation, med

*) a. a., s. 58.

**) 14. boken af „Svenska rim“. Manuskript i Nordiska Museet.

***) Den sansade kritiken (XIV 8:o), s. 105.

ett ord detta törnroslif icke skulle sluta med ungdomen, utan bli den lifvande kraften i all tid för slägte efter slägte.

Boken om törnrosen var också boken om det rikaste själslif Sverige frambragt.

VI.

Sociala spörsmål.

Det är och blir en annan makt, som styrer
Förståndets män och fantasins martyrer.
Tegnér.

I sina dagboksanteckningar *) säger Herr Hugos olycklige broder Andreas: „Så stridiga, som mina föräldrar hafva varit till *deras* beskaffenheter, så underbara Stridigheter befinna sig inom området ensamt af *min* ande“, och fortsätter: „Men edra väsendens skiljaktighet hafven I förevigat, derigenom att I alstrat *en* varelse, der *edra begge* lynnen finnas tillsammans“. **) Dessa ord har författaren till Törnrosens bok otvifvelaktigt nedskrifvit med tanke på sig själf och de synas ock i sin mån tjäna såsom förklaring af själslifvet hos den författare, som alltid ansetts såsom den måhända gåtfullaste och mest motsägelserika Sverige frambragt. Hans karaktär hade från födseln ett grundlynne, som var sammansatt af olika beståndsdelar, ärfda från föräldrarna,

*) Hinden (III 8:o), s. 147.
**) a. a., s. 148.

och detta gifna „själens tycke“ bildade den grundstomme, kring hvilken utvecklingen och tidens bildning virade sina nödvändiga tillsatser, alstrande småningom törnroslifvet i dess fulla blom.

Det arf, som Almqvist på själens vägnar fått efter sin moder, uppskattade han själf alltid mycket högt; han hade hängifvet älskat henne och genom hela hans lif följde hennes heliga minne honom, tröstande och inspirerande hans ande. I olyckans och ensamhetens dagar är han uppfylld af tanken på henne; „henne kände ingen af nu lefvande, mer än jag: men jag känner henne!“ skrifver han i ett bref *) från Amerika. Likasom Herr Hugos andlige fader var också hon „i sin fantasi öfver hela jorden“ **) och har man kanske att i hennes rousseauistiska naturdyrkan söka ursprunget till Almqvists naturbeundran och sträfvan till naturlighet i lif och konst. Han beskrifver vidare sin moder såsom „till sitt väsen det lugnaste, stillsammaste fruntimmer“ han sett. Betecknande äfven för Almqvist var icke blott den stillsamhet och det lugna väsen han i sällskap och umgänge städse plägade ådagalägga, utan äfven hans sträfvan efter inre lugn och harmoni, hvilket hans törnroslif också sedan skänkte honom, men hvars mystiska, djupa rot måhända står att finna i det arf hans moders själslif lemnat honom.

En motsats härtill var faderns, krigskommissarien Almqvists lynne. Han var en praktisk, företagsam och driftig man, hvars lif uppgick i affärer

*) Från New Braunfels till sina egna i Stockholm 1853, 26. nov. Kongl. Bibl.

**) Samma bref.

och beräkningar, hvilka, dess värre, icke alltid slogo väl ut. Otvifvelaktigt begåfvad var han tillika den, som i dispyter ingalunda lemnade ifrån sig det sista ordet, och hans skarpsinne och lust till rätthafveri torde icke alltid gjort honom angenäm för hans grannar. Det var nog efter honom, som Carl Jonas Love hade den böjelse för satir, som redan i hans tidiga ungdomsproduktioner är så i ögonen fallande. Att äfven hans stora intelligens och skaldegåfva böra, ifall det blir fråga om ärfda anlag, betraktas såsom arf från fadern, synes otvifvelaktigt. Såväl med kännedom af denne för sig, som när man tager i betraktande hela den Almqvistska slägten, synes en sådan naturgåfvornas utomordentliga koncentrering på en punkt från detta håll icke omöjlig, hvaremot den Gjörwellska härstamningen hade att bjuda hufvudsakligen på arbetsamhet, ihärdighet och omfattande intresse.*) Krigskommissariens fader var en lärd och begåfvad teologieprofessor i Upsala och hans broder var den redan omtalte biskopen i Hernösand, hvars med Love Almqvists öfverenstämmande sinnesart och sträfvanden redan blifvit påpekade och om hvilken man sagt, att han „plägade fantisera så som endast Jean Paul kunde fantisera.“ **)

En viss håg för praktisk verksamhet är också märkbar hos Love Almqvist. Det finnes exempel, som visa att äfven han försökte sig på affärsspekulationer, ehuru kanske med ännu sämre resultat än

*) Jmfr Lysanders karakters och lefnadsteckning, s. 257, där en motsatt åsikt är antydd.

**) a. a., anm. s. 256.

fadern. Hans öfvertagande af fädernegodset Antuna *) misslyckades och tydligen förmådde icke heller hans handel och vandel med von Schewen hjälpa upp hans affärer. På slutet af 1840-talet hängaf han sig åt högst egendomliga spekulationer, hvilka dock otvifvelaktigt måste till hufvudsaklig del tillskrifvas hans ytterst svåra, till förtviflan bragta ekonomiska ställning. Han rufvade nämligen på en plan att skaffa sig penningar genom att till billigt pris uppköpa fallfärdiga hus, nödtorftigt reparera och putsa upp dem och sedan sälja dem med vinst. **) Om planen någonsin kommit till realisering eller ej, kan vara likgiltigt, ty utföre gick, det allt fortsättningsvis för den olycklige skalden.

I en fördelaktigare dager framträder det praktiska karaktärsdraget i hans verksamhet på det sociala området, där han ständigt hade ett öppet öga för tidens fordringar och var en varm förespråkare för alla slags sociala förbättringar. Detta sträfvande var till och med så mäktigt, att de fria fantasiernas frie skald, som för poesin icke ville veta af några utifrån kommande regler och icke för fantasin ville vidkännas någon hämsko, som, med ett ord, om någon, yrkade på konstens och poesins absoluta rätt att vara till för sin egen skull, att han kunde på sätt och vis anse nödvändigt, att poesin och politiken trädde i ett närmare beroende af hvarandra. Ja, detta skulle just vara ett af den nya tidens poesis

---

*) Jmfr a. a., s. 371.

**) Se „Minnen och anteckningar af Rdd" [Ridderstad] i Östgöta Correspondenten 1884, n:o 130.

framsteg framför den föregående och törnrospoesin hade öfver hufvud så till vida ett praktiskt syfte, att den icke blott i rent poetiskt hänseende ville ge en helt ny världsåskådning, som skulle omskapa människorna och förhållandet dem emellan d. v. s. samhället. Han ville äfven „poesi i sak“ och ansåg att en fri, lefvande poesi, som rent och skönt gaf uttryck åt de tankar och känslor, som rörde sig hos människorna, åt de sträfvanden och behof, som sysselsatte dem, att en sådan poesi kunde vara af stor nytta i det praktiska lifvet, för politikern. Men han fann därför också en konventionell, till vissa former och ämnen inskränkt poesi i samma mån dålig och skadlig och fordrade sålunda likväl för poesin fullständig själfständighet och oafhängighet från vare sig politikens eller någon annans öfvervälde. „Frågan är alldeles icke nu“, säger han, „såsom man synes tro, om slarf och oordning, utan om upplifvandet af den inneboende, sanna regel, som i hvarje sak verkligen måste finnas och som för den bör gälla. Striden är alls icke såsom några inbilla sig, emellan „regel“ å ena (äldre) sidan, och regel-löshet å den andra (nya); utan emellan „yttre regel“, till följe af vissa afsigter ämnet påtrugad, och den „inre regel“, hvilken i ämnet själf lefver, ordnande detsamma rätt och förträffligt, så fort den allenast får“. *)

Han kunde icke heller förlika sig med en poesi, som, om också fri, slöt sig inom sig själf och icke tog notis om det verkliga lifvet. Han beklagade sin

---

*) Poesi och Politik i förhållande till hvarandra, Törnrosens bok (XII 8:o), s. 125.

samtids skalder, som i allmänhet „blott hunnit fatta sig mikroskopiskt“, *) som småaktigt sysslade blott med det egna jaget och besjöngo dess fröjder och sorger, särskildt sorger. Skalderna borde, om någon, lefva med i lifvet, göra sig hemmastadda med tidens frågor, tränga till djupet af människornas känslor och tankar och i poesin sedan föra det sannas och det skönas talan. **) „Vi behöfva hvarandra alla, och samhället behöfver oss i synnerhet“. *) När skalderna så i stort sågo saken, i stort fattade sin uppgift, sjöngo om den större nöd, som kräfver att afhjelpas i institutionerna, *) då blef deras sång af utomordentlig vikt för samhällets, det gemensammas utveckling, då blef poesin en väldig makt, som höjde mänskligheten till ljus och harmoni. „Det är menniskans högsta problem att finna harmonien emellan verklig, ren sed och verklig, ren lycka i stort.“ **) Det var så han tänkte sig framtidens poesi. „Poeterne, som nu gråta så mycket för enskild räkning, skola låta tvätta sina näsdukar, för att med dem — rene — söka aftorka mensklighetens tårar.“ ***)

Den fara, som härvid låg nära till hands, att nämligen det skönliterära verket på detta sätt lätt kunde bli en tendensskrift, insåg Almqvist nog. †) Han fann, att ett sådant sakförhållande helt visst måste minska verkets artistiska värde, och framhöll uttryckligen, att allmänna maximer och reflexioner blott då borde förekomma, när de omedelbart hörde

*) a. a., s. 133.
**) Jmfr Det går an (imp. uppl. III), noterna s. 89.
***) Poesi och Politik, s. 134.
†) Jmfr Det går an (imp. uppl. III), noterna s. 90.

till personens karaktär och tjänade till belysande af densamma. Men annars voro dylika satser förkastliga och tillhörde såsom sådana vetenskapen. I teorin stod det klart för honom, att „romanen betyder vida mer, då den är äkta artistisk, det vill säga, då den är fri från alla utväxter och parasitskott af reflexioner, nemligen sådana, som icke höra till konstverket sjelf, utan der stå insatta såsom författarens särskilda tankar för egen räkning.“ *) Han godkänner ingalunda ett dylikt „tendensväsendets ofog“ *) och förnekar alldeles, att hans romaner och berättelser skulle innehålla några till själfva ämnet icke hörande reflexioner af författaren eller ha ett utom konstverket stående mål, med ett ord vore tendensskrifter. *) Det är emellertid lätt att finna, huru teori och praxis hos Almqvist härvid föga gå ihop.

Allt hvad Almqvist skrifvit är öfver hufvud så personligt, individuellt, att författaren omöjligt kunnat undgå att öfverallt skymta fram. Likasom han själf ständigt sträfvat att framställa individer och icke typer, intressanta karaktärer och icke genomsnittsmänniskor, har också hans egen starkt utpräglade författarepersonlighet slagit sin tydliga stämpel på hans verk. Han är öfverallt den af mänsklighetens stora frågor djupt intresserade och upprörde författaren, för hvilken „det europeiska missnöjets grunder“ åter och åter gaf stoff till nya utflykter, nya förslag.

Det har förut påpekats, huru redan i Almqvists tidigare skrifter här och där någonting tendensiöst

*) Almqvists artikel i Aftonbladet 1849 N:o 125. Jmfr också noterna till Det går an. (imp. uppl. III), s. 89.

kan påträffas, såsom t. ex. hans förklaring af medeltidens skrock och vantro i Cypressen. I allmänhet förefaller det, som om under en tidigare period, ända till slutet af 30-talet, det sociala intresset ej varit hos honom så utpräglad, utan att fantasivärlden och det rent konstnärliga då haft öfverhanden. Intill denna tid sysselsätta sig också hans bref mest med religiösa, filosofiska och estetiska frågor, hvilket ju visar, hvad som lifligast rörde sig i hans själ och upptog hans tanke, hvaremot man från denna tid kan märka en förändring häri. Han behandlar numera i sina bref mest dagens spörsmål, politiska och praktiska frågor, hans egen literära verksamhet och yttre ställning kommer allt mera till tals. Hans prästvigning i Upsala och disputation i Lund synas mycket ha verkat på hans sinne. Den anspråkslöshet och måhända skygghet, som förut hos honom förefunnits, gaf allt mera vika för en verksamhetslust och en lifskraft, som i det praktiska, politiska lifvet sökte ett fält för sin utveckling. Han hade fått större själfsäkerhet, hvilket också synes af brefven från samma tid. Tidningspressen erbjöd honom snart ypperligt tillfälle till verksamhet och han kom härigenom att beträda den sociala reformatorns otacksamma bana, hvilket hvarken för honom själf eller ännu mindre för hans skaldskap lände till någon båtnad. Han var för mycket skald och fantasimänniska för att kunna räkna med reella tal i samhällsproblem och å andra sidan kom han nu att i poesin allt mera göra sig skyldig till det fel, som hans teori nog klart framhållit för honom. Det var just maximer, som han i flere af sina romaner sökte utveckla, och full-

strödda med reflexioner, som själfva ämnet icke påkallat, äro de också likasom flere af de egentliga törnrosberättelserna. „Colombine“ vill visa, huru en fallen flicka genom ren, verklig kärlek åter upprättas och fullständigt försonar sitt föregående. „Amalia Hillner“ söker framställa, huru „verklig“ kärlek till två på en gång låter förena sig i en och samma person, och „Tre fruar i Småland“ är en handske kastad i ansiktet på samhället med dess domstolar och fängelser, hvilka demoralisera samhället i stället för att höja sedlighetsnivån. Informatorn Medenberg och prostsonen Göran Ebeling, hvilka äro bärarena af idén i denna bok, inrätta för brottslingarna ett samhälle, där så mycket som möjligt sinnelaget och motiverna tagas i betraktande, mindre själfva handlingen och dess resultat; här gäller att förlåta de brottslige, till hvilkas brott i flere fall just samhället har felet, och att arbeta på deras förbättring. Öfver det hela ligger i allmänhet en försonande ande; endast samhällsinstitutionerna, deras „hedniskhet“ är föremål för bitande ironi.

Äfven andra af Almqvists berättelser behandla något problem, någon maxim, som han företagit sig att lösa, och ha sålunda ett visst mål, en tendens äfven utom konstverkets synkrets. „Urnan“ t. ex. innehåller, enligt Almqvists egna ord, *) „bilden af en man (Mauritz), djupt söndrad emot sig sjelf till följe af den förfärliga fördomen om Eden“, och i „Palatset“ faller mannen, som i stycket dör med sina bägge döttrar, „offer för den rysliga fördomen, att

*) I ett bref till Lénström 1839, d. 29 jan.

man skall lyda *i allt*". *) Och för att slutligen nämna den törnrosfantasi, där Almqvists brinnande frihetsträngtan och förakt för allt förtryck, allt reglementerande, fått sitt mest genialiska uttryck: „Ormus och Ariman", hvad är den annat än en dräpande satir öfver stat och kyrka. Den välmenande, men dumme Ormus, utfärdar det ena lagstadgandet efter det andra för att få de motsträfviga människorna ledda in på den rätta vägen och ställa det för dem så lyckligt och bra, som möjligt. „Han uttänkte, öfverräknade och beslöt hvilken plan skulle vara bäst för mensklígheten på jorden att bli säll efter, och för naturen på jorden att uppblomma efter. Denna plan måste naturligtvis nu utstakas, för att straxt efter skapelsen införas och göras alla till efterrättelse kunnig". *) Om människorna blefvo fullkomligt olyckliga vid ett sådant sätt att lyckliggöra dem, det brydde han sig icke om. Ariman, hvilken Ormus låtit inskrifva i sin svarta bok under rubriken „misstänkt person", förehöll honom detta. „Om en makt", sade han, „*utom* ett lefvande väsende, vill styra och draga det åt ett håll, dit det icke sjelf hör; så skall denna makt, om den är svag, fullkomligt misslyckas; men om den är stark, endast på det sättet lyckas, att den krossar och förlamar det lefvande ting, som den vill förlyckliga genom sin välmenta, men dumma dragning. *) Men Ormus är orubblig, han *skall* på sitt eget sätt föra mänskligheten till lycka, den „må lida dervid hur mycket som helst". **) Här fram-

---

*) Ormus och Ariman (imp. uppl. I). s. 49.
**) a. a., s. 52.

skymta tillika djupa, inre strider, som rörde sig i författarens själslif och marterade hans ande. Ännu tydligare framträder detta i Arimans vältaliga svar till Ormus. „Du — om du verkligen är sjelfva godheten i verlden, så var så god och haf någon eftertanka. Säg mig, hvarföre har du nedsatt din regerings-byrå i månen? Hade du förstånd nog att lefva inne uti sjelfva menskligheten, inne i jordens lif och dess naturer, ingå med lust och kraft i alla de tusen olikheterna af dessa lägre varelsers sätt att vara: då skulle du, ej genom en sådan yttre befallning eller utifrån kommande dragning, utan genom en väckt önskan och åtrå inne i dessa varelser sjelfva, genom ett hemligt inre uppstäldt ideal hos dem, förmå dem att såsom af egen vilja söka det ädlare, af eget outgrundligt begär eftersträfva sin förbättring, hvilken jag, i likhet med dig, visst anser dem komma att behöfva. *Då,* o Ormus, fortfor Ariman, i det han svängde sig hastigt om på sin ena klack, och man såg under hans ögon spår till något, som målare skulle kalla en tår — då — du känner icke mig, hvad jag är, eller kan blifva: men lika godt härom — då skulle du vara stor, du kunde uträtta något outsägligt. Jag sjelf, jag som står här midt emot dig, skulle kunna omfatta dina knän, men —“.

„Ormus och Ariman“ är djup filosofi iklädd en blixtrande satirisk form. Satiren är i själfva verket ett vapen, som Almqvist ofta begagnar. Bland hans tidigaste poesier finner man redan stycken, som äro präglade af detta drag. „Satyr-Epopéen Myrorne“ har redan förut *) omnämnts och från ungdomstiden

*) Se s. 83.

härstamma också „Till min Dotter Jacquette. Parodie till fru Lenngrens Betty“,*) tämligen omotiverad, och den af Lysander publicerade**) „Försök till Hectors Lefnad“. Öfverallt är det naturligtvis det konventionella, tomma och inskränkta i lifvet, som får sitta emellan. Såsom exempel aftryckas här några karaktäristiska strofer ur „Hectors Lefnad“.

Af medici en vitter tropp
Kom upp att balsamera
Och smörja hjeltens döda kropp,
Sig sjelfva dock än mera.
Historiografer kallades,
Med hvilka ackorderades
Om prinsens äreminne.

— — — — — — — — — —

Blott drömmar är ju allt, som då
Af oss ej kan begripas;
Och ingenting bör tros, alltså,
Som ej med hand kan gripas.
Jag det ej vet af egen magt,
Men filosoferne så sagt —
Och jag törs visst ej tvifla.

— — — — — — — — — —

Jag såg då opp och fann minsann
En samlad talrik skara,
Som satt — och hette société,
Och drack varmt vatten, kalladt té,
Och talte oupphörligt.

*) Se bilaga II.
**) Valda skrifter af C. J. L. Almqvist. Femte delen, s. 1. Manuskriptet i Kongl. Biblioteket.

I åtskilliga af törnrosberättelserna framträder sedan samma satiriska drag, vanligtvis gisslande det konventionella och innehållslösa, alltid i det sannas och ideellas tjänst mot fördomar och förtryck. Såsom exempel kan tjäna riddaren Mauritz uppfattning af eden i „Urnan". Hans eget öde, hans mot allt förnuft och all mänsklig känsla fasthängande vid en ed, som han en gång gifvit, tjänar till att visa, till hvilka orimligheter en dylik såsom „helig" ansedd ed kan leda. Döende söker han inför patern ännu försvara sina gräsligheter därmed, att han heligt svurit göra så och alltså omöjligen, hvad skäl som än kunde därtill mana, kunnat bryta sitt ord. „Men så uppriktig och sann måste du vara och tillstå", säger *) han åt patern, „att om ed skall vara till, så måste den gälla utan vilkor och händelser af hvad man vet eller icke vet, af hvad som är rätt eller icke rätt. Medgifva måste du också, att hvilka strider, hvilka stolta fejder, hvilken ädel kamp, hvilken ära skulle slutligen återstå, om eder ej vore att fylla? Man hade då blott att hålla sig till det sanna i hvarje sak, till det enkla och lyckliga, det, som lätt nog erbjuder sig sjelf. Hvilket eländigt lif", utropar han vidare, „utan kamp och utan glans! Jag vet knappt hvad vi riddare, eller ni prester skulle hafva att göra här i verlden då mera, om icke det obetydliga, att låta allting vara i sitt sanna skick, och endast rätta när något derifrån afveke. Hvilka höga ättekrig, oss riddare och furstar emellan, skulle väl då kunna fortgå? och huru skulle folken kunna lära sig att

*) Urnan (VIII 8:o), s. 125—126.

hata hvarann? Jag fattar icke ens hvilket område till slut skulle kunna återstå hatet sjelf, denna an_ strängningarnas stora lifsgrund. Nej — ed måste vara!“

Almqvists motståndare hade funnit hans berättelser allt igenom präglade af ett förhånande af allt heligt och Sganarelle, deras språkrör i „Den sansade kritiken“ uttryckte detta så, *) att „törnrosgrunden“ bestod helt enkelt endast af „Sudd och Grin“. Själf har Almqvist emellertid uttryckligen framhållit sin motvilja mot den kalla och sårande ironin **) samt förnekat, att han någonsin skulle gjort sig därtill skyldig. Det var för det godas skull, som han antastade det onda, det var för att få fram det gudomliga, om hvilket han var öfvertygad, att det på bottnet fanns hos hvarje människa, som han gisslade det dåliga, och gjorde det till föremål för åtlöje och som han sökte bryta igenom det skymmande omhöljet, som dolde ädelstenen, rubinen. Man måste gifva Frans rätt, då han, värjande sig och sina anhöriga på Jagtslottet för beskyllningen att ständigt vilja bele, säger om dem: ***) „det kan jag försäkra Eder på min heder, att känslor hafva de. Äfven påstår jag, att aldrig har ifrån deras mun kommit något förlöjligande af känslor, som äro rena, upphöjda, och i sanning förtjena namn deraf; ja, i sjelfva verket icke förlöjligande af någonting“.

---

*) Den sansade kritiken (XIV 8:o), s 141.

**) Jmfr s. 156.

***) Baron Julius K* (VI 8:o), s. 30.

„Den rätta satiren är“, enligt Almqvist, „icke ett jordiskt skratt (allra minst hånskratt); men ett himmelskt leende“. *)

Almqvist var icke någon revolutionsman, men väl en reformernas förkämpe. „Jag är en förbättringens vän, och i och med detsamma en af framtidens vänner“, säger han i „Europeiska missnöjets grunder“.**) Han ville icke rifva ned utan att sätta något i stället; hans angrepp mot samhället härledde sig tvärtom från en djup medkänsla med den olycklige och håg att förbättra hans ställning. Då han fann, att det i verkligheten långt ifrån stod så till, som hans fantasi förespeglade honom, att det borde vara, sökte han med ledning däraf rätta sin verksamhet. Hans förslag voro byggda på det ideellas öfvermakt i lifvet. Han ville förverkliga sitt ideal. Det är här, som det storslagna och tilldragande ligger äfven i denna sida af hans verksamhet, men det är också här, som dess svaga punkt står att finna. Lika litet blef han, som någon annan idéernas man, förstådd af sin samtid och hans åsikter ledo då ett ömkligt skeppsbrott. Men det ideella, det goda, hvars talan han fört, blef beståndande och verkade långsamt, men säkert, och så sträcker sig Almqvists inflytande välgörande långt utom hans egen tid på kommande slägten.

Almqvist ville, som sagdt, reform, ej revolution och han uttalade uttryckligt, att, så länge en lag

---

*) C. J. L. Almqvist. Monografi, samlad och utgifven för att lätta öfversigten och bedömandet af vissa bland tidens frågor. Jönköping 1844, s. 109.

**) S. 11.

ännu ej lagenligt blifvit ändrad, bör den också efterlefvas i handling; reformationen bör därunder ske på det andliga området och de nya förslagen i diskussion behandlas, tills de vunnit den mogenhet, att verkligen en lagförändring fåtts till stånd.*) Det var så han tänkte sig den normala utvecklingen, realiserandet af idén. Det berodde sedan på de styrande, om de uppfattade tidens fordran eller om de genom att „sträfva emot nödiga förbättringar och lägga hinder i vägen för deras införande“ **) bragte det till revolution. Men detta kunde visserligen hända i tider, då Climènes ord i „Den sansade kritiken“ vore ett uttryck för den herskande åsikten. Hon säger: ***) „Gud har till vårt gemensamma väl så tillställt, att ingen, som går att befatta sig med styrelse i allmänhet och likaså kritik, tar felt; och, att detta kommer omedelbart såsom en gåfva ur försynens egen hand, är så mycket påtagligare, som ofta personerna sjelfva ingenting försökt af hvad de bedöma. Men den Högste gifver hvarje styresman orden, som han säger, och handlingarne, som han gör“.†)

Han varnar för kortsynthet i detta hänseende och vill bryta ned alla stängslen, alla fördomar, som hindra hvarje människa att efter förmåga utveckla sina anlag. I ord, som påminna om senare tiders socialism, påpekar han det orättvisa däri, att „de flesta måste slita ondt, bära bördorna och sakna frukterna, dem andra skola taga“, ††) och han förut-

*) Monografi, s. 44, 81, 94 och 290.

**) a. a., s. 97—98.

***) S. 26—27.

†) Jmfr också Ormus och Ariman (imp. uppl. I), s. 46.

††) Lifvets hjelp (imp. uppl. II), s. 240. Jmfr äfven Europeiska missnöjets grunder, s. 36.

säger det missnöje, som slutligen måste under ett sådant sakernas läge uppstå, då den fattige arbetaren vaknar till själfmedvetande och finner, „att Gud skapat jorden, med hvad derpå är, för honom likaväl som för de få". „Han blir då", säger han vidare, „den allrafarligaste. Ty han är den talrikaste. Men, att han blef så farlig, var ditt fel, mäktige".*)

Almqvist var mången gång äfven på detta område en divinatorisk ande och många af hans långt syftade reformförslag på den mänskliga samlefnadens gebit äro allt ännu, och flere torde väl förblifva, ouppnådda ideal.**) Bolagsidén, som i våra dagar fått ett så betydande uppsving, fattades till fullo af honom; han såg redan då, „att samhällenas ekonomiska tendens i sednare tider allt mera lutar åt bolagsformationen".***)

Ett utmärkande drag för hans sociala sträfvande är likväl en utpräglad individualism. Utom hvarje individs naturliga rätt att tänka och känna, hvar och en på sitt sätt, fordrade han, så vidt möjligt, en därmed sammanhängande rätt att handla, såsom hvar och en fann förenligt med sitt samvete. Han kände tungt trycket af dessa otaliga lagar och reglementen, som hindrade individens frihet och åstadkommo pinsamma kollisioner mellan yttre påbud och samvetets tydliga fordran. „Menniskan får ej lyfta sin hand, att ej sedvänjor, tycken, stadgar, lagar, förordningar till hundrade och tusental drager henne, en del till

---

*) a. a., s. 241. Jmfr äfven Monografi, s. 545.

**) Jmfr t. ex. Silkesharen på Hagalund och Purpurgrefven (imp. uppl. III), s. 135—192.

***) Europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III), s. 39.

höger, andra till venster; fram somliga, och de flesta tillbaka. Ett sådant ishus är hela verlden". *) Det var känslans och personlighetens rätt till afgörande talan i de mänskliga angelägenheterna, som i dessa frågor var Almqvists ledande princip· Han fann, att det, som man främst måste afse, var „det med tillvarelsens mening i hvarje sak öfverensstämmande" **) och han riktade därför sina angrepp mot „konventions- och auktoritets-idén", hvilka just gjorde samhället till ett „ishaf". Dessa olycksdigra begrepp ville han utplåna ur människornas medvetande, så att de fritt måtte verkligen kunna utveckla sin individualitet, följa sin „själs tycke" och sin „sanna inre humanitet". ***) Han framhäfde här, som alltid, det inre lifvets betydelse och det ideellas rätt att vara normgifvande för den lägre verkligheten.

Likasom han dock ingalunda ville förstöra samhället, „denna mensklighetens dyrbaraste skatt på jorden", †) ehuru han väl sökte undanrödja dess brister och utväxter, likaså ville han aldrig angripa kristendomen, „den dyrbaraste skänk vi fått af himlen", †) men väl det prästerskap, som vrångt och inskränkt förklarade densamma.

I religiösa frågor behöfde individen, om någonsin, full frihet att själf afgöra; här kunde ingen makt eller myndighet bestämma öfver henne, hvad hon borde anse för rätt eller orätt. En statsreligion

---

*) Hermitaget (II 8:o), s. 155. Jmfr också Europeiska missnöjets grunder, s. 8.

**) Europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III), s. 16.

***) a. a., s. 8.

†) Prestens ställning i tidehvarfvet (XIII 8:o), s. 19.

var ett oting, som genom sina bestämmelser och paragrafer ingalunda bidrog att klargöra lifvets högsta frågor och höja den religiösa känslan, utan tvärtom gjorde religionen till en kall, formell lära, som, snart förstenad i dogmer, dessutom satte en hämsko på andens frihet, den fria forskningen. Det är statsreligionen, som infört kätteriet i världen; utan den förra kan det icke bli fråga om den senare *). Tron var hvarje människas enskilda själssak, hvaröfver ingen annan kunde döma; hvarje tvång, hvarje hinder, som stod i vägen för själens fria utveckling, var af ondo. Almqvist upptog protestantismens idé mot en protestantisk kyrka, som själf öfvergifvit densamma. Man må i hans svar till Upsala domkapitel finna huru mycket spetsfundigheter som helst; där qvarstår alltid såsom hufvudinnehåll en mängd viktiga sanningar, hvilka visserligen ådagalägga en från den ortodoxa väsentligen skild uppfattning, men icke dess mindre just utgöra det gedignaste och ädlaste Almqvist i denna väg alstrat. Såsom präst erkände han såsom sitt enda rättesnöre bibeln och kunde icke finna, att den stora lärofadern Luther heller annorlunda förfarit. Att den lutherska kyrkan dessutom såsom förklarande tillsatser antagit de tre symbola etc., förändrade icke saken, då ju dessa samtliga såsom sin högsta princip erkände bibeln. Enligt Almqvist uppfattning var det fördenskull hvarje äkta protestants såväl rättighet som skyldighet att, oberoende af dessa senare tillkomna förklaringar af bibeln, själf ställa sig i ett

*) Jmfr Monografi, s. 239.

personligt förhållande till densamma och blott med ledning af den låta sin känsla och sitt förnuft tala.

Stödjande sig på denna protestantismens idé förfäktade han forskningens frihet på *alla* områden. Lika väl som man erkände den mänskliga andens frihet inom vetenskapens olika grenar, lika väl borde man förstå, huru inom religionen och den religiösa forskningen en dylik fordran var berättigad. Ja, särskildt just här vore full frihet högst nödvändig och själen borde så sättas under „Guds ohämmade inverkan“ *); ett tryck, ett hinder vore här så mycket förderfligare, som detta var „vetenskapen om det allra högsta, det allra angelägnaste, det för oss alla viktigaste, käraste, bästa — om Gud — om vårt eget *Lif* och vår *Salighet*“ *). När människoanden äfven på detta område gifvits fullkomligt fri och alla reglementerade statsreligioner afskaffats, då skulle „Gud i ett trollslag framstå såsom en *verklighet* för oss. Han skall i ögonblicket blifva det intressantaste af alla våra ämnen“ **).

I kristendomens första tider var religionen ännu lif och icke blott lära; huru sedan snart nog en viss ortodoxi och ett slags framhäfvande af och fasthållande vid vissa ord och satser fingo insteg hos de kristna, åskådliggöres i „Isidoros af Tadmor“ och „Marjam“. Emellertid stod för Almqvist denna första period, „christendomens barndom“ ***), såsom en tid af „ljus, himmelsk dager“ ***), som skymts af de

*) Monografi, s. 237; jmfr s. 238.
**) a. a., s. 342.
***) a. a., s. 239.

följande seklernas brist på känsla och rätt uppfattning af Kristi ord.

Den frisinthet, som är så utmärkande för Almqvists ståndpunkt i tidens stora frågor, framträder särskildt i hans uppfattning af qvinnans ställning. De svaga rop om rätt, som af det svaga könet självt i den svenska literaturen förut höjts, hade förklingat ohörda; Hedvig Charlotta Nordenflycht och Anna Maria Lenngren hade icke i nämnvärd mån lyckats fästa allmänhetens uppmärksamhet vid denna sak, som så nära angick dem själfva, och alltså ej heller förmått åstadkomma någon omstämning i åskådningssättet. Det var först senare den berömda författarinnan Fredrika Bremer förbehållet, att genom sina „teckningar“ öppna sin samtids ögon och göra qvinnosaken till en fråga för dagen äfven i Sverige. Hos Almqvist var höjandet af qvinnans ställning och hennes bildningsnivå en viktig led i hans stora reformprogram; qvinnan, kan man säga, var vid sidan af Gud den intressantaste punkten i hans känslo- och tankelif. Den qvinliga naturens hemligheter voro för hans konstnärssinne högst tilldragande och en genomgripande förändring i hennes yttre ställning var ett oeftergifligt villkor för realiserandet af en af hans förnämsta idéer, den rena kärleken mellan man och qvinna. Han började härmed ett jättearbete, på hvilket sekler efter honom ännu skola öda sina krafter, men han uttalade här också den höga, sanna idén, som kunde tjäna till rättesnöre för dessa seklers sträfvanden. Själf insåg han nog, huru långt från målet han var; men han ville icke förtvifla, utan trodde fast på törnroslifvets förmåga att omstöpa människo-

sinnet. Han förutsåg ock det motstånd saken skulle röna, men han såg i qvinnans nuvarande ställning i familj och samhälle en af „det europeiska missnöjets“ grunder och tvekade därför ej att gripa verket an. „Europa skall väl dock“, säger han*), „behöfva tänka på denna sak 50 eller 100 år, innan det hinner fatta sig; och under tiden måste, isynnerhet i början, räddningsmedlen betraktas med afvoghet och räddhåga, såsom händelsen i alla tider varit, så fort någon verklig förbättring i kulturen satts i fråga“. „Men“, yttrar han förtröstansfullt på ett annat ställe**), „sedan fanatismens stormbyar gått öfver, skall frågan med sin lösning framstå klarare för allas ögon. Den skall slutligen erkännas; och denna seger är så viss, att, derest planeten icke går under och menniskoslägtet upphör, komma mannen och qvinnan fram till detta mål. Den europeiska humaniteten är i stark progression häråt“.

Förhållandet mellan man och qvinna var det problem, hvarom frågan rörde sig. Grundvillkoret för en förbättring i detta hänseende ansåg Almqvist vara qvinnans politiska och sociala likställighet med mannen. Han inbillar sig ingalunda, att allt vore så lätt att ställa till rätta eller att detta ideella förhållande mellan man och qvinna strax kunde fås till stånd. Tvärtom inser han till fullo, att man till en början måste nöja sig med vissa nödvändiga „öfver-

*) Om ett rätt familjelif. Några anmärkningar i anledning af den nyligen utkomna boken „Det går an“. Förf. till „Det går an“. Aftonbladet 1840, n:o 18.

**) Europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III), s. 42.

gångsformationer“ *), och söka åstadkomma förändringar äfven i samhällsförhållandenas och lagarnas andra delar, för att förändringarna särskildt på detta område, när de fås till stånd, skola ha behörig verkan. Det fordrades en jämn, frisint reform öfver hufvud af tidens hela åskådningssätt, förrän den andliga principen kunde läggas till grund för förhållandet mellan man och qvinna **) likasom för allt annat. Han påpekar, huru till och med religionen nu „egentligen icke är till för qvinnan, annars än medelbart genom mannen. Hon inbegripes i det religiösa skyddet såsom en hans egendom, men till henne sjelf riktas icke en gång budorden; hon är icke „nästan“: nästan är mannen: han är det som skall dyrka Gud och offra“ ***). Det första, som behöfdes, var emellertid, att qvinnan ställdes fullkomligt fri i förhållande till mannen, hon borde vid en viss ålder förklaras myndig och åtnjuta samma politiska rättigheter, som mannen, oberoende af hvad stånd hon var. Qvinnans och de lägre klassernas deltagande i representationen, lagstiftningen o. dyl. var en nödvändig fordran, hvars uppfyllande kunde vara blott en tidsfråga †).

*) Europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III), s. 31.

**) Jmfr a. a., s. 34.

***) a. a., s. 40.

†) Jmfr a. a., s. 31 o. 40. Almqvists åsikt i dessa frågor hade dock undergått en utveckling. I sin ungdomsskrift „Hvad är kärlek“ uttalar han sig i en något annan ton. Han säger (Valda skrifter V, s. 34): „Ej mindre stötande är den qvinna, som med förmäten hand griper in i Guds ordning och stiger utom den ljufva, sköna krets, som förtrollande omger qvinligheten. — — — — Det är ej qvinnans ändamål att strida för sanningen eller staten: på hennes omtanke hvilar ej jordens

Därförinnan borde likväl qvinnans uppfostran undergå en genomgripande förändring, hennes bildning höjas och hennes förmåga utvecklas. Hon borde sättas i tillfälle att lära sig olika slags yrken och för henne, likaväl som för mannen, borde alla banor stå öppna. Af synnerlig vikt var, att hon kunde lifnära sig själf, ty så skulle ett mäktigt hinder undanrödjas för utveckling af ren kärlek mellan man och qvinna och för verklig sedlighet. Då skulle giftermålet icke mera kunna vara en födkrok och qvinnan skulle icke „behöfva söka man för nöds skull, och så lemna sig till pris åt en, som hon icke älskar, hvilket är en nedrig last" *). Det är en fördom att tro, att hennes qvinlighet lider härpå; tvärtom blir hon först då verkligen „täck", när hon genom egen skicklighet, eget arbete kan uppehålla sig och således blott af fri vilja, af kärlek behöfver gifva sig åt en man. En sådan framtidens qvinna, var en „qvinna, full af skicklighet, ordning och förnuft, som glad och arbetsam kan sköta allt hvad henne tillkommer för att lefva" **). Hennes andliga utveckling var naturligtvis af utomordentlig betydelse, hon skulle fritt få utbilda sin själ och hänge sig åt de sysselsättningar, för hvilka hon hade anlag. Matlagningen skulle ingalunda behöfva vara hennes ständiga, gifna

---

väl". Hufvudsaken för qvinnan blef att „bibehålla husligheten i helgd" (s. 35); långt drifven förståndsutveckling måste för henne bli en bisak. Hela uppsatsen ställer qvinnan i ett långt större beroende af mannen, än Almqvist senare hyllade, och uttalar ännu ej några reformförslag.

*) Lifvets hjelp (imp. uppl. II), s. 246. Jmfr också Monografi, s. 95.

**) a. a., s. 247.

sysselsättning. „Qvinnokönet, hvilket nu till en så stor del upptages härmed och som mången tror snart sagdt endast vara skapadt för att uteslutande laga mat, skulle se sig fredadt från denna syssla, så fort icke personens särskilda anlag enkom och fritt förde den dertill. Man skulle komma ifrån den råa och befängda inbillningen, att qvinlighet, behag och sedlighet endast äro fastknutna vid några vissa sysselsättningar, samt försvinna om de borttoges; likasom behaget icke tvärtom skulle kunna uppblomstra ännu högre, åtminstone vara till lika mycket, om qvinnan mera finge öfverlåta sig åt själsarbeten, allt efter som hvar och en har snille härför och utvecklar sig deruti“ *).

Alla dessa förbättringar i qvinnans ställning skulle bilda de samverkande faktorer, hvilkas resultat vore en ideellare, renare kärlek mellan man och qvinna. Detta var verkligen ett „europeiskt problem“, som icke blott väckt Almqvists lifliga uppmärksamhet, utan äfven samtidigt sysselsatt åtskilliga författare och författarinnor i Europa. I Frankrike hade St. Simonisterne upptagit frågan på sitt program och George Sand tog i skönliterär form saken till tals, likasom i England Shelley och i Tyskland Gutzkow m. fl. Utan att någon direkt inverkan på Almqvist härvid torde kunna uppvisas, måste dock den allmänna tidsströmningen utöfvat ett betydande inflytande på en man, så vidt beläst som han. Han kände till „det unga Tysklands“ på 1830-talet florerande literatur, men hade en afgjord mot-

---

*) Silkesharen på Hagalund (imp. uppl. III), s. 159.

vilja mot densamma och fann i dess uppfattning af kärleken såsom en lättsinnig lek, som blott hade att tillfredsställa sinnena, intet öfverensstämmande med sina egna idéer i detta ämne. Han opponerar mot en sammanställning af honom och dessa författare; han framhåller, att man, i och med detsamma man arbetar på „förbättrande och utrotande af gängse eländen", väl icke behöfver vara någon „Heine, eller Mentzel eller Gutzkow" *).

Större sympati känner han för den nya franska literatur, som efter juli-revolutionen begynte uppblomstra med en oanad fägring. Det franska språket synes honom nu, efter genomgångna perioder af tvång å ena sidan och barbarisk vildhet å andra, småningom börjat återtaga „sina genuina rättigheter" **). „I synnerhet efter 1830 började franskan, med fin känsla af på en gång frihet och rättighet, låta höra sig som ett af de skönaste språk på jorden" **). Under den s. k. klassiska perioden i Frankrikes literatur hade språket visserligen vunnit en bestämdhet och precision, som ingalunda var att förakta, men det hade då också i samma mån varit „omöjligt för högre och egentligare poesi" **). Nu tycktes det däremot kunna ge uttryck åt en verklig poesi. Den franska nyromantiken, representerad af Victor Hugo, var det, som ingaf Almqvist dessa förhoppningar. Själf erkände han sig likväl icke ha sökt eftergöra denne i hvarken ett eller annat. Men en med Hugo beslägtad genius var Almqvist emeller-

---

*) Bref fr. Almqvist till Lénström 1838, 18 jan. Kongl. Bibl.
**) Poesi och Politik (XII 8:o), s. 123.

tid och man kan i deras verk spåra åtskilliga likheter. Gemensam för dem hvardera var den romantiska uppfattningen af konsten såsom en blott af naturlagarna bunden, omedveten kraft, hvilken aldrig kunde följa utifrån gifna regler. Den bar i sig sin regel och verkade såsom omedelbar inspiration. Det är i detta sammanhang den almqvistska satsen „så jag målar, ty så roar mig att måla“ är att förstå. Likasom Hugo älskade Almqvist starka färger och skarpa motsatser. Esmeralda och Quasimodo, Gabriële Mimanso och Ambrose Hyacinthe äro bjärta kontraster, som tjena till att desto starkare belysa hvarandra. Hvarderas stil utmärker sig för användande af målande och svärmiska adjektiver och uttryckssätt, hvilka ge sin säregna prägel åt innehållet. Det är sålunda lätt att förstå, att en författare sådan, som Hugo, vunnit genklang hos Almqvist.

Lika litet, som hos Hugo, ansåg Almqvist sig stå i skuld hos George Sand, qvinnosakens vältaliga förkämpe och det kyrkliga äktenskapets obevekliga motståndare. Almqvist ställde denna författarinna på samma nivå med „das junge Deutschland“ och skänkte dem hvardera sitt förakt. *) Han framhöll, att hans och de franska författarenas uppfattning af kärlek ingalunda var densamma. Då han framför allt ville ådagalägga nödvändigheten af att återställa det sant sedliga mellan könen, affärdade fransmännen saken vanligtvis genom att proklamera frihet *utan* sedlighet. **) Att han orätt bedömde dem, är

*) Jmfr Almqvists bref till Lénström 1840. Kongl. Bibl.
**) Jmfr Om ett rätt familjelif.

otvifvelaktigt, då ju t. ex. George Sand i ädelt syfte sträfvade att åstadkomma ett lyckligare sakernas läge. Den europeiska kulturen hade i sin utveckling kommit till en kris, samhällslifvets missbildningar gjorde sig samtidigt kännbara på olika ställen på mer eller mindre olika sätt och här och där höjde sig röster, som, utan direkt inverkan af hvarandra, fordrade förbättringar och hvilkas förenade krafter bildade en mäktig storm mot det bestående onda i samhälle och kyrka. Att denna rörelse i olika länder yttrade sig på olika sätt, mer eller mindre ideellt, är naturligt, men öfverallt, såväl i Tyskland som i Frankrike och i Sverige gällde saken en af det „europeiska missnöjets grunder“.

Lika djupt, som Almqvist, hade George Sand känt trycket af samhällets reglementerande inblandning i förhållandet mellan individerna, där likväl någon utomstående icke kunde med rätta något döma. Hon sökte ett samhälle, där rättvisan och lyckan skulle få större rum, än i det förhandenvarande, hvars bestämmelsers stränghet och småaktighet hon så tungt fått vidkännas.*) Det var med större pathos, än Almqvist, som hon gaf uttryck åt sina upprörda känslor; likasom med förtviflans kraft slungade hon sina anklagelser mot det hon ansåg lågt och orätt. „Toute votre morale,“ utropar hon,**) „tous vos principes, ce sont les intérêts de votre société que vous avez érigés en lois et que vous prétendez faire émaner de Dieu même, comme vos

*) Jmfr t. ex. Indiana. Nouvelle édition. Paris 1861. S. 234.

**) a. a., s. 233.

prêtres ont institué les rites du culte pour établir leur puissance et leur richesse sur les nations. Mais tout cela est mensonge et impiété."

Ohistoriska i sitt åskådningssätt sökte både George Sand och Almqvist i verkligheten omsätta sina idéer och förkastade djärft det bestående, utan att taga i betraktande dess historiska förutsättningar och utveckling. Det synes likväl, som om Almqvist med ett visst lugn sökt uppfatta förhållandena och arbeta på deras gradvisa förbättring, likasom hans uttalanden icke heller äro präglade af den qvinligt lidelsefulla stämning, som är utmärkande för George Sands skrifter på detta område. Hvarderas personliga lifserfarenheter gjorde dessutom sitt till att stärka den känsla, som sökte sitt uttryck i anfall mot de institutioner, hvilka utöfvat sitt tryck på densamma. *)

Emellertid hade Almqvist redan långt före uppkomsten af vare sig „das junge Deutschland" eller George Sands idéer sysslat med dylika frågor **) och därvid uttalat tankar, som ingalunda äro ortodoxa. Hans djupa, ideella sträfvan framkommer också här, när han, otillfredsställd af lifvet, sådant han ser det omkring sig, i fantasin söker försätta sig i en värld af renhet och oskuld. Hans känslolif var tidigt riktadt härpå och visar en skönhet och finhet, som borde något betyda vid uppskattningen af Det-går-an frågan. I „Parjumouf", denna om Chateaubriand's „Atala" påminnande utomordentligt älskliga

---

*) Se ang. Almqvist s. 169.

**) Jmfr äfven Ahnfelts biografi, s. 92.

urskogsidyll, skildras en stark, ren känsla, sådan kärleken egentligen borde vara, men som på de kultiverade och öfverkultiverade samhällsmänniskorna, som åhört historien, verkar såsom en saga om en längesen försvunnen lycka. Redan förut *) hade han uttalat, att „sann kärlek, af alla menskliga känslor den djupaste och ädlaste,“ hvilade på religionen och frågan: Hvad är kärlek? besvarade han sålunda: „Fins det på jorden en menniska, med hvilken du känner ditt inre vara på ett så förunderligt sätt sammanknutet, att så ofta händelsen rycker dig ifrån densamma, du tycker dig icke vara hemma, ditt väsende förekommer dig ofullständigt och halft: en menniska, för hvilken du ej skulle kalla det uppoffring, utan onämnbar sällhet, att uppoffra dig; men af hvilken du dock tillbaka fordrar att också den skall känna sitt väsen ofullständigt, då det ej med ditt är sammanknutet; känner du äfven i din hänryckning lifligt att du gerna för Gud skulle glömma denna menniska, men att du, näst Gud gerna skulle glömma hela verlden för henne: omgifs hon slutligen af ett annat köns förtrollande sfer — då är det kärlek du andas“. **) Hans känsla uppreser sig också mot det missbruk af kärlek han öfverallt finner och mot de otaliga osanna äktenskap, som under namn af heliga „förfalska kärleken“. „Lagen dömer den att hänga, som förfalskar sedlar; visserligen nödvändigt för det helas välgång. Men den som förfalskar

*) I skriften „Hvad är kärlek?“, som utkom 1816. „Parjumouf. Saga ifrån Nya Holland“ utkom 1817. Se Lysanders karakters- och lefnadsteckning, s. 389.

**) Valda skrifter V, s. 36.

kärleken — det vill säga den som af tusen andra orsaker, men ej af kärlek förenar sig med en person, den han icke älskar, och således bildar en oduglig huslig krets — månne icke den begår ett brott, hvars egen storhet och hvars oberäkneliga följder öfver samtid och efterverld sprida långt förfärligare olyckor än förfalskandet af millioner sedlar?“.*) Förut **) har redan påpekats Almqvists fina skildringar af kärleken i „Cypressen“ och „Trubaduren“. Kärleken var det problem, som lifligast sysselsatte honom såsom skriftställare; Amorina och Tintomara äro originella experiment i den vägen och Amalia Hillner utgjorde „en betydlig utvecklingslänk af sjelfva Det går an, hvilket också går ut på en för menniskan påstådd rättighet, att få hysa ren kärlek och ej genom lagen nödgas att hafva en oren“. ***)

Det synes otvifvelaktigt, att Almqvist insupit dylika åsikter från den romantiska literatur, som under hans första bildningsperiod utgjort en så viktig insatts i hans själslif. Inverkan af Herr Hugos „mythiska period“ sträcker tydligen sina verkningar äfven på detta område. En dylik sann, andlig kärlek, som Almqvist erkände, var icke främmande för fosforisterne och det finnes af dem uttalanden, hvilkas andemening mycket nära öfverensstämmer med Almqvists ord. I en anmälan af fru Lenngrens dikter säger Svensk Litteratur-Tidning †) följande: „Äktenskapet framställes (hos henne) såsom ett blott mo-

*) a. a., s. 41.
**) S. 100, 102 o. 103.
***) Den sansade kritiken 8:o (XIV), s. 100.
†) 1820, s. 164 o. f.

raliskt kontrakt, icke såsom ett — i ordets alla bemärkelser — heligt sakrament“, och recensenten fortsätter: „Det är ingen fråga, att icke männerna skulle finna sig väl vid, om hvarje hustru bokstafligen följde detta råd [att vara „huld i förtreten“]; men det torde vara likaså gifvet att ett sådant bud endast kan följas, liksom föreskrifvas, af dessa kallare väsenden, hvilka aldrig i hjertat känna behofvet af ett sympathiskt svar. — Det högsta af alla äktenskapets bud, hvarom fru Lenngren har intet att säga sin dotter, är väl det, att man älskar — af ingen annan grund än för kärlekens egen skull. Ty hvad är en *kärlek af pligt,* för ett varmt hjärta, en verkligt skön själ? Visserligen ganska aktningsvärd — men endast negativ; en låga utan värme“.

Huru mycken brist på förståelse än denna kritik för öfrigt må ådagalägga, visar den likväl äfven fosforisternas uppfattning af kärleken såsom en eldig, stark känsla, som icke kan vara beroende af en eller annan ceremoni, utan som står höjd „öfver hvardaglighetens trånga maximverld“.*) I samma årgång af nämnda tidning finnes denna åsikt preciserad af skolans egen chef. Atterbom skrifver i en not till sin vidlyftiga recension af Idunas åttonde häfte: „I afseende på kärlek, liksom på alla lifvets vigtigaste ämnen, hör man dagligen mensklighetens *philisteer* jemra sig, att de nya filosoferna och de nya poeterne „exaltera“ ungt folk till alltför mycket „romaneska“ grundsatser. I fall dermed menas, att dessa nya författare söka hos ungdomen af båda

*) Jmfr Svensk Litteratur-Tidnings svar på Franzéns klandrande artikel om dess kritik af fru Lenngrens dikter.

könen väcka *en inre, himmelsk urbild af andlig skönhet,* och att de anse denna för det säkraste förvaringsmedlet mot alla brottsliga frestelser, så bekänner rec. uppriktigt, att han lefver *endast* för att drifva en slik ungdomens exaltation till dess möjligaste höjd".

Dessa åsikter, ehuru i denna form publicerade visserligen några år senare än Almqvists första skrifter om kärlek, visa dock, hvartåt fosforismen i detta afseende tenderade och hvad Almqvist från densamma i denna väg hade att inhemta.

Om således Almqvist nog redan tidigt sysslat med dylika frågor, har hans bekantskap med den literatur, som sedan i Europa uppstått angående samma fråga, otvifvelaktigt gifvit hans åsikter ökad klarhet och bestämdhet, hvarmed hans personliga erfarenheter sedan förenat större vältalighet och skärpa.

Som bekant, var det egentligen först den år 1839 utgifna lilla skriften „Det går an", som i Sverige bragte äktenskapsfrågan på dagordningen och tillika gaf utbrott åt en storm af ovilja mot dess författare. Dock är bra nog svårt att förstå, huru denna i det hela så obetydliga skrift kunde väcka ett sådant oväsen, om man icke tager i betraktande, att den var den första i sitt slag i Sverige och sedan efterföljdes af en hel rad tidningsartiklar, i hvilka författaren ur praktisk synpunkt sökte försvara de åsikter, af hvilka Sara Videbecks äfventyr i någon mån tgjorde en illustration. „Det går an" var ingalunda afsedt till en programskrift i sedlighetsfrågan, utan ville helt enkelt åskådliggöra en „intressant" hän-

delse, som så många andra af Almqvists berättelser. Den var liksom historien om Leonard icke att „imitera, men väl ganska intressant att observera“. *) Almqvist säger i ett bref **) om saken: „Sara Videbecks historia är blott en historia, en tafla ur lifvet, och alldeles ingen afhandling öfver ämnet i sin totalitet; många luckor måste således finnas rörande principen och utförssättet, som Sara (?) icke kunnat vidröra. Europa skall 50 à 100 år tänka på denna sak, innan det begriper den.“ Afsikten med „Det går an“ var således likväl att påpeka ett stort missförhållande i samhället. Men skriften skulle icke vara en norm, ett exempel för andra, utan det hade roat de fria fantasiernas författare att fantisera litet friare äfven på detta område. Men detta skulle han icke bort göra, ty för det första fingo hans många fiender, hvilka höllo i färskt minne hans „Amorina“, „Colombine“, „Tintomara“ och andra, en förträfflig anledning att falla öfver honom och för det andra är hela historien äfven såsom estetisk produkt misslyckad. Almqvist var skald framför allt och detta också i sina praktiska spörsmål. Idén var för honom nog klar och riktig, han sökte få fram det onaturliga i samhällsförhållandena och framställa, huru det borde vara. Men hans tillämpningar blefvo misslyckade och därpå är „Det går an“ ett exempel. Något af den finhet, som i så hög grad utmärkt flere af Almqvists tidigare kärleksskildringar finner man knappt här; han har tydligen tvärtom sträfvat att göra dragen

*) Almqvists bref till Lénström 1840, 14 jan. Kongl. Bibl.
**) Till Lénström 1840, odat. Kongl. Bibl.

så grofva, och situationerna så opoetiska och drastiska, som möjligt. Det kan icke nekas, att skildringen härigenom förefaller tendensiös och att målaren här målat riktigt med „den brede pensel“, hvilket allt naturligtvis icke höjer verkets estetiska värde, utan tvärtom.

Likväl kan man icke undgå att med författaren själf förundra sig öfver den utomordentliga missförståelse, för hvilken denna skrift blef utsatt. Man hade dock bort fatta den goda afsikten, om ej af annat så af de förklaringar af sina åsikter i sedlighets- och äktenskapsfrågan författaren sedan gaf i tidningspressen. Det följde emellertid en hel uppsjö af travestier och mer eller mindre närgångna, mer eller mindre lyckade „fortsättningar“ och variationer på ämnet. Med rätta ansåg Almqvist dock, att hans uppfattning af kärleken var betydligt upphöjdare och renare än de flestas af hans vedersakare, hvilka genom mer eller mindre equivoka vändningar sökte blanda bort själfva hufvudsaken.

Bland dessa har alltid Snellman ansetts såsom den förnämsta. *) Hans „fortsättning“ till „Det går an“ öfverstiger också i värde både hvad form och innehåll vidkommer alla öfriga inlägg i frågan. Förvånande väl har han lyckats efterhärma Almqvists egendomliga skrifsätt och följdriktigt har han sökt draga ut conseqvenserna af Sara Videbecks idéer.

---

*) Den öfriga Det-går-an-literaturen finnes så pass fullständigt refererad af Nils Erdmann: „August Blanche och hans samtid“, Stockholm 1892, s. 192, noten, att det blefve en upprepning att här åter taga den till tals. Se äfven „Johan Vilhelm Snellman. Tecknad af Th. Rein“, I s. 192, andra noten.

Dessa konseqvenser visa sig bestå i last och elände oaktadt alla skönt klingande teorier och fagra ord. Att „Det går an“ af Snellman skulle få en sådan förklaring, var att vänta. För honom „kunde ingenting vara mera vedervärdigt än en lära sådan som denna. För honom gällde samhället såsom sjelfva det rättas objektiva verklighet på jorden.“ *) Ett så individualistiskt åskådningssätt, som Almqvists, var för Snellman någonting så främmande, att frågans hufvudsak hos honom ständigt bortskymdes af bristfullheten i dess praktiska tillämpning för tillfället. För honom var den yttre formen, samhället, staten någonting heligt, hvaremot för Almqvist det viktigaste låg i den inre sanningen, sedligheten och därmed åtföljande lyckan, och formen blef ett sekundärt.

Den intressanta diskussion, som i tidningspressen fördes mellan Snellman och Almqvist, visar deras olika ståndpunkt i frågan. Då Snellman i Freja **) skrifvit en artikel „Menniskorätt och Naturens lag“, där han förklarar, att allt tal om mensklig rätt och naturlag öfver den bestående ordningen i samhället är blott fagra ord utan någon historisk grund, svarar Almqvist strax med en artikel i samma blad. ***) Frågan, om det, som kallas moraliskt, verkligen också är så, har ingalunda ännu slutdiskuterats, anser han. „Den är i hela Europa ännu till sin rätta skepnad icke en gång påbegynd, emedan den hittills i Tyskland och Frankrike hufvudsakligen blott blif-

*) Johan Vilhelm Snellman. Tecknad af Th. Rein. Förra delen. Helsingfors 1895 s. 184.

**) Freja, n:o 4, 1840.

***) N:o 6, 1840.

vit upptagen från olyckans synpunkt, som visserligen också är att taga i akt, efter menniskorna väl icke böra tvingas till olyckan utan skäl, men som dock är den lägre (hvarför också striden derom hittills gifvit ämnet ett visst vanrykte); det återstår att se förhållandet från Sedlighetens horisont.“ Samhället sanktionerar handlingar, om hvilka den icke kan veta, att de äro sedliga eller om hvilka man rent af vet att de i flesta fall äro osedliga. Vid uteblifvandet af denna sanktion förändra dessa handlingar visserligen ej natur, utan förblifva lika osedliga, men samhället har då åtminstone ej bidragit att förbrylla sedebegreppet och förvirra opinionen, Denna sanktion utgör „ett yttre märke, hvarefter man skall rätta sig, men som högligen ofta bedrager.“

„Hvad skulle väl Förf. säga, om — för att antaga ett exempel — den samhällsordningen existerade, att hvarje person, som ginge med *röda bandrosor* vid knäna, kallades, ansåges, hade värdighet och äfven (t. ex. vid akademiska befordringar) njöte rättigheter i samhället som filosof? Månne han icke skulle betrakta detta som en underlig institution? Hvarföre? „Jo, ty — skulle han säga — ingen är filosof, utan att i sjelfva verket vara det, och härtill fordras annat än röda rosor, hvilka hvarken göra till eller ifrån i hela filosofien.“ Men min herre måste väl icke neka, att man kan vara filosof, *fastän* man går med bandrosor? „Utan tvifvel; jag påstår allenast, att de utgöra ett ljugande och bedrägligt *märke,* då frågan skall vara att på dem igenkänna filosofen, emedan, ehuruväl han visst kan finnas *med* dem, han likaså kan finnas utan dem.“ — Härpå skulle

vi då svara honom med hans egna ord: Min herre resonnerar efter *Naturrätten,* och har i det fallet ganska rätt; men uti *Samhällsordningen* är och gäller den person för filosof (jemte thy åtföljande sociala fördelar), som går med röda rosor vid knäna och hvarje annan är oäkta tänkare. Denna samhällsordning är nu en gång sådan; derföre får min herre med sitt resonemang taget ur naturrätten, icke rubba den. Hvad skulle Förf. nu göra? Han skulle säkert anmärka, att, ehuru han icke mäktade neka det hvarje på sagde sätt med rosor utstyrd person i *samhälls-afseende* vore filosof, efter institutionen är sådan, så bör dock hela denna institution i sjelfva samhället ändras, emedan den undergräfver allt hvad filosofi heter genom att förvirra utgångspunkten för dess begrepp."

På samma sätt anser han det vara med vigseln och andra dylika yttre ceremonier.

En beskyllning, som Almqvist med de liberala ofta fick höra, var den, att han i sina reformförslag var ohistorisk. Mot detta och mot hela det af Snellman representerade Hegelska åskådningssättet uppträder Almqvist följande året i Aftonbladet med en artikel,*) som på ett ypperligt sätt klargör såväl hans ställning till Snellman som hans uppfattning af de sociala reformers genomförande, som han förfäktade. Man hade talat om nödvändigheten af ett återhållande parti i tidehvarfvet och menat därmed ej blott de mödor och besvär, som nog gifva sig

---

*) Quincy Parriots gåta. Korrespondensartikel. Aftonbladet n:o 66, 1841. Jmfr Ahnfelts biografi, s. 158—166.

själfva, utan ock verkliga „hindermän“, hvilkas uppgift vore att ställa sig emot allt framåtskridande. Huru onaturligt detta är, framgår om man tänkte sig ett fartyg, hvars matroser delvis satte sig emot seglatsen och i allt sökte försvåra manövreringen.

„Den sida i tidehvarfvet, som man benämner *ultra*, hade länge sökt sitt skydd bakom historien, oupphörligt upprepande att hon utvisade ultra-anspråkens rättmätighet; hvadan ock denna sida kallades den företrädesvis *historiska*. Men sedan man utan synnerlig möda allmänt ådagalagt, att just historien är den, som framför allt visar, det menskligheten aldrig stått stilla, hvarföre vår tid måste hafva samma rättighet, som all föregående, att förbättras, samt att, slutligen, de reformer, hvarom tiden nu talar, långt ifrån att vara lösligt och utifrån tagne, utgöra en naturnödvändig fortsättning af sjelfva vår Protestantism, hvilken åter i sin ordning innebär ett upplifvande af kristendomen i sin renhet, hvarföre vår tids sträfvan, äfven på *historisk grund*, måste tillerkännas värdighet af att kallas ett arbete i central mening; så började ultra-partiet allt mer och mer tiga med historien.“ De hade försvarat sig sedan därmed, att de velat förekomma brådstörtade förändringar. Men detta ville ju ingen, det vore ett oriktigt sätt att gå tillväga och reformvännerna, om någon, önskade *väl* genomföra reformerna.

Lösningen af denna gåta tillhörde „kretsen af det *ideala*, det icke på en gång verkställbara, men småningom möjliga. Att hafva det egentliga målet, om ock på afstånd, dock rent, oförvilladt och utan alla tillsatser ständigt för ögonen, är mycket nyttigt.“

Det kan nog ej genomföras på en dag, men arbetet kan och bör strax påbörjas.

Enligt de ultras tanke och de gamla teorierna [Hegel] var staten och dess väl allt i allo. „Om Menniskorna härvid lida och svälta, är ett lappri, allenast det Hela mår väl; ty det är icke fråga om Invånarne i ett rike utan om 'Riket'."

„Att staten sjelf kan befinna sig i godt och lyckligt skick, ehuru dess medlemmar må illa är väl en fullkomlig orimlighet och härleder sig från läran om ett Helt, taget abstrakt från Delarne, och om ett Absolut, som är utom det Relativa; men imedlertid har denna filosofi — d. v. s. half-filosofi — medfört en åsigt i politiken, som gör att regeringarne, mindre än de borde, taga de enskildes nöd i betraktande. *Man vill icke utrota fattigdomen;* man vill icke minska den. Man vill icke upplysa menniskorna. Ty — uti ett uppfostradt, kunnigt och förmöget folk vore kanske icke mycket, som behöfde styras. *Man blefve då nära öfverflödig och det vore fasligt."* —

Senare förändrades likväl äfven Snellmans åsikt i fråga om kärlekens betydelse vid ingående af äktenskap. Då han förut framhållit, att äktenskapets lycksalighet blott och bart består i uppfyllandet af dess sedliga bestämmelse d. v. s. barnens uppfostran för samhälle och stat, hvarvid det subjektiva tycket jämförelsevis vore en bisak,*) så är han senare villig att äfven åt kärleken inrymma en större betydelse i saken. „Så erkänner han t. ex. i föreläsningarne,

---

*) Freja 1840, n:o 7. Jmfr Saml. arb. („Läran om staten"), I, bl. a. s. 703 o. 705.

hvad han i läran om staten är hugad bestrida, nämligen att ett sedligt äktenskap kan finnas äfven vid saknande af barn, genom gemenskapen i öden och sträfvanden makarne emellan. Han betonar mera än förr kärlekens, ömsesidiga tyckets oumbärlighet för ett sannt äktenskap och erkänner, att han i sina äldre skrifter kanhända uttalat sig om ungdomskärleken 'alltför sträft'." *) Snellman går ännu längre, då han numera medger, att „vid äktenskaps ingående den blotta böjelsen, känslan står närmare ett sedligt afgörande än den blott förståndiga beräkningen", ty „ett äktenskap utan all kärlek är i och för sig osedligt." **) Vigseln finner han ej heller absolut nödvändig för ingående af ett sedligt äktenskap, utan anser att civiläktenskap bör vara tillåtet och „vigseln öfverlemnas åt makarnes eget godtfinnande." **)

Det är egendomligt att se, huru Snellman, som ursprungligen stod på en så konträrt motsatt ståndpunkt med Almqvist, småningom allt mer började luta åt samma uppfattning af äktenskapet, som denne alltid förfäktat.

För Almqvist var äktenskapets sedlighet och kärlekens renhet af största vikt. Detta var för honom hufvudsaken och, att han icke alltid lyckades i sina skönliterära produktioner lösa sin uppgift, bör icke bortskymma hans idéers höghet och värde. Sedligheten var, tvärtemot hvad hans motståndare påstodo, för honom så hufvudsak, att han fann skillna-

---

*) Johan Vilhelm Snellman. Tecknad af Th. Rein. Senare delen. Helsingfors 1899. S. 73.

**) a. a., s. 74.

den mellan sina och „Gutzkows & Comp.:“ *) uppfattning just ligga däri, att dessa sågo saken från „lyckans sida“, han däremot från sedlighetens, hvarvid „lyckans fordran medföljde blott som bihang.“ *) Det verkligt sedliga måste och medföra lycka och det verkligt lyckliga måste ock vara sedligt. „Denna förening är hela vårt lifs ideal“ och det bör hvarje människa eftersträfva. **) Han ville ha äktenskapet ändradt och förbättradt, emedan det i sitt nuvarande skick befordrade osedligheten. „Då nemligen“, säger han, *) „man och qvinna, oaktadt de icke af själ och hjärta älska hvarandra, dock pläga fysiskt umgänge med hvarann, så begå de en *immoralisk* handling, som icke kan förändras till moralisk derigenom att en läsning skett öfver dem; lika litet som banditen, då han stöter dolken i sitt offer och dervid — såsom ofta brukas — läser Ave Maria, får mordet härigenom förvandladt till en oskyldig handling. — — — Min åsigt kan, utan oförnuft, ej beskyllas för att neka eller omstörta äktenskapet, utan vill säga, att man afslöjar det lögnaktiga i samhällets närvarande sätt att gå till väga (då det genom vigseln sanctionerar en sak, som det omöjligen kan veta om den är *ren* eller *oren*, enär vigselutföraren icke kan känna om contrahenterna ljuga eller ej, då de inför honom lofva hvarann kärlek). Min åsigt utgår lika så litet på att neka äktenskapets helgedom eller dess instiftelse af Gud; det är tvertom ett arbete att återföra det till sin rätta helgedom och renhet,

*) Almqvists bref till Lénström, 1840, 17. jan. Kongl. Bibl.

**) Aftonbladet 1844, n:o 6.

genom att i uppfostran strängt inskärpa hos man och qvinna hvad häruti är Sed eller icke."

Almqvist har uttryckligen flere gånger framhållit, huru han ingalunda ville rifva ned och förstöra äktenskapet, utan blott förbättra detsamma. „Man kan ju", säger han en annan gång, *) „vara god christen utan att vara katholik, ehuru visserligen katholikerna påstå, enligt sina dogmer, att, utom deras sekt, ingen rätt salighet eller christendom gifves? Likaså kan man väl finna fel och brister i närvarande samhällsformer och önska dem rättade, utan att derföre vilja hafva samhället tillintetgjordt eller vara dess fiende? Tvertom är man just dess bästa vän, då man önskar det corrigeradt. Alldeles likaså, slutligen kan väl inses, såsom sanningen är, att åtskilliga stora fel vidlåda äktenskapsinstitutionen sådan den nu är, utan att derföre vilja upplösa det äkta, sanna och rätta förhållandet mellan man och qvinna, eller vara en fiende till kyskheten? Tvertom är man just dess fullkomligaste vän, när man vill hafva ett förhållande renadt, som nu motarbetar sedligheten i denna väg, och den som önskar corrigeradt, är för ingen del dess upplösare, utan tvertom dess sanne restauratör."

Gång på gång söker han framhålla denna sin uppfattning af kärleken och äktenskapet, såsom väsentligen skild både från de gängse misstydningarna af hans åsikter och från de åsikter „das junge Deutschland" och äfven George Sand uttalat. „Man

*) Bref till Lénström, 1839, dec. utan datum. Kongl. Bibl.

skall en gång", upprepar han, *) „lära sig att veta, att det alldeles icke är frågan om att *rifva omkull* äktenskapet — nemligen det rätta — utan *bygga upp det*".

Det-går-an-systemets grund förklarade Almqvist vara „sann, andlig kärlek" och „hjertlig öfverensstämmelse mellan makarna", hvarigenom kunde uppstå „inre sedlighet och lycka för dem." **) I motsats till „paragraf-moralen" förfäktade Almqvist „själsmoralen eller det nya systemet för det ondas behandling, bestående i utrotning deraf, genom förbättring till andlig helsa." ***) Det andliga blefve här det förnämsta och det fysiska blott något lägre, åtföljande, som egde intet berättigande i och för sig själf. Här om någonsin fordrades alltså „en kamp på lif och död emot onda lustar." †) Men från ett sådant rent, ursprungligt åskådningssätt hade „principen blifvit dragen på sned" och detta just genom den kyrkliga vigseln. Genom den hade nämligen det åskådningssättet blifvit allmänt, att, så snart prästen gifvit sin välsignelse och ceremonin förrättats, allt blifvit mellan makarna tillåtligt och kyskt, vare sig sedan kärlek och andlig öfverensstämmelse förefanns eller icke. ††) Härigenom hade det köttsliga fått fältet fritt och alla möjliga andra motiv än kärlek kunde ogeneradt spela in. †††) Det sedliga tillstån-

*) Bref till Lénström, 1840, 9 jan. Kongl. Bibl.

**) Jmfr Det europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III), s. 20.

***) Aftonbladet 1844, n:o 6.

†) Det europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III) s. 30.

††) a. a., s. 21.

†††) Jmfr. Det går an (imp. uppl. III) s. 80.

det måste alltså bli helt annat, när „ingen anteckning, ingen benämning“ *) hjälpte att dölja eller urskulda det usla och dåliga. Genom vigseln gaf samhället tillfälle till, ja till och med sanktionerade alla sådana gräsligheter, som Sara med sådan brutal vältalighet beskrifver. **) Religionen söker visserligen sedan alltid varna, förmana och förbättra. „Men“, säger Almqvist, ***) „onekligen vore det ännu bättre, om den här icke behöfde komma till hjelp. Om man mistei ögonen eller benen, står ju också religionen välgörande vid sidan med tröst och kraft till tålamod i lidandet; men följer väl häraf, att det icke varit ännu bättre, om man icke förlorat ögonen eller benen? Kan eller vill någon neka detta? Är det då icke möjligt att vänja sig ifrån det gängse charlataneriet, att hvarje gång något uselt, förnedrande, skadligt, befängdt visas i institutionerna, komma och bjuda religionen till tröst härför, i stället att efterse om icke sjelfva det onda i saken kan botas och borttagas“. Religionen kunde nog i alla fall äfven här behöfvas; prästernas uppgift vore, i stället för att såsom nu „viga eller skilja“, att „råda, lära, förmana, uppbygga, förädla — och medgifvas måste väl, att detta är någonting ganska stort. Det är just kyrkans rätta bestämmelse.“ †)

Huru Almqvist tänkte sig ett rätt äktenskap, byggdt på sann, ren kärlek, framgår af baron Julius K:s dagboksanteckningar. ††) Han säger: „När him-

*) a. a., s. 30.
**) Jmfr a. a., ss. 73 o. 76.
***) Europeiska missnöjets grunder (imp. uppl. III), s. 24.
†) a. a., s. 29.
††) Baron Julius K. (VI 8:o), s. 122—123.

melsk sympati lefver emellan tvenne hjertan så rent, så sant, så djupt, — så mäktigt, att om också någon olikhet dem emellan för öfrigt fins, den är så underlägsen och liten, att den glädjefullt brinner upp i sympatiens klara låga — då äro dessa väsendens själar förenade som makar. Hvarföre? Jo, derföre, och endast derföre att de äro det. Men när en himmelsk sympati ren, djup och mäktig icke finnes emellan tvenne hjertan — då lefva de ej som makar i hvarann, och äro icke så förenade. Om en tredje varelses hand välsignat dem, om hans mun talat öfver dem, så äro dessa varelser likväl ej så förenade, att de som makar lefva i hvarann. Hvarföre äro de det ej? Jo derföre, och endast derföre, att de icke äro det.“

VII.

Slutord.

Det var ständigt för det ädla och goda Almqvist kämpade, han bjöd mänskligheten de bästa tankar hans själ förmådde, de djupaste känslor, af hvilka hans sinne var mäktigt. Därigenom var han blefven det „incitament" i tiden, som vid minsta ord väckte antingen förtjusning eller förargelse, mest det senare. Han kände tungt den ovilja, som ofta kom just det till del, som enligt hans eget tycke var det bästa och sannaste han uttalat. „Det ljufva midt emellan, som så många menniskor få fröjda sig utaf, blef icke min lott att få njuta", säger han vemodigt.*) „Och jag söker likväl att vara så medelmåttig, ja mången gång är jag lumpen, blott för att icke vara till retelse. Jag just hatar ytterligheter och söker det goda, rätta, sanna, sköna, som ofta befinner sig i ämnenas midt. Jag vet nog, att jag begått flere öfverdrifter i äldre konstförsök; men ett begär efter sjelfva det humana, det billiga, det själsvackra har likväl alltid ledt mig,

*) Bref till Hazelius 1837, 7 maj. Nord. Museet.

och, såsom jag tycker fått alltmer insteg i det jag sedan skrifvit — men ändock retar det!“

Almqvists uppfattning af tingen och „verkligheten“, hans världssensation var så annorlunda än den vanliga, hans moraliska och sedliga värdesättning så motsatt den allmänt gängse, att han redan på grund däraf icke kunde undgå att bli den „förargelseklippa“, det „torrvedsbloss i mensklighetens kakelugnar“, som gaf hela lifvet en ny belysning och stötte för pannan hvardagsmänniskan, som icke önskade annat än att i ostördt lugn få lefva i sin inskränkthet och småaktighet. Det var till stor del från hans världsåskådning, som också hans originalitet såsom skriftställare härledde sig. Den nya tidens poesi, verklighets- eller törnrospoesin skulle till både innehåll och form vara något nytt, något bättre, så att den skulle kunna omstöpa människorna från stenmänniskor till verkliga.

Äfven den kristendom, till hvilken Almqvist bekände sig och som utgjorde ett så väsentligt innehåll i hans tanke- och känslolif, var en annan än den historiskt gifna, som dess präster förkunnade. Han uppfattade Kristi lära såsom i grunden en kärlekens och frihetens lära och förkastade alla de dogmer och utväxter, som dess historiska utveckling fästat vid densamma. Därför riktades hans håg också särskildt till den första kristna tiden, då kristendomen ej ännu var lära, utan öfvertygelse, tro, som angick blott hvarje enskilds inre själslif. Det „himlalif“, som på en sådan grund kunde byggas, råkade icke i strid med „naturlifvet“, utan bildade den förening af himmelskt och jordiskt, hvartill hans ande sträfvade.

I det praktiska lifvet såväl som i poesin var C. J. L. Almqvist alltid en sanningens, men tillika en fantasins man. Sanningens bländande strålar upplysa hans själ och i deras ljus betraktar han världen och på fantasins mäktiga vingar föres han bort till en idévärld, där poesin och kärleken oinskränkt herska. Hans ande hade en gång lyckats höja en flik af det förhänge, som döljer de osynliga världarnas härlighet för hvardagsmänniskans skumma öga, konstens genius hade gripit honom och från den stunden var han förlorad för det lif, som flertalet kallade verkligt. Han gick förlorad såsom människa, men han lefver för alla tider såsom snille.

„Han trånde efter rubin. Och ingen förstod det".

Bilaga I.

Fagerviks ursprung.

Herrskapet Hisinger

i ödmjukhet tillegnadt

C. J. L. A.

O — skynda från Parnassens gyllne spetsar
Apollon, alla Sångers Konung, skynda ner —
Din silfverlyra stämma — och öfver Jordens kretsar
Låt under-toner klinga! — Ännu mer:
Låt uti nio purpurmoln omkring dig gunga
De nio Sånggudinnors himlachor,
Förente, att tillsammans värdigt kunna sjunga
Om detta Slott, som midt i en förtrollad Park sig höjer;
I hvilkets åsyn Hafvets våg sig ödmjukt böjer,
Och hvaruti den ädelborna Slägten bor.

Hvad hör jag? — Hvilken klang omkring mig susar!
Mitt öga sluts! — en Underkänsla mig berusar:
Ryckt bort i fordna Verlden jag mig ser,
En grouppe af okända gestalter kring mig ler!
Hvad vill den mig? — Ha! — Medelhafvets våg ju brusar
Framför min häpna syn! — och denna gyllne Strand? — —
O ja! — jag känner detta land! —
Det är ju Cypern, mot hvars kust sig böljan leende krusar?

Högt öfver Paphos, gungande i himlaskrud,
Lätt buren af rosensky, Vulcani Brud,
Den hulda Venus satt; — dock, mot den sköna kinden
Sin arm hon stödde tankfullt nog — och Vinden
Förtrytsam hennes dunkelblanka lockar slet: —
Visst icke hennes sköna öga tårar gret — — —
Dock — gruflig ledsnad syntes tydligt henne plåga.
Då steg Vulcan, så kär och trogen fram:
„O min Cythere! — O du min öma låga!
Hvad qval är det, som plågar dig? — O skam,
Om icke jag — om ej Olympens gudaskara
På hvarje trånblick från ditt öga uppmärksam
Att åter den i leende förbyta, skulle vara!
Säg blott — befall! — —“
— — „Vulcan! hon hördes svara,
Visst är din godhet stor, jag tackar dig!
Men ack! — du än kan fråga, hvad som plågar mig?
Här gungande jag öfver Papbos sitter,
Från hundra Tempel stiga rökvärk opp,
Och tusen hjertan nämna mig: sitt hopp, — — —
Dock O! — alt detta guld — alt detta glitter,
Och denna ständigt gröna blomsterstrand! — —
O! hvilket evigt samma! — hvilket ängsligt land!
Af tråk jag dör!“ — — —
— — så hördes hennes matta röst,
Och pannan sjönk mot hennes alabasterbröst. —
Bekymrad gick Vulcan, och tänkte i sitt hjerta
Hur någon hjelp han skulle finna — då förbi
Just Mars i rustning kom: — till honom i sin smärta
Han vände sig, och bad om något klokt parti.
Då samlades kring dem Olympens hela folk;
Hur mången suck var icke då en liflig tolk
Af det deltagande, den sorg hvarenda hyste?
„Ack! Venus gråter!“ — hvem det hörde och ej ryste?
Så uppfann man till slut ett infall nytt och skönt,
En Lustresa, långt bort rill obekanta stränder: —
Och — himmel! — skulle dessa nya underbara länder

Förströ Cythere! — hvem vore icke då belönt? — — —
Så sagdt och gjordt. Men denna Resa blef nog lång.
Den är just ämnet för min hela Sång. —

I tåget främst Neptunus åkte — vid hans sida
En Nymf, så skön som Morgonrådnan, satt — —
Hon hette Rahma: — tusen timmar syntes lida
Som en minut i bredd med denna himlaskatt.
Uti en snäcka af agat, med sex Delfiner
De skynda fram, och Hafvets våg omkring dem hviner.
Derefter stormar Mars på Chirons stolte häst,
Med guldhjelm, sköld af diamant och silfverpansar —
Och i hans spår — hvad skilnad! — mild som Vårens fest
Ses Flora dansa fram i lätta blomsterfransar. — —
Nu kommer sjelf Vulcan — hans gång är tung —
Hans panna vis — hans blick ej ung —
Men djupt beräknande det ädla Jernets värde,
Han omkring sig beskådar skarpt Cykloperne,
Dem han sin konst och klokhet lärde,
Då de tillsammans under Etna hamrade. —
Han låghalt — som förut hvar Mytholog väl kände —
Med käpp i hand går fram: — tyst önskar Resans ände. —
Men tystna, djerfva sång! — hvem kommande jag ser?
Lik nectarångan från Olympens regioner,
Lik Himlarnes musik igenom Verldens zoner,
Så flytande på luftens ethervågor ner
Ses Venus i sin vagn af turturdufvor dragas,
Och endast hennes Skönhets gloria försvagas
I någon mån af tvänne Gracers, som bredvid
I vagnen sitta jemte henne. —
Men — hvarför endast tvänne?
(Ack ja! — den tredje sjuk vid afresan blef qvar
I Paphos lund — med sin melankolie i strid!)
Dock tretalet ändå kring Venus uppfylt var,
Ty se — vid hennes fot i Sidenvagnens char

Skalkagtigt Cupidon med azurögon blickar,
Och mången pil i tysthet skickar
Bland Nymferna, som, gungande i öma dansar,
Kring vagnen flyga, sammanfletade med kransar;
Och sist i detta tåg, efter Vulcans gemål
Apollon, och de nio Systrarne i famntag slutna,
Går spelande, med lagerlöf kring hjessan knutna,
Och i den takt, som klingar från hans lyras stål,
Ses hela Tåget skynda bort från Cyperns stränder
Mot Norden långt, till mörka, obekanta länder.

Ack! hvem förmår, att följa nu den väg
Som resan tog i lång och okänd krökning,
Der hvarje föremål, hvartenda steg
Gaf åt Cytheres beundran ny förökning? —
Långt bättre, än att följa Resans spår
År det, att märka på Vulcan, hur vis han går,
Och lär Cykloperne, att räkna och att smida:
Och — efter dem — vid tvänne Gracers sida
I bländande Gestalt den sköna Venus se:
Än mer,
Hvem önskar ej en täckning af de tvänne Gracerna?
Se här:
O hör! den *ena* ljuf, som Sånggudinnans harpa,
Och huld, som rosenångan om en Sommarqväll: —
Den *andra*, lik Diana, jagande på Pindens fjäll,
Så yr och lekande, med ögon, skarpa
Och skälmskt tillika leende: — se der en bild af dem! —
Dock, ringa Lyra! — dina strängar högre stämma,
Och högre än! — om du om Gracerna vill sjunga.
Hvad djerfhet? — Nej! — låt en accord blott gunga
Fram öfver strängarne — och sluta sedan nöjd:
„Så se! — Mot höga alabasterklippan böjd
En *Törnros* lågande i purpurglans sig lutar:
Så tyst och from — som Nattens Luna — står hon der:

I hennes knopp sig blad på blad förtroligt slutar,
Knapt vågande att öpna sina rosenknutar
För Vårens öma morgonflägt: — så här,
Ömt emot Venus lutad, satt den *ena* Gracen,
Och hennes tusende behag af silfvergazen
Fördöljas djupt, likt känslorna i hennes bröst — — —
O! knapt en tusendel af dem hos henne anas,
Om ej, då någon gång man hör dess änglaröst,
Då hon till svar af Venus manas.
— Nu åter, skåda bort, up till Parnassi brant
Se hur *Castalias bäck* i diamantedroppar
Ifrån cascade ner till cascade beständigt hoppar,
Och kysser blommorna på hvarje kant:
Hur tusen foglar der, och hvarje fjäril doppar
Sitt hufvud och sin näbb i hennes klara våg; —
Så leende och muntert orolig man såg
Den *andra* Gracen vid Cytheres sida. — —
Men under skämt och samtal öfver vägens längd,
Och om de nya landskap, som sig visade i mängd,
Sågs deras gylne Char mot norden stilla skrida.

Nu hastigt mötte man en strand:
Neptunus uti tåget främst, steg först land,
Han med sin treudd skapte om naturen,
Snart såg man hela kusten uti vikar skuren,
Och uti hafvets bryn en liten Ö
Så blomstrande och skön, som fordna Eden,
Med gylne frukter hängande ur träden;
Här bygde han ett Sommarhus, att ljuft förströ
Sin tid med Rahma, med sitt hjertas herrskarinna:
Och gaf åt Ön — som högst naturligt var —
Det sköna Namn, som Rahma bar,
För att i alt om henne sig påminna. —
Men upåt längre än Vulcanus seglade,
Och vid en liten ström, som slöt i viken,

Han genast Smedjor bygde, — sina hammare
Och bäljor stälde upp — och, att få smida, fiken,
Han straxt sitt arbete begynte dånande,
Så alla Landets foglar flaxande,
Tog' flykten bort, långt in i mörka skogen.
Nu efter honom framkom Mars i vapenglans,
Och genast omkring smedjorna, sin vana trogen,
Han flere Parker röjde up till jagt och blodig dans
Med varg och björn. Än mer. — Der fans en mängd små sjöar
Som vatten gaf den ström, som dref Vulcani värk,
I dem nu Mars planterade små täcka öar
Med tjusningsfulla Lundar. — Och — O Lyra, — märk!
Bland dessa Parker *en*, så skön, att Aurora
Med sina Nymfer sjelf, hvar morgon och hvar qväll,
Uti dess dunkelljufva skugga kom att lyssna
På Philomelas sång, och då hon hört den tyssna,
Att bada geck vid Parkens strand, så säll,
Att intet hon af Cypern synts förlora. —
Men, glöm ej nu, att efter Mars, den öma Flora
Steg up i land. — Straxt hon bredvid Vulcani bruk
Feck se en däld — och bredde der sin blomsterduk
Ut till en Trägård rik, som tvänne Hesperier
På drufvor, ananas och i Orangerier
All denna stolta frukt, som utgör Söderns prakt,
Och som att framtrolla, blott Flora sjelf har makt.

Men hör! — Apollon nu med sina Systrar smugit
Sig framför Venus tyst, och till de andra flugit
I hast, att innan hon till denna strand hann fram,
I ordning hålla alt, att henne emottaga. — —
Omkring åt alla håll han blickar uppmärksam
Och ser vid Insjöns strand just bredvid Smedjans damm
En tjenlig höjd, att ett Pallats i ordning laga.
Vulcan och Mars, straxt färdige, att deruti
Sitt bistånd honom ge, en murar och en timrar,
Och vindsnabbt börjar nu ett Slott — likt Amfions feeri —

Sig upåt resa. — Lika prunkande alt skimrar,
Som sjelf Olympens Sal mot Helios glimrar.

Men under detta arbete, som Venus egnadt var,
Apollon uti Floras nya Trägård promenerar:
Han planer öfverlägger — ingen omsorg spar
Att pryda Slottets nejd. Just nu han observerar,
Att något fattas. — Plötsligt stannar han,
Och just på gränsen utaf Trägården han lyfter
En brant och kolsvart klippa up — mot skyn den syftar
Derofvanpå ett skönt Kastell han lägger an:
Alt likna skall — till följd af Grekelands exempel —
Parnassens himlaberg, med Delphi tempel,
Och underbara Pythias orakelsvar;
Ju hela denna nejd Apollons sällhet var,
Hvad under om han kär den i sitt minne bar?
Fördenskull nu på branten han sig satte
Just vid Kastellets fot — och Lyrans silfverklang
Lät höra — himmel! — Stenarne i slottet han försatte
Till lif, — att sjelf sig röra han dem tvang:
Så — liksom blommor små ur Jorden springa,
Man nu såg Slottets murar up sig svinga —
Och rundt omkring en Stad af smärre hus
Förvånade sig resa up ur mullens grus.

Just nu, då allting här förtrolladt blifvit
Så skönt — då såg man Venus gylne Char
Framdofta genom luften. Dufvornas två par,
Som vagnen draga, få sig straxt ingifvit
Utaf Apollons sång, att här sig sänka ner:
Och straxt man nu den sköna charen ser
På gården stanna framför slottets trappa — —
Cythere af ljuf förtjusning ler — —
Hon reser sig, att stiga ur. — Sin smedjekappa

Vulcan nu kastar af sig straxt, och framåt varm
Han haltar full af nit, att henne ge sin arm;
Så går det höga Paret upp i Slottets salar;
Cythere beundrar nejdens skönhet. — Cyperns dalar,
Omväxlande med Nordens kalla hemska skog,
Alt detta underbart ger henne ämne nog
Till tusen nöjen, som ej Södern skänker:
Nu hennes öga jemt af sällhet blänker! —
Hur gladdes ej Vulcan dervid?
Och denna Sällhet räckte jemt i fyra månars tid; — —
Ty — — — ach min Harpa! skynda nu din sång att hvila!
Från Nordens pol jag hör ju stormar ila,
Och VinterGubben, med sitt långa snödrifsskägg,
Sig bister lutar mot Palatsets vägg — —
O hjelp! — Hur skulle Venus då ej rysa
Vid denna syn, så stygg och ovan på en gång?
Hon up ur Liljebröstet drog en suck så lång —
Och sjelfva hennes ögonglober man såg frysa!
O ve! — då hela gudasällskapet hvarandra
Hopsamlade i största hast — och främst Vulcan —
Bort genom luften — liksom Svanar vandra
Mot södern — hela Tåget nu försvann.

Så — lika snabt och underbart, som dessa stränder
Från ödemarken skapades till Cyperländer —
Så genom ödets nyck, de öfvergåfvos nu
Igen i hast — och stodo sen i många
Ja många tusen år, rätt ängsliga och långa
I ödeskick, som förr. — —
— — Dock helga *Saga,* du
Som oss så underbart med fordna taflor tjusar,
Som hvarje Skald med gylne svärmeri berusar,
Åt sorgen sjelf ger ögonblick af salig fröjd:
Du, Minnets Skyddsängel på Famas vingar höjd,
Du ville ej, att *denna strand* åt Glömska dömdes,
Fast den i Nordens skumma nätter gömdes:

Fördenskull än i dag en Sägen går
Rätt underbar bland Folket: och som säkert spår
Af denna Gudahändelse syns lemna:
Den sköna, fagra Viken heter än den sjö,
Som denna hafsstrand vattnar: än man Rahmasö
Derutanför i hafvets bryn vet nämna.
Vulcani smedjor, Slottet, Floras rosengård,
Ja, höga Klippan der bredvid med Delphi tempel, —
Och Stad och Park — alt skyddadt genom tidens vård
Man ännu ser: — och (det som knapt i verlden har exempel)
Den Sagan ibland folket går,
(Dock hvem på Folkets syner tro väl sätter)
Att fyra månar hvarje år
Ännu Vulcan med sin Gemål från Cyperns slätter
En Lustresa hit gjör. — Vid sidan af Cythere
De tvänne Gracerne man än beständigt ser,
Och Cupidon så blåögd och så guldbeströdd om håren,
Som första gången, då de synts. — Dock ej i spåren
Af dem man nånsin nu de andre gudarne
Mer ser: — men än jag ej till Sägnens slut har hunnit,
Som går bland folket — fins väl underbarare?
Nu sista året påstår man sig hafva funnit,
Att äfven Mars lät åter ibland dem sig se! —
Och han skall hafva synts i lätta bojor knuten
Utaf den ena Gracens silfverflor:
Knapt synlige dock dessa bojors magt så stor
Skall vara, att Olympens hjelte, innesluten
I dem, att följa tvungen är: dock af hans skick
Att döma: af hans ömt förtjusta blick, —
Han synes ej mot bojan spjärna,
Men fängslas gärna, gärna.

Nu är väl detta allt rätt godt:
Men kloka Gummor gå omkring med långa näsor
Och runka sina nackar litet smått
Om dessa resor,
Af detta phenomén, att Mars sig vist, nu en vill spå,

Att ingen syn man framdeles mer als skall få
Af hela gudasällskapet på dessa stränder. —
En annan Käring i fröjd slår samman sina händer
Med pekfingret för näsans tipp,
Hon syns så outsägligt vis och sipp — —
Och säga tycks: „Nog vet jag, hvad jag kan bedyra.
Och det är visst, att nu — —“
fy, fy! min dumma Lyra!
Hvart börja dina strängar nu så fånigt yra
Bland spådomar och snack! — är sådant Poesi?
Oh! hvilket simpelt slut på denna stolta Sången!
Om det jag kunnat tro, jag straxt vid första gången
Ryckt dina strängar ner! — men straffad skall du bli
Af mig
I stället nu! — i kras med dig! — — och inga toner
I qväll mer skola ljuda öfver Verldens zoner
Från dig!

Bilaga II.

Till min Dotter Jacquette.

Parodie

Till Fru Lenngrens Betty.

Jacquette, du blir nu stor och lång,
Från dockans verld du dig skall lyfta;
Din egen stora role en gång
Nu känn: — Blott uppåt skall du syfta.

Du i en Societé går in,
Der nycker uti allt regera;
Men med en fräck och spetsig mine,
Jacquette skall alla kujonera.

Var slug i bakhåll; varsamt gå
Din stig: — tro aldrig hvad man säger,
Man pratar hvad man hittar på,
Men vinsten tyst man öfverväger!

Vår verld en brokig samling är
Af kloka hufvuden och dårar,
De första narra — och dig lär
Dra fördel af de andras tårar.

Var misstrogen, men gör med våld
Din uppsyn lugn, och vänskap låssa;
Långt hinner ormen som går dold;
Den sedda skall man genast kråssa.

Väl dig, om jämt du följa vet
Försigtighet, den kloka Gumman;
Den jämte bakslug verksamhet
Är af all klokhet hufvudsumman.

Med läsning tiden ej förstör
En Dame af verld ej sånt behöfver;
Likväl ett dussin fraser bör
Du ha till hands — Läs dem då öfver.

En allmän dyrkan, pragt och glans
Hvad, kunna böcker sådant gifva?
Nej, handla utan skäl och sans
Men sturskt — Du skall beundrad blifva.

Jacquette, hvar Menska är en tok,
Lär känna blott dess svaga sida;
Och mins att altid hvarje klok
Drar nytta af att narrar lida.

Om bokgräl roar dig — nåväl
Så läs i alt — men litet bara;
Lys som genie; — i alt tag del,
Stig främst i hvarje vitter skara.

En verkligt lärd en narr skall bli.
Du på en gång dig tonen skapa
Af snille och koketteri; —
Jacquette! — då skola alla gapa.

Till fanders med bestämmelsen,
Hvad, kan du mannabragd ej hinna?
Tänk blott på Messaline, min vän,
Hon styrde Rom, fast hon var Qvinna.

Se denna Mor i huslig krets,
Som uti dam och glömska trefvar;

För sina ungar jämt till reds,
Att torka smuts af deras nefvar.

Hör toffelns klaffs! se dam och rök,
Se Frun så stinn i osnygg trefnad,
Känn lukten utaf smör och lök!
— Fy skäms, Jacquette, för sådan lefnad.

Behaget är med lättjan slägt;
Hur skönt i maklighet alt frodas;
— Sätt ärbarheten i din drägt,
Att ej ditt inre må förrådas.

Jacquette, följ noga modets bud,
Med konstens hjelp, hvart drag förtrolla;
Blott enkel enfald är den skrud,
Som anstå kan en landtlig fjolla.

I sällskap sladdra ej Jacquette;
Men höj din stämma öfver allas.
Att snacka är de ringas sätt,
Att tala ensamt snille kallas.

Välj uttryck utan bryderi,
Lägg ton och vigt på hvad du säger,
Så skall ditt ord orakel bli,
Och lycklig den ditt bifall äger.

Med skämtets udd hvar Menska stick,
Var ej försynt, hvarthän du måttar,
Ty mins, man afgudar en qvick,
Den goda mesen man bespåttar.

En man af verld rätt ledsamt fann
En gång, att lefva, bråka ständigt,
Då uppfanns kort, och dermed han
Sin tid förnötte helt behändigt.

Välj dig ett spelparti, Jacquette,
Sen du af qvicka infall hesnat.
Det är i Societé ett sätt
Att dölja dumhet, slöhet, ledsnad.

Märk, huru glädjen vid hvart stick
En skönhets kind med rosen målar;
Märk hur, vid ordet trumf, dess blick
Af eld, behag och stålthet strålar.

Förakta alt kanstöperi;
Alt gräl och läsning i Gazetten;
Ditt sällskap är din Monarki,
Och din minister Toiletten.

Blif vid din Societé; och var
Dess Drottning, der högst up du sitter;
Sånt snack hvad öde folket har;
Det får Gud styra, bäst han gitter.

När hälst en Dam begynner spå,
Och uti luntor djupt ransaka,
Så tycks dess näsa altid få
Tre tums tillökning mot dess haka.

Nej, le åt sånt pedanteri,
Det skall dig ingen ära skänka; —
Gift — skall du mannens prydnad bli,
Då bör du lysa, aldrig tänka.

Att giftas — ej ett ämne fins
Af mindre vigt — mer rikt på löjen;
Man gifter sig — Jacquette det mins,
Att få en skärm för egna nöjen.

Din man — lik mycket hvem — blott rik!
Tag genast bort hans mod och kassa;

Han bör som förste Domestik,
Och hvardagsplagg på alting passa.

Tag händelser och öden lätt;
Låt aldrig dem ditt lynne störa;
Skjut bördan på din man, Jacquette,
Det är med den han har att göra.

Njut min Jacquette ditt lif — så fort
Det flyr; — men skynda — Ach! hvad smärta
Om någon njutning flytt, som bort
Först skördas af ditt varma hjerta.

Må ömhet, stillhet, grubbleri,
Och gråt, hos andra glädje gälla. —
Förströelser, galanteri
Och pragt: se det gör verkligt sälla.

Gjör nöjet gängse i ditt hus;
Förhärda känslan i ditt hjerta,
Så skall din blick bli glad och ljus;
Så skall du rå på sorg och smärta.

Det är mitt råd, Jacquette, blott njut!
Spring om dig sjelf — se ej tillbaka, —
Nu vet du nog — jag går nu ut
Att egna nöjen sjelf bevaka.

